

ORTADOĞU VE GÖÇ

Journal of Middle East and Migration Studies

Cilt/Volume 14

Sayı/Issue 01

Haziran/June/2024

“Ortadoğu ve Göç” Araştırmaları Dergisi yılda iki sayı olarak yayınlanan hakemli, bilimsel ve süreli bir yayındır. Yayınlanan yazıların bilimsel ve hukukî sorumluluğu yazarlarına aittir.

Journal of Middle East and Migration Studies is a peer-reviewed, academic, periodical journal published twice a year. Facts and opinions published in the Journal of Middle East and Migration Studies express solely the opinions of the respective authors.

Eski Adı/Previous Title: Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

Eski Adla Yayınlanan Sayılar/Year Range of Publication with Former Title: 2011-2020 Vol. 1, no. 1 – Vol. 10, no. 19

Eski ISSN/Former ISSN: 2146-4561

ORTADOĞU VE GÖÇ
JOURNAL OF MIDDLE EAST AND MIGRATION STUDIES

p-ISSN: 2718-0980

e-ISSN: 2757-5144

SAHİBİ / OWNER

Kilis 7 Aralık Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü adına/on behalf of Kilis 7 Aralık
University Graduate Education Institute DR. ÖĞR. ÜYESİ ERDİNÇ GÜLCÜ

YAZI İŐLERİ MÜDÜRÜ / RESPONSIBLE MANAGER

DR. ÖĞR. ÜYESİ BİLAL GÖRENTAŐ/Kilis 7 Aralık Üniversitesi

EDİTÖRLER KURULU / EDITORS

DR. OSMAN ÜLKER/Kilis 7 Aralık Üniversitesi

DR. MUHAMMED MÜCAHİD DALKILIÇ/Kilis 7 Aralık Üniversitesi

DR. MUHAMMET YASİN ÇAKIR/Kilis 7 Aralık Üniversitesi

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

PROF. DR. M. DOĞAN KARACOŐKUN/KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ

PROF. DR. MUSA YILDIZ/GAZİ ÜNİVERSİTESİ

PROF. DR. CENGİZ TOMAR/AHMET YESEVİ ÜNİVERSİTESİ/KAZAKİSTAN

PROF. DR. HALİL İBRAHİM ZEYBEK/GÜMÜŐHANE ÜNİVERSİTESİ

PROF. DR. M. RUHAT YAŞAR/KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ

PROF. DR. NUH ARSLANTAŐ/MARMARA ÜNİVERSİTESİ

PROF. DR. ALİ BALCI/SAKARYA ÜNİVERSİTESİ

PROF. DR. MEHMET SAİT TOPRAK/MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ

PROF. DR. TIM JACOBY/THE UNIVERSITY OF MANCHESTER/İNGİLTERE

PROF. DR. AYTAÇ YILDIZ/ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ

PROF. DR. MEHMET ALİ YILDIRIM/KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ

PROF. DR. MURAT YEŐİLTAŐ/ANKARA SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ

PROF. DR. MAHMUT KAYA/HARRAN ÜNİVERSİTESİ

DOÇ. DR. ELĐAR HASANOĞLU/ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

DOÇ. DR. İSMAİL NUMAN TELCİ/SAKARYA ÜNİVERSİTESİ

DOÇ. DR. YASSER TARSHANY/ALMADİNAH INT. UNIVERSITY/ MALEZYA

DOÇ. DR. İBRAHİM EFE/KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ

DOÇ. DR. ABDULLAH ALTUNCU/KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ

DOÇ. DR. FATİH YAMAN/İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ

DR. ÖĞR. ÜYESİ MÜZEYYEN PANDIR/IŞIK ÜNİVERSİTESİ

DR. MOHAMMED SULİMAN SHBAİR/ALAZHAR UNIVERSITY/GAZZE/FİLİSTİN

DR. FOUAD BENDİFALLAH/UNIVERSITY OF MONTRÉAL/KANADA

DİL EDİTÖRLERİ / LANGUAGE EDITORS

DOÇ. DR. MUHARREM ŐAHİNER/FRANSIZCA

DR. ÖĞR. ÜYESİ GÜLTEN SİLİNDİR KERETLİ/İNGİLİZCE

ÖĞR. GÖR. DR. YUSUF AVAR/İNGİLİZCE

ARŐ. GÖR. SAFİYE MERVE ÖZKALDI/İBRANİCE

ARŐ. GÖR. EMİNE ZEYTUNLU/FARŐA

ARŐ. GÖR. SAİT SÖYLEMEZ/ARAPÇA

ALAN EDİTÖRÜ/FIELD EDITORS

ARŐ. GÖR. ABDUSSAMED ÖZBEK

ARŐ. GÖR. AHMET GÜL

ARŐ. GÖR. MUSTAFA KOYUNCU

ARŐ. GÖR. SEFA ALTAY

ARŐ. GÖR. YELİZ SAYGILI SAVAŞ

ARŐ. GÖR. YUSUF BAHADIR YILDIZ

SEKRETARYA / SECRETARIES

ARŐ. GÖR. GİZEM AYŐE ARIKAN AKÇAY
ARŐ. GÖR. KÜBRA SOLMAZ

GRAFİK TASARIM / GRAPHIC DESIGN

ÖĞR. GÖR. KADİR POLAT

DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD

PROF. DR. ŐINASİ GÜNDÜZ/İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
PROF. DR. MUHİTTİN ATAMAN/ANKARA SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ
PROF. DR. MEHMET MAHFUZ SÖYLEMEZ/İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
PROF. DR. NURETTİN GEMİCİ/İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
PROF. DR. İSMAİL DEMİREZEN/İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
PROF. DR. ENVER ÇAKAR/FIRAT ÜNİVERSİTESİ
PROF. DR. SAMİ KILIÇ/FIRAT ÜNİVERSİTESİ
PROF. DR. M. FATİH KANTER/KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ
PROF. DR. HALİL ALDEMİR/KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ
PROF. DR. LÜTFİ SUNAR/İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
PROF. DR. YAŐİN MERAL/ANKARA ÜNİVERSİTESİ
DOÇ. DR. MUAZZEZ HARUNOĞULLARI/KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ
DOÇ. DR. ZEYNEP SAĞIR/MALATYA TURGUT ÖZAL ÜNİVERSİTESİ
DOÇ. DR. OMAR HASAN ALAMERİ/KUWAIT INTERNATIONAL LAW
SCHOOL/KUVEYT
DOÇ. DR. TURGAY GÖKGÖZ/ KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ
DR. MONA MOHAMMED YOUNES/LEBANESE UNIVERSITY/LÜBNAN
DR. ENAS M. I. ALQODSI/ABU DHABI UNIVERSITY/BAE

KAPSAM / SCOPE Sosyal Bilimler/Social Sciences

BASIM YERİ / PLACE OF PUBLICATION Kilis 7 Aralık Üniversitesi Matbaası

BASIM TARİHİ / PUBLICATION DATE Haziran 2024 / June 2024

YAZIŐMA ADRESİ / CORRESPONDENCE Kilis 7 Aralık Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü KİLİS

e-posta: ortadoguvegoc@kilis.edu.tr

HAKEM KURULU / REFEREE BOARD

“Ortadoğu ve Göç” Araştırmaları Dergisi, uluslararası bir dergi olup en az iki hakemin görev aldığı çift taraflı kör hakemlik sistemi kullanmaktadır. Hakem isimleri gizli tutulmakta ve yayımlanmamaktadır. Journal of Middle East and Migration Studies, an international journal, it uses a double-blindreview carried out by at least two reviewers. Referee names are kept strictly confidential.

ORTADOĞU VE GÖÇ
Journal of Middle East and Migration Studies

İÇİNDEKİLER

EDİTÖRDEN/ FROM EDITOR/ كلمة رئيس التحرير
-----2-7-----

ARAŞTIRMA MAKALELERİ / RESEARCH ARTICLES

Uzm. Betül DOĞAN - Doç. Dr. İpek AGCADAĞ ÇELİK

Göçmen Edebiyatında Kadın Temasını Tuyûr Eylûl Romanı Ekseninde Değerlendirmek
-----10-46-----

Uzm. Fatih SOLMAZ

Bir Savaşın Panoraması: “Tuz ve Taş Üstünde Suriye’de Rejim, Savaş ve Göç” Adlı Kitabın
İçerik Analiz
-----47-94-----

Uzm. Serdar ÇUKUR

19. Yüzyılda Bölgesel Hakimiyet Mücadelelerinin Uluslararası Sisteme Etkisi
-----95-123-----

Uzm. Ali ÜNLÜ – Uzm. Oğuzhan YILDIZ

Türkiye’de Göç Eden Yabancılara Uygulanan Sosyal Uyum ve Yaşam Eğitimi Programı’nın
Eğitici Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi: Kütahya İli Örneği
-----124-180-----

ESER DEĞERLENDİRMEĞİ / BOOK REVIEW

Uzm. Yusuf DOĞRU

Mehmet Ali Kirman ve İlbey Dölek (Edt.), Göç ve Kültür: Disiplinlerarası Bir Yaklaşım, Ankara:
Nobel Akademik Yayıncılık, 2024.
-----181-190-----

EDİTÖRDEN

Değerli Okuyucular;

Ortadoğu ve göç alanlarında yapılan nitelikli çalışmalarını daha geniş okur kitlesine ulaştırabilmek amacıyla çıktığımız bu yolda, dergimizin yeni sayısını sizlerle buluşturmanın mutluluğunu yaşıyoruz. Kilis 7 Aralık Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tarafından Haziran ve Aralık aylarında yılda iki sayı olarak yayımlanan uluslararası niteliğe sahip “Ortadoğu ve Göç” Dergisi, EBSCO Host veri tabanında taranmaktadır.

“Ortadoğu ve Göç” Dergisi’nin bu sayısında toplam 4 araştırma makalesi, 1 kitap değerlendirmesi yer almaktadır.

Dünyanın farklı ülkelerinde, farklı zaman dilimlerinde, çeşitli yazarlar tarafından göç olgusunu konu edinen edebi eserlerin varlığına dikkat çeken Betül Doğan ve İpek Agcadağ Çelik göç edebiyatının göç çalışmalarında önemli bir yer edindiğini ifade etmişlerdir. Göç edebiyatı alanında yaptığı çalışmalarla dikkat çeken isimlerden biri de İmîlî Nasrullah’tır. Araştırmacılar, “Göçmen Edebiyatında Kadın Temasını Tuyûr Eylûl Romanı Ekseninde Değerlendirmek” başlıklı çalışmada Nasrullah tarafından kaleme alınan Tuyûr Eylûl (Eylûl Kuşları) romanını mercek altına almışlardır.

Fatih Solmaz, “Bir Savaşın Panoraması: ‘Tuz ve Taş Üstünde Suriye’de Rejim, Savaş ve Göç’ Adlı Kitabın İçerik Analizi” başlıklı makalede, Zahide Tuba Kor tarafından kaleme alınmış olan Tuz ve Taş Üstünde Suriye’de Rejim, Savaş ve Göç adlı çalışmayı merkeze alarak Suriye’de yaşanan iç savaşın panoramasını ortaya koymayı amaçlamıştır. Çalışmada Zahide Tuba Kor’un kitabında yer alan 35 röportajdan hareketle Suriye’den ayrılmak zorunda kalan farklı statüdeki bireylerin deneyimleri alt başlıklara indirgenerek derinlemesine analiz edilmiştir.

“19. Yüzyılda Bölgesel Hâkimiyet Mücadelelerinin Uluslararası Sisteme Etkisi” başlıklı çalışmayı kaleme alan Serdar Çukur, 19. yüzyılda devletlerin Ortadoğu bölgesinde nüfuz edinme girişimlerinin uluslararası sistemi nasıl etkilediğini ortaya koymayı amaçlamıştır. Çalışmayı iki ana başlık altında inşa eden yazar, birinci başlık altında modern uluslararası sistemin doğuşu ve gelişimi hakkında bilgi aktarmış; ikinci başlık altında da İngiltere, Fransa

ve Rus Çarlığı gibi dönemin önde gelen güçlerinin Ortadoğu bölgesine yönelik izledikleri dış politika adımlarına değinilmiştir.

Ali Ünlü ve Oğuzhan Yıldız, “Türkiye’de Göç Eden Yabancılara Uygulanan Sosyal Uyum ve Yaşam Eğitimi Programı’nın Eğitici Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi: Kütahya İli Örneği” başlıklı çalışmada halk eğitim merkezlerinde tercümanların da katılımı ile uygulanan ‘Sosyal Uyum ve Yaşam Eğitimi (SUYE) Programı’nı Kütahya ili örneği özelinde mercek altına almışlardır. Araştırmacılar, bu programın uygulama sürecini değerlendirmek amacıyla SUYE Programı’nın uygulayıcısı olarak yabancılara eğitim veren 6 eğiticile derinlemesine görüşme gerçekleştirmişlerdir. Araştırma neticesinde SUYE Programı’nın sığınmacıların yaşamlarını kolaylaştırdığı, Türkiye’de yaşama dair bilgi seviyelerini arttırdığı, programın uyum ve tek başına iş yapabilme konusunda faydalı olduğu ve programın çeşitli etkinlikler ve olası paydaşların aktif katılımı ile daha yaygın ve etkin bir biçimde uygulanması gerektiği tespit edilmiştir.

Son olarak yukarıda bahsedilen dört araştırma makalesinin yanı sıra dergimizin bu sayısında bir kitap değerlendirmesi bulunmaktadır. Mehmet Ali Kirman ve İlbey Dölek’in editörlüğünde hazırlanan Göç ve Kültür: Disiplinlerarası Bir Yaklaşım başlıklı kitabın değerlendirmesi Yusuf Doğru tarafından yapılmıştır.

“Ortadoğu ve Göç” Dergisi olarak bu yeni sayımızın ortaya çıkmasında makaleleriyle katkı sağlayan yazarlarımıza, görüşlerini bildiren hakemlerimize, dergimizin yayımlanması aşamasında emeği geçen bilim insanlarına teşekkürlerimizi sunuyor ve bu çalışmaların kıymetli okuyucularımıza katkı sunmasını temenni ediyoruz.

Saygılarımızla...

EDİTÖR KURULU

FROM EDITOR

Dear Scholars,

We are pleased to present the latest edition of the "Middle East and Migration" journal, the official publication of the Institute of Graduate Studies of Kilis 7 Aralık University, published biannually in June and December. Our aim is to expand the reach of scholarly research on migration and the Middle East, and we are proud to be indexed in the EBSCO Host database.

In this issue, we feature four research articles and one book review. Betül Doğan and İpek Agcadağ Çelik contribute significantly to migration literature by examining the presence of literary works from diverse researchers across different times and regions. Their study, titled "Female Migrant in Nasrullah's Novel Tuyûr Eylûl," offers an in-depth analysis of Imîlî Nasrullah's novel Tuyûr Eylûl (Eylûl Kuşları), highlighting the thematic portrayal of female migration.

Fatih Solmaz, in his article "Content Analysis of the Book Panorama of a War: 'Regime War and Migration in Syria on Salt and Stone'," provides a comprehensive overview of the Syrian civil war through the lens of Zahide Tuba Kor's book. Solmaz meticulously examines the experiences of displaced individuals, categorizing them based on 35 interviews presented in the book, thereby offering valuable insights into the human aspects of the conflict.

Serdar Çukur's study, "The Effect of Regional Domination Struggles on the International System in the 19th Century," explores the impact of 19th-century power struggles on the international system, particularly in the Middle East. Dividing his analysis into two main sections, Çukur details the formation and evolution of the contemporary international system and examines the foreign policy initiatives of major powers such as Britain, France, and the Russian Tsardom towards the Middle East.

Ali Ünlü and Oğuzhan Yıldız, in their research titled "Evaluation of Social Cohesion and Life Education Program According to Trainers' Views: The Case of Kütahya Province," assess the implementation of the Social Cohesion and Life Education Program (SUYE) in public education facilities

in Kütahya. Through in-depth interviews with six program trainers, the study reveals that the SUYE Program significantly enhances the lives of asylum seekers, providing them with deeper insights into Turkish culture and improving their adaptability and self-sufficiency. The authors suggest that the program could be further improved and expanded with the inclusion of diverse activities and active stakeholder involvement.

Additionally, this edition includes a review by Yusuf Doğru of the book “Migration and Culture: An Interdisciplinary Approach,” edited by Mehmet Ali Kirman and İlbey Dölek. This review offers critical perspectives on the interdisciplinary approaches to migration and culture.

We extend our heartfelt gratitude to the authors for their invaluable contributions, the referees for their insightful reviews, and the scholars who have supported our journal. We hope our esteemed readers will find these studies enlightening and thought-provoking.

With sincere regards.

EDITORIAL BOARD

كلمة رئيس التحرير

أعزائي القراء

يسعدنا أن نقدم لكم العدد الجديد من مجلتنا في المسار الذي بدأناه في المواضيع المختصة بشؤون الشرق الأوسط والهجرة، من أجل إيصال الدراسات المؤهلة إلى أوسع شريحة من القراء. مجلة "الشرق الأوسط" وهي (Host EBSCO) والهجرة" الدولية تصنف ضمن قاعدة بيانات أريليك في عديدين سنوياً تصدر عن معهد الدراسات العليا بجامعة كيليس 7. وذلك في شهري يونيو وديسمبر

يتضمن هذا العدد من مجلة "الشرق الأوسط والهجرة" أربع مقالات منشورة ومراجعة الكتاب، وهي كالتالي:

أشارت بيتول دوغان وإيبك أغكاداغ سيليك إلى وجود أعمال أدبية حول ظاهرة الهجرة لمؤلفين مختلفين في بلدان مختلفة من العالم، وفي فترات زمنية مختلفة، وذكرنا أن أدب الهجرة له مكانة مهمة في دراسات الهجرة. ومن الأسماء التي تلفت الانتباه بأعمالها في مجال أدب الهجرة هي إميلي نصر الله. تناقش الباحثتان في دراستهما التي تحمل عنوان "تقييم موضوع المرأة في الأدب المهاجر على محور رواية طائر إيلول" و تم تحليل دراسة رواية طير إيلول (طيور سبتمبر) التي كتبها نصر الله.

فاتح سولماز يهدف، "بانوراما حرب: تحليل محتوى كتاب "النظام والحرب والهجرة في سوريا على الملح والحجر"، إلى الكشف عن بانوراما الحرب الأهلية في سوريا من خلال التركيز على دراسة بعنوان "النظام والحرب والهجرة في سوريا على الملح والحجر" من تأليف زاهدة طوبا كور. استناداً إلى 35 مقابلة في كتاب زاهدة طوبا كور، تم تحليل تجارب الأفراد الذين اضطروا إلى مغادرة سوريا على اختلاف أوضاعهم بشكل معمق من خلال اختزالها إلى عناوين فرعية

سردار جوكور، الذي كتب دراسة بعنوان "تأثير صراعات الهيمنة الإقليمية على النظام الدولي في القرن التاسع عشر"، هدف إلى الكشف

عن كيفية تأثير محاولات الدول لكسب النفوذ في منطقة الشرق الأوسط في القرن التاسع عشر على النظام الدولي. يبني المؤلف العمل تحت عنوانين رئيسيين، وتحت العنوان الأول، قدم معلومات عن ولادة النظام الدولي الحديث وتطوره؛ أما خطوات السياسة الخارجية التي اتبعتها القوى الرائدة في تلك الفترة، مثل بريطانيا وفرنسا والقيصرية الروسية، تجاه منطقة الشرق الأوسط فقد ذُكرت تحت العنوان الثاني.

علي أونلو وأوزهان يلديز، في دراسة بعنوان "تقييم برنامج التكيف الاجتماعي والتكيف الحياتي المطبق على الأجانب المهاجرين في تركيا وفقاً لآراء المدربين: حالة مقاطعة كوتاهية"، قد درسا "برنامج التدريب الذي تم تنفيذه في مراكز (SUYE) على التكيف الاجتماعي والحياة التعليم العام بمشاركة المترجمين الفوريين في حالة مقاطعة كوتاهية. من أجل تقييم عملية تنفيذ هذا البرنامج، أجرى الباحثون مقابلات متعمقة مع 6 ESSNET مدربين يقومون بتدريس الأجانب كمنفذين لبرنامج يسهل حياة طالبي SUYE ونتيجة للبحث، تم التوصل إلى أن برنامج اللجوء، ويزيد من مستوى معرفتهم بالحياة في تركيا، وأن البرنامج مفيد من حيث التكيف والقدرة على العمل بمفرده، وأنه ينبغي تنفيذ البرنامج على نطاق أوسع وبفعالية أكبر مع أنشطة متنوعة ومشاركة فعالة من أصحاب المصلحة المحتملين.

أخيراً، بالإضافة إلى المقالات البحثية الأربعة المذكورة أعلاه، هناك مراجعة لكتاب في هذا العدد من مجلتنا. الهجرة والثقافة: مقارنة متعددة التخصصات، تحرير محمد علي كيرمان وإيلبي دولك: مقارنة متعددة التخصصات، راجعه يوسف دوغرو.

اعتبارنا مجلة "الشرق الأوسط والهجرة" نود أن نشكر المؤلفين الذين ساهموا بمقالاتهم في إصدار هذا العدد الجديد، ونشكر المحكمين الذين أبدوا آراءهم، وكذلك الأكاديميين الذين ساهموا في نشر هذا العدد من مجلتنا، ونأمل أن تساهم هذه الدراسات في إثراء أفكار قرائنا الكرام. مع أطيب التحيات...

هيئة التحرير

ORTADOĞU VE GÖÇ

ARAŞTIRMA MAKALELERİ / RESEARCH ARTICLES

Journal of Middle East and Migration Studies

2024/1 | CİLT: 14 | SAYI: 01

GÖÇMEN EDEBİYATINDA KADIN TEMASINI TUYÛR EYLÛL ROMANI EKSENİNDE DEĐERLENDİRMEK¹

Betül DOĞAN

Bilim Uzmanı

Türk Kızılay Kilis Toplum Merkezi

betuldogan.odga@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-5232-6166>

İpek AGCADAĞ ÇELİK

Doç. Dr.

Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi

ipekagcadag@kilis.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-2409-668X>

DOI: 10.31834/ortadoguvegoc.1443286

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 27 Şubat / 27 February 2024

Kabul Tarihi / Accepted: 19 Mart / 19 March 2024

Yayın Tarihi / Published: 30 Haziran / June 2024

Yayın Sezonu / Pub Season: Haziran / June

Atıf / Cite: Doğan, B. ve Agcadağ Çelik, İ. (2024). Göçmen Edebiyatında Kadın Temasını Tuyûr Eylûl Romanı Ekseninde Değerlendirmek. Ortadoğu ve Göç, 14(1). ss. 10-46.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and checked via a plagiarism detector.

---

¹ Bu çalışma, Betül Doğan'ın Kilis 7 Aralık Üniversitesi'nde Doç. Dr. Yusuf Köşeli'nin danışmanlığında 2022 yılında gerçekleştirdiği "Tuyûr Eylûl, el-Mer'e Ve'l-Verde ve el-Yehûdi'l-Hâlî Adlı Romanlarda Göç, Kimlik ve Yabancılaşma Temaları" başlıklı yüksek lisans tezinden faydalanarak hazırlanmıştır. 2022 yılında aramızdan ayrılan Doç. Dr. Yusuf Köşeli'yi rahmetle ve saygıyla anıyoruz.

Öz

Nedenleri, türleri, bireysel ve toplumsal sonuçları değişmekle birlikte, göç, varlığını insanlık tarihi boyunca devam ettirmiş bir olgudur. Her daim toplumsal yaşamda etkisi görülen göçün, edebi eserlerde yer alması da kaçınılmazdır. Dünyanın farklı yerlerinde, farklı dönemlerde, farklı yazarlar tarafından göç konulu edebi eserler kaleme alınmıştır. Göçü bizzat deneyimleyen yazarlar ise, eserlerine kendi yaşamlarından izler bırakmışlardır. Bu yazarlardan biri de Arap edebiyatının önemli isimlerinden İmîlî Nasrullah'tır. Lübnanlı yazar ve kadın hakları aktivisti Nasrullah, içinde yaşadığı ataerkil toplumda tüm zorluklara göğüs gererek eğitimini tamamlamış ve Arap edebiyatına birçok eser kazandırmıştır. Bu sıkıntılı süreçte göç, yazarın yaşamında bir dönüm noktası olmuştur. Nasrullah'ın geleneksel bir toplumda kadınların verdiği özgürlük mücadelesini, bu mücadelede elde ettiği başarıları ve bu aktif kadınların değişen yaşamlarında göçün etkisini, kendi yaşamından da yola çıkarak kâğıda döktüğü *Tuyûr Eylûl* "Eylül Kuşları" romanı bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Bu çalışmada, köyünden şehre gerçekleştirdiği göç sonrası eğitim basamaklarını başarıyla tırmanan, sonrasında çalışma yaşamına dâhil olan, toplumda kadın olarak kendi başına var olma mücadelesini kazanan ve kendi ayakları üzerinde durmayı başaran romanın anlatıcı karakteri Munâ'nın bu süreçteki değişimine odaklanarak göçün, Munâ'nın kökleriyle olan bağına etkisi ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Edebiyat Sosyolojisi, Göç, Kadın Göçmen, Değişim.

FEMALE MIGRANT IN NASRULLAH'S NOVEL TUYÛR EYLÛL

Abstract

Although its causes, types, individual and social consequences vary, migration is a phenomenon that has continued its existence throughout human history. It is inevitable that migration, which has always had an impact on social life, is also included in literary works. Literary works on migration have been written in different parts of the world, in different periods, by different authors. Writers who have experienced migration themselves have left traces of their own lives in their works. One of these writers is Emily Nasrullah, one of the most important names in Arabic literature. A Lebanese writer and women's rights activist, Nasrullah completed her education by enduring all the difficulties in the patriarchal society she lived in and contributed many works to Arabic literature. During this troubled period, migration was a turning point in her life. Nasrullah's novel *Tuyûr Eylûl*, in which she writes about the struggle for women's freedom in a traditional society, the successes she achieved in this struggle, and the effect of migration on the changing lives of these active women, based on her own life, constitutes the subject of this study. In this study, the effect of migration on Munâ's connection with her roots is discussed by focusing on the change of Munâ, the narrator character of the novel, who successfully climbs the educational ladder after her migration from her village to the city, then becomes involved in working life, wins the struggle to exist on her own as a woman in society and succeeds in standing on her own feet.

Keywords: Literary Sociology, Migration, Woman Migrant, Change.

Giriş

Edebi eserler yazıldıkları dönemin toplumsal yapısı, ekonomik koşulları, siyasi ortamı, toplumsal rolleri, kültürel değerleri, adetleri ve gündelik yaşam pratikleri hakkında ipuçları içerebilmektedirler. Özellikle romanlarda yazarın bakış açısıyla içinde yaşanan toplumsal koşullar ve ilişkiler hakkında fikir sahibi olma imkânı elde edilebilmektedir. Bu durum, edebiyat ve sosyoloji arasında bir ilişkinin kurulmasına vesile olmuştur. Söz konusu ilişkiyle, edebiyat sosyolojisi bir disiplin olarak ortaya çıkmıştır. Edebiyat sosyolojisi, dokusunda toplumsal olayları barındıran edebî eserleri sosyolojik bir bakış açısıyla incelemektedir. Edebiyat sosyolojisinin incelediği toplumsal olaylardan biri de göçtür. Bireylerin bireysel, ailevi veya kitlesel olarak yaşamlarını sürdürecekleri başka topraklara hareket etmelerinin birçok farklı nedeni olduğu gibi, bu yer değişiminin birçok bireysel ve toplumsal sonuçları da bulunmaktadır. Kendi içerisinde kompleks bir olgu olan göç, insanlık tarihi kadar eskidir olup göçmenlerin yaşamında ve toplumsal yaşamda derin izler bırakmıştır. Göçü bizzat deneyimleyen bazı edebiyatçılar da bu olguya kendi eserlerinde yer vermişlerdir. Bu edebî eserler sosyolojik bir yaklaşımla ele alındığında, göçün nedenleri, göçün gerçekleştiği dönemin toplumsal özellikleri ve göçün etkileri konusunda bilgi sahibi olma imkânı bulunmaktadır. Bu çalışmada, göç olgusu etrafında şekillenen

bir roman olan *Tuyûr Eylûl* (*Eylûl Kuşları*) romanı konu edilerek sosyolojik bir yaklaşımla ele alınacaktır.

Tuyûr Eylûl romanı, İmîlî Nasrullah tarafından kaleme alınarak 1962 yılında Beyrut'ta yayımlanmıştır. İlerleyen yıllarda romanın pek çok baskısı yapılmış ve roman yazarına birçok ödül kazandırmıştır. Lübnan asıllı yazar İmîlî Nasrullah, Hristiyan bir ailenin çocuğu olarak bir köyde dünyaya gelmiştir. Geleneksel bir toplumda yetişen Nasrullah, kız çocuklarının eğitimine izin verilmeyen ve erken yaşta evlenilmesi beklenen bir ortamda okumak için çaba sarf etmiştir. Bu çabaların sonucunda eğitim için şehre göç etmiş ve eğitimini tamamlama fırsatı bulmuştur. Kaleme aldığı eserlerde, kadınların sesi olmuş ve kadın erkek eşitsizliğine dikkat çekmiştir. Ayrımcılık nedeniyle kadınların yaşadığı pek çok soruna eserlerinde yer vermiştir. *Tuyûr Eylûl* da bu eserlerden en dikkat çekici olanıdır. Kadınların geleneksel toplumda eşitsizlikten kaynaklı ortaya çıkan tüm sorunları, romanda farklı kadın karakterler üzerinden işlemiştir. Ayrımcılık, başarılı bir öğrenci olduğu halde eğitime devam edememe, meslek sahibi olma çabası ve göçle değişen yaşamı, romanda anlatıcı kahraman Mûna üzerinden işlemiştir. Mûna karakterinin yaşadığı olayların yazarın kendi yaşam deneyimleriyle paralellik göstermesi de oldukça dikkat çekicidir. Bu çalışmada, öncelikle edebiyat ve sosyoloji arasındaki ilişki incelenecek ardından göç temasının

edebiyat sosyolojisindeki yerinden bahsedilecektir. Ayrıca Arap Edebiyatı'nın önemli isimlerinden İmîlî Nasrullah'ın yaşamı hakkında kısa bilgi verildikten sonra Tuyûr Eylûl romanının göçmen kadını sosyolojik bir perspektifle ele alınacaktır.

EDEBİYAT VE TOPLUM

1900'lü yıllarda ortaya çıkan edebiyat sosyolojisi; edebiyatın toplumsal fonksiyonunu ve toplumsal koşulların edebiyata etkisini araştırma konusu yapan, edebiyat ile toplum arasındaki karşılıklı etkileşimi hem edebiyatın hem de sosyolojinin metotlarından yararlanarak ortaya koyan disiplin olarak tanımlanabilir (Cuma, 2009, s. 82). Edebiyat sosyolojisinin (literary sociology) edebiyatın toplumla arasındaki organik bağların belirlenmesi ve analizi ile ilgili olduğunu söyleyebiliriz (Çelik, 2013, s. 61). Edebiyat ve sosyolojinin karşılıklı birbirlerine katkılarını irdeleyen edebiyat sosyolojisi, edebiyat-toplum denklemini kurarak işe başlamaktadır (Alver, 2006, s. 107). Bir dönemin sosyolojik özelliklerini ortaya çıkarabilmek için edebiyat ürünlerinden de yararlanılabilmektedir. Yazarlar, içinde yaşadıkları dönemde gerçekleşen tarihi ve sosyal olayları, kültürel öğeleri, yaşam tarzlarını kendi bakış açılarından eserlerine yansıtabilmekte (Şan, 2004, s. 92), böylece edebi eserler kaleme alındıkları dönemin ve toplumun yapısı hakkında bilgi verebilmektedir (Aydın, 2004, s. 151).

Güllü'nün (2015) de belirttiği üzere, “edebî yazını besleyen en önemli kaynaklardan biri toplumdur ve yazarın içinde yaşadığı toplumsal yapı ve problemler üstü kapalı veya açık bir şekilde onun yazılarına yansımaktadır” (s. 117). Böylesine bir kabul de beraberinde edebiyatın kendi başına değil toplum içinde gelişen ve toplumun ifadesi olan bir alan olarak tanımlanması kabulünü doğurmaktadır. Bu noktada sosyolojik eleştiri; yazarı, eseri ve okuru toplumsal koşulların çepeçevre kuşattığı veya belirlediği iddiasından hareketle, bu koşullar üzerine eğilerek sanatla ilgili sorunları açıklamanın bir yolu olduğunu temellendirmeye çalışmaktadır (Moran, 1983, s.74'den akt. Çelik, 2013, s. 60). Ancak edebiyat ürünleri, toplumsal yaşamı işleyen salt birer belge niteliğinde eserler değildir. Ne var ki bu durum edebî ürünlerin, toplumların ortak duygu ve düşüncelerinin yansıdığı, toplum hafızasında ve vicdanında yer etmiş kimi olayların kendisine temsil imkânı bulduğu bir zemin olmasına engel değildir. Sosyal bilimlerin bir şubesi olan edebiyat bilimi bu temsili gerçekleştirirken kendi yöntem ve tekniklerini kullanmaktadır (Akgün, 2015, s. 81).

Tarih öncesinde mağara duvarlarına yapılan resimler, insanların ister kendilerini vahşi hayvanlarla eş tutma amaçlarına dayanarak yapılsın ister gerçekliği yansıtmaya amacı güdülerek çizilmiş olsun, yeterli bilgi ve doğru bakış açısıyla yorumlandığında o toplum hakkında bilgi vermektedir.

Destanlar, mitler ve masallar gibi gerçeküstü olduğu düşünölen türlere dahi doğru yerden bakıldığı zaman, belki de realist romanlar kadar toplumsal gerçeklik taşıdıklarını görmek şaşırıcı olmayacaktır (Yücedağ, 2019, s. 8).

Edebiyat ve sosyolojinin malzemelerinin bir kısmını aynı çatı altına getirmeye çalışan bir disiplin olan edebiyat sosyolojisiyle (Aydın, 2009, s. 359) ilgili olarak belirtilmesi gereken noktalardan biri, yazılı edebî türler içerisinde daha çok romanın, sosyolojik açıdan ele alınmış olmasıdır. Bu tercih, romanın, diğer edebî türlerden daha belirgin biçimde, ortaya çıktığı toplumsal koşullar ve çevreyle ilgili farklı konuları kurgusu içerisinde ele almasından kaynaklanmaktadır (Noble, 2006, s.52). Özellikle kaleme alındığı dönem ile konu aldığı dönem örtüşen romanlarda, dönemin gündelik yaşam pratikleri ve zihniyetiyle ilgili bilgiler, bir veri bütünü olarak değerlendirilebilir. Bu aktarımlar, edebiyat sosyolojisi için değerli ve zengin kaynaklardır (Soykan, 2009, s. 57).

Her toplumun edebiyatı, gücünü ve enerjisini, o toplumu çevreleyen şartların kendine özgü karakteristiklerinden alır. Savaş, ekonomik sıkıntılar, siyasi devrim, kentleşme, kültürel değişim gibi sancılı ve çalkantılı geçen bütün sosyal süreçler, bir toplumun genel gelişiminde olduğu kadar edebi alandaki üretkenliğinde ve ilerlemesinde de ciddi bir rol oynamaktadır. Söz konusu sosyal süreçlerden biri de göçtür (Günday, 2002, s.

ii). Edebiyatta “göç” gibi güçlü bir toplumsal meselenin en azından tematik anlamda yer almaması düşünülemezdi. Göçün edebiyatla ilişkisi edebiyatın, sosyoloji ile kesiştiği yerde başlamaktadır. Bu bağlamda, “göç” olgusunun izdüşümleri, insanlığın ilk sözlü edebî ürünlerinden günümüze değin edebî edebî eserlere yansımış, böylece sözlü dönemlerin göç destanlarından günümüzün “göçmen edebiyatı” olarak adlandırılan alanına kadar, edebiyatın “göç” olgusunu hem tema/izlek belirlerken hem de retorik oluşturmada bir malzeme olarak kullandığı görülmektedir (Akgün, 2015, s. 69-70).

Göçmen yazarlar, yaşadıkları ülkelerde kendilerini anlatabilmenin bir yolu olarak göçmen edebiyatını oluşturmuştur. Başlangıçta göçmen gibi edebiyatı da kabul görmemiş; ancak zamanla bu zenginliğin farkına varan bazı yazarlar, edebiyat çevreleri ve büyük yayınevleri ülkelerinde filizlenen bu oluşumu göz ardı etmek yerine onu kazanma yoluna gitmişlerdir. Nitekim Fransa’da yaşayan Lübnan asıllı Amin Maalouf, Amerika’da yaşayan Lübnan doğumlu Cibrân Halîl Cibrân, Almanya’ya Romanya’dan göç etmiş olan Herta Müller sadece yaşadıkları ülkelerde değil bütün dünyada kabul görmüş göçmen yazarlardır (Cengiz, 2010, s. 189). Türk göç edebiyatında ise Bekir Yıldız (Türkler Almanya’da, Alman Ekmeği), Necati Tosuner (Sancı... Sancı...), Aras Ören (A’nın

Gizli Yaşam), FÜRÜZAN (Berlin'in Mor Çiçeği), Sevinç Çokum (Çırpıntılar), Nevzat ÜSTÜN (Almanya Almanya), Yüksel Pazarkaya (Oturma İZni), Didem Uslu (Göçüp Gitti Göçmen Kuşlar) gibi yazarlar dış göçü işleyen romanları; Orhan Kemal (Gurbet Kuşları, Yalancı Dünya), Fakir Baykurt (Köygöçüren, İrazca'nın Dirliği), Muzaffer İZgü (Halo Dayı ve Öküz), Bahzat Ay (Dor Ali), Hasan İzzettin Dinamo (Koyun Baba), Sevgi Soysal (Yenişehir'de Bir Gün) gibi yazarlar iç göçü işleyen romanları kaleme almışlardır.

Göçmen edebiyatlarının tematik dağılımında “vatan sevgisi, hasret, özgürlük, barış, ana dil bilinci ve asimilasyon karşıtı tutumla paralel gelişme gösteren milliyet bilinci, birlikte yaşama bilinci, ötekileştirme eleştirisi” vb. konulara ortak olarak rastlandığını söylemek mümkündür. Göçmen edebiyatlarının hemen hemen tüm edebî türlerde tematik olarak yukarıda sözünü ettiğimiz başlıkların yer alması kuşkusuz aynı zamanda sosyolojik gerçeklikle ilintilidir. Bu nedenledir ki, üreticilerinin bu sosyolojik durumu edebî üretimlerini doğrudan etkilemektedir. Göçmeni edebî üretime sevk eden nedenleri bu noktada göz ardı etmemek gerekmektedir. Bu hususta yazarı yazmaya teşvik eden ilk neden kuşkusuz “gurbet” duygusunun oluşturduğu yazma isteğidir (Akgün, 2015, s. 80). Göç edebiyatçılarının istisnasız olarak ortak özellikleri, anavatanlarından ayrılma, gurbet,

yalnızlık duygusu ve hasret, maddi sıkıntılarla boğuğma gibi hallerle karŐılaŐmıŐ olmalarıdır (Şimşek, 2015, s. 61). GÖçmen edebiyatlarının özellikle ilk dönemlerinde belki de güdümlü bir çizgide gelişmesindeki en önemli gerekçe millî hassasiyetler, yeni gelinen yabancı ortamda asimilasyon tehlikesine karşı ‘kendisi’ olarak var olduğunu ana dili ile sergilemek, kendisi gibi olanlarla bir iletişim ağı kurmaktır (Akgün, 2015, s. 80). Yazar, düşünür ve sanatçılar, içinden çıktıkları toplumsal belleği ve ortak olası en üst bilinci en iyi biçimde yansıtmayı başarabilmelerinden ötürü, bu yeni yerleşim uzamlarında, kendi yazın, müzik ve sanatlarını yaratmaktan geri kalmamışlardır. Bu yeni yaratı alanı, hem ülke sınırlarında gelişen göç yazınında, hem de ulusötesi göçmen yazınında karşılığını bulmuştur (Tilbe ve Sirkeci, 2015, s. 2). Bu noktadan hareketle bu çalışmada, göçmen yazınının önemli isimlerinden İmîlî Nasrullah’ın ses getiren romanlarından Tuyûr Eylûl adlı romanı, göç konusu ekseninde inceleme altında alınacaktır.

YAZAR İMÎLÎ NASRULLAH’IN YAŞAMI

Arap edebiyatının kadın yazarları arasında önemli bir yere sahip olan İmîlî Nasrullah, 6 Temmuz 1931 yılında Güney Lübnan’ın Hasbaya bölgesinde yer alan Kevkeba köyünde doğmuştur. Hristiyan bir ailenin altı çocuğundan biri olan İmîlî Nasrullah, annesinin köyü Kefir’de ilkokul üçüncü sınıfa kadar okumuŐtur. Köylerindeki eğitim imkânsızlıklarından dolayı ilkokulu üç defa

tekrar etmek zorunda kalmıştır. Ailelerin ve içinde yaşadığı toplumun kız çocuklarının eğitim almalarına karşı çıkılan bir dönemde, İmîlî, önüne çıkan bütün engellere rağmen eğitimine köy okulundan sonra, on altı yaşında göç ettiği Beyrut'ta yatılı bir okul olan eş-Şuveyfât Milli Koleji'nde lise eğitimini tamamlamış (1947-1951), ardından buradaki Amerikan Üniversitesi'ne katılmış ve 1957'de Arap Edebiyatı Bölümü'nden mezun olmuştur. Eğitim hayatının ardından ilk olarak mezun olduğu kolejde öğretmen olarak çalışan İmîlî aynı zamanda dergi ve gazetelerde de yazarlık yapmıştır. Kimyager Philip Nasrullah ile evlendikten sonra dört çocuğu olmuş ve bir süre yazın hayatına ara vermek zorunda kalmıştır. Sonrasında Arap toplumunda kadın, göç, savaş, göç, özgürlük ve aşk gibi konular üzerinde çalışmalar yapmış ve roman, kısa hikâye, roman, şiir ve otobiyografi kitapları yayınlamıştır. Ayrıca çeşitli üniversitelerde dersler vermiştir. Lübnan edebiyatına kısa hikâye başta olmak üzere birçok alanda eser kazandıran yazar, gazeteci ve öğretmen İmîlî, 2018 yılında Beyrut'ta hayata gözlerini yummuştur. Eserlerinde köy hayatı, savaş, kadınların bağımsızlık ve benlik mücadelesi, aile kökleri, göç, gurbet gibi konuları ele alan aktivist kadın yazar İmîlî'nin en meşhur ve ödüllü romanı Tuyûr Eylûl (Eylül Kuşları), 1962 yılında Beyrut'ta yayımlamıştır. On dört defa baskısı gerçekleştirilen, Almancaya ve körler için “Braille (Körler) Alfabeti” ne çevrilen romanın

(Karabela ve Şen, 2012, s. 198; Türken-Çakır, 2023, s. 2912-2913; Adalar-Subaşı, 2023, s. 329; Yazıcı, 2023, s. 9651), bu çalışmada 1991 yılında basılan yedinci baskısı esas alınmıştır.

TUYÛR EYLÛL ROMANINDA GÖÇ VE KADIN

Çok eski çağlardan beri var olan göç olgusu, insanın varlığıyla eş değerdir denilebilir. İnsanoğlu hep bir arayış içerisinde. Bu arayış, çevresel faktörler iklim şartlarının kötüleşmesi, kıtlık, mekân sıkıntısı ile ilişkili olduğu gibi, kendisinin daha iyi yaşam alanları elde etme amacı, eğitim, daha müreffeh bir hayat sürme, bazen de kendisi dışında gelişen olaylar, savaşlar, mübadeleler, zorunlu sürgün edilme gibi sebepler insanın yaşam alanını terk etmesine neden olur. İnsanlar ekonomik, siyasi, toplumsal vb. nedenlerden dolayı ya yaşadıkları yerden yurt içerisinde başka bir yere ya da vatanlarından uzaklaşıp farklı bir ülkeye göç ederek yeni yaşam alanlarında yaşamlarını sürdürmektedir (Hemşinli, 2021, s. 129). Göç, Nasrullah'ın da eserlerinde en çok yer verdiği iki temadan biridir. Diğer tema ise, kadındır. Yazarın bu temalara yoğunlaşmasında ise bizzat kendisinin ve ailesinin yaşadığı olaylar etkili olmuştur. Erkek ve kız kardeşlerinin hepsi Lübnan'ı terk etmiş ve Kanada'ya göç etmiştir. Göç, onun yaşadığı en acı gerçeklerden biridir. Kendisi de önce köyden şehre, sonra farklı şehirlere ve ülkelere göç deneyimi yaşamıştır. İmîlî'nin *Tuyûr Eylûl* (Eylûl Kuşları) isimli romanında Munâ adlı genç bir kızın geçmişine geri dönüp

köyünde yaşadığı ortamı, olayları ve tanıdığı insanları anlatmasıyla başlamaktadır. Romanın girişinde, ülkesinden ayrılanların gidişi, eylül kuşlarının gidişine benzetilmektedir (Şen, 2013, s. 51):

“Yılın dokuzuncu ayı olan Eylül ayı geldiğinde, köyümüzün üzerinden, köy sakinlerinin ‘Eylül Kuşları’ olarak bildiği büyük, kuvvetli, güçlü kanatları olan çok sayıda kuş sürüsü geçer... Bu göçmen kuşlar zaman çemberinde yeni bir noktaya işaret ediyor. Soğuk mevsimin yaklaştığını hatırlatıyorlar.” (Nasrullah, 1991, s. 7)

Romanda, değişen mevsim koşullarıyla birlikte kuşların göç etmesi gibi insanların da çeşitli sebeplerle yaşadıkları yeri değiştirebileceği ifade edilmektedir. Romanda anlatıcı kahraman Munâ dahil olmak üzere Kemâl, Necla, Mürsel, Râcî gibi karakterler de çeşitli sebeplerle yaşadıkları köyden kente veya başka ülkelere göç etmişlerdir. İnsanlar ekonomik, siyasi, sosyal, kültürel, psikolojik sebeplerle göç ederek ülke içinde veya sınır ötesinde kendilerine yeni bir hayat kurabilmektedirler. Kişilerin göç hareketindeki sebeplerin değişmesi gibi göçün kişilerin yaşamı üzerindeki etkileri de çok boyutlu olabilmekte ve göçmenin yaşamı kısmen veya tamamen değişebilmektedir. Romanda Munâ'nın köyünden kente doğru gerçekleşen göç hareketinden bahsetmekle birlikte bu mekân değişiminin nedenlerine ve sonuçlarına da

değinilmektedir. Tıpkı yazarın kendi yaşamındaki köyden kente göç hareketinde, kırdaki eğitim imkânlarının yetersizliği ve ataerkil bakış açısıyla şekillenen toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi temel nedenler olduğu gibi, *Tuyûr Eylûl* romanının ana karakteri *Munâ'nın* da yaşadığı köyü terk etmesinde bu nedenler etkili olmuştur. İdealleri için daima mücadele eden *Munâ*, eğitim görmeye hevesli, başarılı bir öğrencidir ve bu uğurda gösterdiği mücadeleleri ustalıkla dile döker:

“Sınıf arkadaşlarımın etrafıma toplanıp başarıma hayran kaldıklarını, öğretmenlerin bakışlarının gururla üzerime yükseldiğini anımsıyorum.” (Nasrullah, 1991, s. 229).

Romanda anlatıcı kahraman *Munâ*, içinde bulunduğu toplumun sosyal yaşamını analiz etmekte ve kendi bakış açısıyla yansıtmaktadır. *Munâ* köy sakinlerinden biri olup romanda bahsedilen olayları yaşayan kişidir. Aynı zamanda romanın diğer karakterlerinin yaşadıkları olayları gözlemleyen ve okuyucuya aktarandır. *Munâ'nın* okumaya olan hevesi, onun, çocukluğunun geçtiği topraklarda birlikte yaşadığı ve büyüdüğü diğer insanlardan farklı bir kimliğe bürünmesini sağlamıştır. Kitaplar *Munâ'nın* yaşama bakış açısını değiştirerek onu hayattan ne istediğini bilen, olgun, farkındalığı yüksek ve idealleri olan bir kız çocuğuna dönüştürmüştür. Fakat yaşadığı toplumun yazısız kurallarının,

ideallerini gerçekleştirme noktasında kendisine engel olacağına farkındadır. Ailesine ve arkadaşlarına hayata bakış açısını, ideallerini, eğitim aşkını anlatsa da kimse onu anlayamaz. Sosyal çevresi tarafından anlaşılmadığı için kendini köyünde yapayalnız hisseder. İçinde hep eğitim hayallerini özgürce gerçekleştirebileceği uzak diyarlara göç etme isteği olur.

“Ayaklarım bulamadığım kaderime doğru kaçmam için beni kışkırtıyor. Ey Anne! Bu benim yolum. Yarınıma ben karar veririm, bu sıska parmaklarımla kendi hayatımı inşa ederim. Kendi dikenimi kendi elimle çıkarırım. Issız yollarda taşların arasında tökezlerim ve sonra ayağa kalkarım. Ama beni duyuyor musun anne?” (Nasrullah, 1991, s. 62)

“Ey saf kadın nasıl anlayabilirsin, duvarlarına cennet saadeti inşa ettiğim, kendi elimle yarattığım dünyanın yüksek gökyüzüne nasıl uçarım? Gözlerimin uzak ufuklara hatta köyün sınırlarının da uzağına doğru dolaştığını nasıl anlarsın?” (Nasrullah, 1991, s. 62)

Yaşadığı köyde kadın ve erkeğe biçilen geleneksel roller, davranış kalıpları ve beklentiler Munâ'nın köyünden çıkmak istemesinde oldukça etkilidir. Munâ sürekli olarak köyünden kaçıp hayallerini gerçekleştireceği ve fikirlerini özgürce söyleyeceği başka bir mekân hayal etmektedir. Munâ'nın,

kendisini gerçekleştirme için tek çıkış yolu köyünden gitmek olarak görünmektedir.

“Anneme haber vermeden evden kaçtım. Sessizce arkamdaki kapıyı kapatabildiğimi, kendimi ispatlamak için bağımsızlığa ilk adımı attığımı hatırlıyorum. Belirli bir hedefim yoktu... Kayanın yüzeyindeki keskin çıkıntılara doğru eğilerek dokundum, parmak uçlarımı yaraladım. Sonra üzerine oturdu. Uçmayı denemek için ayaklarımı uzattım ve kollarımı kaldırdım.” (Nasrullah, 1991, s. 164-167)

“Köyün alanı rüyalarımı, fikirlerimi sınırlıyordu. Köyün sert gelenekleri hayallerimin etrafında aşılmaz duvarlar örüyordu ve nasıl istiyorlarsa öyle biri oluyordum, ne istiyorlarsa yapıyordum.” (Nasrullah, 1991, s. 21)

Nasrullah, Lübnan kadınının toplumun geri planında kalmış olduğuna ilişkin düşüncelerini, neredeyse tüm eserlerinde okuyucuya hissettiren bir yaklaşım sergilemektedir. Eserlerinde eğitim alma imkânları ve özgürlükleri kısıtlı olan, yaşamları ve gelecekleri önce babalarının sonra da eşlerinin elinde olan kadın karakterler ‘pasif kadınlar’ olarak nitelendirilmektedir. Kadınların yaşamlarına dair kararlara kendilerinin değil ailelerinin karar verdiği geleneksel kadın rolüne ve bu rolün bizzat kadınlar tarafından da kabul edilişi,

yazar tarafından eleştirilmekte ve bu eleştiri eserlerine yansımaktadır (Karabela ve Şen, 2012, s. 204).

Romanda köyün sınırlarını aşan hayalleriyle Munâ sürekli farklı bir mekânda yaşamamanın hayalleri içindedir. Liseler ve üniversiteler şehirdedir, bu nedenle hayallerini gerçekleştirmesine imkân sağlayacak yer şehirdir. Ailesine ve arkadaşlarına hayallerini anlatmaya çalışsa da Munâ'nın fikirleri ve hayalleri bu kişiler tarafından yeterince kavranmaz. Bu durum Munâ'nın kendisini baskı altında hissetmesine ve huzursuz olmasına sebep olur, böylece göç fikri her geçen gün daha da perçinleşir. Munâ'nın gitme arzusu romanda geçen şu cümleleriyle belirginlik kazanır:

“Bu sabah annem beni hayallerimden uyandırmamın diye yatağımdan çıkmadım, uyuyormuş gibi yaptım. Sabahki bu kısa anılar tüm günümün en mutlu vakitleriydi. O an yeryüzündeki kafesimden uçuyordum, uzak bir dünyanın göklerinde dolaşıyordum.” (Nasrullah, 1991, s. 21)

Kadınlara özgü göç nedenleri çeşitlilik göstermektedir. Kadınlar, kendilerinden önce işgücü göçü gerçekleştiren ve yaşam düzenlerini başka bir yerleşim yerinde kuran eşlerinin yanına ilerleyen zamanlarda göç etmektedirler. Bu göç şekline, aile birleşmesi amacıyla gerçekleşen göç adı verilmektedir.

Kadınların bir başka göç nedeni ise evliliğdir. Örneğın kırsal alanda yaşayan bir kadın, kentte yaşayan bir erkekle evlendiğinde, kırdan kente göç gerçekleştirmekte ve kentte yuvasını kurmaktadır. Kadınlar ailevi nedenlerin dışında ekonomik temelli göçler de gerçekleştirmektedir. Farklı bir yerleşim yerinde (ülke sınırları içinde veya dışında) iş bulan kadınlar, çalışma amacıyla göç etmektedir. Eğitime (özellikle yüksek eğitime) erişim imkânları daha geniş olan yerlere göç de kadınların göç etme nedenleri arasında yer almaktadır. Kadınlar için gönüllü göçlerin yanı sıra zorunlu göçler de söz konusudur. Savaş, silahlı çatışma, şiddet, doğal afet, kıtlık, kuraklık gibi mücbir nedenlerle kadınlar yaşadıkları yeri terk ederek ülkesindeki güvenli bölgelere göç etmekte veya başka bir ülkeye sığınmaktadır. Kadınlar ayrıca insan ticareti kurbanı olarak da göç etmek zorunda kalmaktadırlar. Kadınların yaşadıkları yerde ataerkil bakış açısının ve bu bakış açısı ekseninde şekillenen düşünce, davranış kalıpları ve toplumsal cinsiyet rollerinin de kadın göçü üzerinde etkisi bulunmaktadır. Kadınların göç kararı vermelerinde yaşadıkları toplumsal cinsiyet kaynaklı ayrımcılık, baskı, şiddet ve zulüm etkili olmaktadır. Tuyûr Eylûl romanında anlatıcı kahraman Muna'nın köyünden göç etmek istemesinde köyünün ataerkil değerleri oldukça etkilidir.

“Bu kişiden (benden) korkuyor musun baba? Sana göre ben kimim? Ben kimim? Bir kadın mı? Talihsiz bir kadın mı? Yoksa zayıflığın laneti miyim? Beni çok ama çok sevdiğini biliyorum ama sonrası nedir, bilmiyorum. Sorular, sorular uykularımı kaçıırıyordu. Çocukluk utancının beni kaygılarımın ardındaki maskeyi araştırmaktan alıkoymasını için onları susturabilmeyi diledim. Ama bu durum bende kaygı, karmaşa ve kaçış sarmalı içinde yaşamaya devam etti.” (Nasrullah, 1991, s. 101-102).

“Tarladaki renkli taşları topladığım gibi babamın sözlerini, varoluşunu, özellikle insana ve kızına acımasız bakışını elimle topladım. Şimdi babamı, yanan sobanın yanındaki minderin üzerinde bağdaş kurup oturarak tütün sigarasını yaktığını ve nasihatlerini tekrarladığını görür gibiyim: ‘Őerefliler kızlar erkeklerle iç içe olmaz ve onların yüzlerine bakmaz.’ Annem babamın sözlerini tasdikleyerek: ‘Evet dün Râcî’nin yüzüne uzunca baktın ey Munâ! Bu terbiyeli kızlara yakışmaz’ dedi.” (Nasrullah, 1991, s. 34-35).

İmîlî Nasrullah köy romanlarında özellikle kadın karakterleri ön plana çıkartarak kırsal kesimdeki kadınların sesi olmuştur. Onların köy toplumundaki yaşantılarını, adetlerini, geleneklerini, göreneklerini, sıkıntılarını ya da direnişlerini tüm dünyaya göstermeye çalışmış, bunu da başarmıştır. Özellikle Arap toplumunda büyük bir yankı uyandıran ilk romanı *Tuyûr Eylûl*’da erkeklerin okutulup kız çocuklarının eğitimlerine engel

olunması, genç bir kızın bir erkeği sevmesinin ya da erkeklerle sohbet etmesinin ayıplanması gibi konulara dikkat çekmiş ve eserlerinde de bunlara direnmeye çalışan güçlü kadın karakterler ortaya koymuştur. Yazar, Munâ karakterinin yaşadığı hayatı sorgulayışı, istekleri ve direnişiyle diğer kadınlara örnek olmasını hedefleyerek toplumda yerleşmiş ‘pasif kadın’ algısını yavaş yavaş kırma eğilimindedir (Türken-Çakır, 2023, s. 2917-2919).

“Kardeşimin okula gitmek için çantasını hazırladığını hatırladım. Niçin, niçin sorgusuz sualsiz onun uçup gitmesine izin veriyorlar? Ben niçin bu dar duvarların arasında kalıyorum, niçin ayağımla emellerimi ezip geçiyorum, niçin bütün isteklerimi ayaklarımla köpükleyip bu köpüklerle dar odanın yerlerini siliyorum.” (Nasrullah, 1991, s. 22)

“Hayallerimin denizinde boğulup kalbimi kemiren açlıktan ve kıtlıktan tatmin olmak için okula giderken ona eşlik etmeyi isterdim. Ancak kaidelerin ve geleneklerin güçlü duvarları ve aşiretler bunu engelledi.” (Nasrullah, 1991, s. 23-24).

“Semir’in yanağına veda öpücüğünü koymak için yaklaştım ve: ‘Keşke seninle gelseydim ey kardeşim!’ diyerek kulağına fısıldadım.” (Nasrullah, 1991, s. 23-24).

Romanda Muna, köyünde bulunan okuldaki eğitimini tamamladıktan sonra daha fazla eğitim almak (lise ve üniversite) için çareler aramaktadır. Munâ’nın köyünde eğitim

olanaklarının yetersizliği ve taşınmalı sistemin (okul servisi) olmaması nedeniyle, eğitimlerine devam etmek isteyen öğrenciler şehir merkezine göç etmek zorunda kalmaktadır. Ancak romanda, bu imkânın sadece -Muna'nın erkek kardeşi Semir gibi- erkek öğrencilere verildiğinden bahsedilmektedir. Aileler ve içinde yaşanılan toplumun değerleri gereği kız çocukları sadece köy okulunda eğitim görmekte, daha üst basamak eğitim hizmetlerine erişim için şehre göç ederek yatılı okulda kalmasına izin verilmemektedir. Bu durum o kadar kanıksamıştır ki Muna'nın sadece aile üyeleri değil arkadaşları da Muna'nın şehirde yatılı okulda eğitim görmesine olanak vermemektedir. Muna'nın arkadaşı Mürsel konuyla ilgili düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedir:

“Fakat insanlar ne der? Şehre gideceksin ve orada erkekler gibi tek mi yaşayacaksın? Ey Munâ! Eminim benimle şakalaşıyorsun.” (Nasrullah, 1991, s. 24).

Göç kararının verilmesinde ekonomik kaygılar önemli olmakla birlikte bu kararı tetikleyen başka faktörler de söz konusudur. Göç edilecek yerleşim birimindeki eğitim ve sağlık gibi kamusal hizmetlerin kalitesi ve ulaşılabilirliği, altyapı hizmetleri, temiz bir çevre, çocuklar ve yetişkinler için sosyokültürel olanaklar, ulaşım imkânları gibi faktörler de şehirlerin çekici yanlarını oluşturmakta ve bireylerin göç kararında etkili olabilmektedir (Agcadağ Çelik, 2023, s.59). Yirmi altı bölümden oluşan

romanın büyük bir kısmında Munâ'nın köy okulunu tamamladıktan sonra daha ileri basamak eğitim hizmetlerine erişim imkânsızlığı, şehre göç etme hayalleri ve çabası konu edilmektedir. Yirmi dördüncü bölümde, Munâ'nın bu hayalini gerçekleştirmesine vesile olacak misafirlerden bahsedilmektedir. Munâ'nın köyüne yaz aylarında şehirden bazı misafirler gelmektedir. Bu kişiler yıllar önce Munâ'nın köyünden şehre göç ederek şehirde kendilerine yeni bir yaşam kuran ve yaz aylarında köylerini ziyaret eden kişilerdir. Köylüler de bu kişileri evlerinde misafir etmektedir. Munâ, ailesinin misafir ettiği şehirli adamla konuşma fırsatı yakalayıp şehirde okuma isteğinden bahseder. Misafir Munâ'nın azminden etkilenerek konuyu Munâ'nın babası Ebu Semir'e açar ve onu ikna eder:

“Bu ay, yaz ayıydı. Gurbetçilerden biri bizi ziyarete geldi tatlı bir dili vardı: - Ey Ebu Semir! Munâ niçin köyde kalıyor? Kızın şehirde yaşamak için yaratılmış. Dün bana okuma arzusundan bahsetti. Munâ okumaya istekli bir kız. Eğer onu dünyadan, dünyada olup biten her şeyden ve güzel bir gelecekten mahrum etmek istemiyorsan, onun Semir ile birlikte okula gitmesine izin ver.” (Nasrullah, 1991, s. 226).

Baba Ebu Semir'in izniyle Munâ, Tmsakhani şehrine göç eder ve yatılı okula kaydolar. Böylece eğitimine devam etme imkânına kavuşur. Şehirde eğitimini tamamlayınca öğretmen

olur. Şen'in (2013, s. 76) de vurguladığı gibi, İmîlî Nasrullah'ın hikâyelerinde “gelenekçi ve baskıcı köy yaşamından kurtulmayı başarmıő, eğitim alma fırsatı yakalamıő, göç veya savaş gibi tüm zor koőullara rağmen ayakta kalmayı başaramıő mücadeleci kadın karakterler” yer almaktadır. Bu kadın karakterler, umutsuzluğa kapılmak yerine hayat ile mücadeleye devam eden, eğitime yönelen kadınlardır. Nasrullah'ın tabiriyle bu kadınlar hayatın onlara ördüğü kozanın içinde kalmaz, cesaretin ve azmin yolunda giderler. Kalplerine aşkı gömer, yollarına devam ederler ve kelebek gibi uçabilirler (Şen-Yaman, 2017, s. 118).

GÖÇ, KADIN VE DEĐİŐİM

Göç teorilerinde erkekler aile içinde karar verici ve ailenin geçimini üstlenen kişi olarak kabul edildiğinden, aile içinde göç edecek kişinin erkek olduğu varsayılmıőtır. Bu nedenle erkekler göçün asıl aktörleri ve prototip göçmen olarak kabul edilmiştir. 19. yüzyılın ortalarından 1960'lara kadar göç teorisine hâkim olan neo-klasik göç teorisinde kadınların göç sürecinde erkekleri takip ettikleri varsayılmıő ve erkeklerin genellikle ekonomik amaçlı olan göç nedenleri kadınlar için de kullanılmıştır. Ancak küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan yeni uluslararası göç akımları öncelikli olarak ekonomik nedenlerle göç eden erkeklere ve reisinin erkek olduğu hanelere odaklanan göç teorileri ile açıklanamaz hale gelmiştir. Yeni göç

akımlarında göçmen profilleri vasıflı ve yüksek eğitilmiş bireyleri de içine alacak şekilde giderek çeşitlenirken, kadınlar göç hareketlerine artık bir aile bireyi olarak değil, tek başına hareket eden göçmenler olarak katılmışlar ve uluslararası göç hareketlerinde giderek görünür hale gelmiştir. Başka bir deyişle göç hareketleri artık sadece çevre ve merkez ülkeler arasında gerçekleşmediği gibi göçmenler de sadece ekonomik motivasyonlarla göç eden erkek göçmenler olmaktan çıkmıştır. Göçün toplumsal cinsiyet temelli sonuçlarının anlaşılmasına katkıda bulunan feminist araştırmacılar çalışmalarında, kadınların göç sürecinde erkekleri takip eden pasif bireyler olmadıklarına hem kendi hem de ailelerinin sosyo-ekonomik konumlarını iyileştirmek amacı ile göç eden aktif bireyler olduklarına vurgu yapmaktadırlar (Dedeoğlu ve Ekiz-Gökmen, 2020, s. 33-34). Göç literatürüne katkı sağlayan feminist araştırmacıların kadınların göç sürecine aktif katılımlarına yaptıkları vurguyu, Nasrullah'ın da *Tuyûr Eylûl* romanında Munâ karakteri üzerinden gerçekleştirdiğine şahit olmaktayız. Romanın ana karakteri Munâ, yaşadığı toplumunun genç kızların eğitimiyle ilgili düşünce ve pratiklerine direnerek tek başına köyden kente göç ederek ailesinden uzakta yatılı bir okulda eğitim almayı başarmıştır. Önce lise eğitimi ardından üniversite eğitimini başarıyla tamamlamıştır. Bu süreçte ailesinden herhangi bir destek ve

takdir görmemiş, kendi ayaklarının üzerinde durarak köyünde kurduğu hayallerin hepsini gerçekleştirerek kendi gücünü kendine kanıtlamıştır. Eğitim yaşamının ardından çalışma yaşamına dâhil olmuştur. Öğretmenliğin yanı sıra şehirde farklı işlerde yapmış ve kendi ekonomik özgürlüğünü kazanmıştır. Böylece köyünden ayrılalı uzun bir zaman geçmiş ve bu süreçte Munâ da değişmiştir. Böylece göçün, göçmen için sadece bir fiziksel bir mekân değişimi olmadığı göçmenin yaşamını ekonomik, sosyal, kültürel ve psikolojik olarak değiştirdiği gerçeğinin Tuyûr Eylûl romanında Munâ karakteri üzerinden işlendiğini görmekteyiz.

“Hayretimin karanlığına yeni bir güneş doğdu. şehirde gömlekler beyaz kalır. Ne ter olur ne de toz konar. Orada el ve ayak parmaklarındaki çatlaklar kaybolur. şehrin güneşi yakmaz, kışı uzuvları dondurmaz. şehirde kaygılarımı gömüp sert yalnızlığıma veda ediyorum... Orada hayatı öğreniyorum, güneşe ulaşan merdivenleri kucaklıyorum. Gençtim ve tecrübesizdim. Elimde hayal dünyasındaki büyük, çalkantılı hayata, hayata atmak istediğim küçük bir kova vardı. Annemin, babamın, anneannemin gözyaşlarına karışan sıcak gözyaşlarını silerken, birkaç ihtiyacımla birlikte kovayı taşıdım. Zayıf güneş, köyün ufuklarındaki dağınık bulutlar nedeniyle benden gizlenmişti.” (Nasrullah, 1991, s. 226-227)

“Şimdi hayatımdaki bu uzak anları hatırlıyorum. Damarları bugüne kadar uzanıyor. Boşluğun, kaçışın, acının sesleri kulaklarımda çınlıyor, kâbuslar ve bekleme özlemiyle bastırılıyor. Neden rüyalarımdayandı? Gücümü toplayıp şehrin uzun, karanlık sokaklarına doğru yola çıktım, sınırlarımı bozacak, kanımı, hayatımın suyunu akıtacak bir iş aradım.”
(Nasrullah, 1991, s. 230-231)

Romanın ilerleyen sayfalarında, gurbet ve özlem duygularının artık genç bir kadın olan Munâ'nın köyüne olana duygu ve düşüncelerindeki değişime odaklanılmaktadır. Romanın son bölümlerinde, Munâ'nın köyden şehre göçünün üzerinden yıllar geçmiş ve köyüne, köklerine, ailesine duyduğu özlem artmıştır. Munâ şehirde kendini yapayalnız hissetmeye başlamış, ailesinin ve köyünün sıcaklığına ihtiyaç duymaya başlamıştır. Bu “gurbet duygusu” ve “köklerine duyduğu özlem” Munâ'nın zamanla şehir hayatından soğumasına, şehre ve içindeki insanlara yabancılaşmasına neden olmuştur.

“Hayatımdaki bu sıkıntılı anları çok net hatırlıyorum. İstirap ve acının hissi yüreğimi sıkıyor. Beni ne ödül mutlu etti ne de başarı baştan çıkardı. Beni saran iki kolun arasında uyusaydım, annemin kucağındaki sıcaklığı ve itaatkârlığı hissederek çocukluğumun bir anısına dönseydim ya da evimizin yanındaki tarlada sıcak toprakta yürüseydim daha mutlu olurum. Acı soru kulağıma fısıldadı: - Şimdi ne yapacaksın ey Munâ? Yolun her dönüşünde karşıma çıkan aynı soru; ne

yapacağım? Bilmiyorum. Ben hiçbir Şey bilmiyordum.
Yarın, hayatımın gökyüzündeki kayıp buluttu. Şimdi
hayatımdaki bu uzak anları hatırlıyorum.” (Nasrullah,
1991, s. 229 230).

ÇađdaŐ Alman felsefesi düşünürlerinden M. Heidegger’in
“Köklere Bağlılık” kavramını analiz eden Topakkaya’ya göre
(2018), kavram sadece felsefi bir içeriğe sahip olmayıp; aynı
zamanda mekânsal, yaşamsal, sosyolojik ve psikolojik bir
içeriğe de sahiptir. Köklere bağlı olmak ve bağlı kalmak, kök
salmak, oturmak, yerini sağlamlaştırmak böylece huzura
ermek demek iken bütün bunların tersi ise kökünden kesilmek,
yersiz yurtsuz olmak, köksüzleŐmek demektir.
KöksüzleŐmenin doğal bir sonucu ise mecburen “yer
değiştirmek” yani göç etmek demektir. Köklere bağlı olmak ya
da bağlı kalmak ile göç etmek bu bağlamda sürekli olarak
birbirlerini dışlayan iki kavramdır. Bir ağacın meyve vermesinin
temel Şartı, ağacın görünmeyen toprak altıyla yani köküyle
ilişkisini devam ettirmesidir. Ağaç kökünden çıktığında
maalesef varlığını devam ettiremez. Bu iliŐkiyi insana
uyguladığımızda, ağaçtaki gibi tam olarak varlığının sona
ermesinden bahsedemezsek bile bir “yerini beğenmemeden”
veya “sararma”, “solma”, “çürümeden” bahsetmek
mümkündür. Mutlu ve başarılı bir insanın mutlaka yerine
getirmesi gereken Őartlardan biri, onun köküne bağlı olmasıdır.
Burada köke bağlılık sadece mekânsal bir özellik olarak

anlaşılmalıdır. Köke bağlı olmak aynı zamanda bir dile, bir geleneğe, bir kültüre ve değerler sistemine bağlı olmak demektir. Tam da bu noktada köküyle ilişkisi kesilip vatanından ya da yurdundan uzaklaşıp yurtsuz kalan göçmenlerin yaşadıkları ruh hali söz konusu olmaktadır. Göç eden insan; kendisini kendisi yapan bütün unsurları sarsılmış olan, bu değerler sistemini kök salmak istediği yeni bir vatan ya da yurttan nasıl filizlendireceğini veya bunu başarıp başaramayacağını tam olarak bilmeyen insandır. Bu bağlamda “göç etmek” basit bir biçimde mekânsal anlamda bir yerden başka bir yere intikal etmekten daha ziyade “köklerden koparılmış” birisinin yeni bir “kök” arama girişimidir ki bu belki de dünyada insanın başarabileceği en zor bir iş olarak karşımıza çıkmaktadır (Topakkaya, 2018, s. 64-65).

“Yıllardır görmediğim köyümü, köyümün güzel vadilerini unuttum niçin oraya tekrar dönmüyorum, bu kalıcı yabancılaşmaya ve bağırsaklarımı yiyen bu yalnızlığa son vermiyorum? Bu fikir aklıma vahiy gibi indi ve ertesi sabah köye uçtum. Acı bir özlem göğüs kafesimi sıkıştırıyor, damarlarımdaki sıcaklığı parmak uçlarıma ulaştırmak için harekete geçiriyordu. Köy halkının beni karşılamak için çıkacağını ve uçağı karşılayacağını bekliyordum. Özlem göğsümde tükenmeye devam ederken sevgili küçük ev ve sakinleri sessiz görünüyordu.” (Nasrullah, 1991, s. 242-243).

Romanın anlatıcı kahramanı Munâ da köyünden şehre doğru gerçekleştirdiği göçün üzerinden geçen yıllardan sonra köklerinden koparılmış hissine kapılarak tekrar köklerine yani köyüne ve ailesine dönmek istemiştir. Özlem duygusuyla köyüne doğru yola çıkan Munâ, ailesinin, köyünün ve köy sakinlerinin de kendisini özlediğini düşünerek sıcak bir karşılama beklentisi içerisine girmiştir. Ancak köyüne geldiğinde ailesinin ve köy sakinlerinin davranışları, Munâ'nın beklediği gibi olmamıştır. Göçün üzerinden geçen yıllar, Munâ ile köydeki sevdiklerinin arasına girmiştir. Ailesi ve yakınları, yıllar sonra karşılarında gördükleri bu genç kadını tanımakta zorlanmışlardır. Tanıdıkları kız çocuğu Munâ artık bambaşka birine, genç bir kadına dönüşmüştür ve bu değişim sadece fiziksel değildir. Munâ psikolojik ve sosyo-kültürel olarak değişmiş, kısacası farklı bir kişiliğe bürünmüştür.

“Komşum Ummu el-Yas beni tanımadı! Ninem uzun uzun yüzüme baktı... Bütün ailem bana baktı. Sonra hepsi başlarını çevirdi ve uzaklaştılar. Ya da bana öyle geliyordu. Zaman aramıza duvar örmüştü. Onların sesleri kayıp ve kara yılların vasıtasıyla uzaktan geliyordu. Köy terk ettiğim gibiydi. Ama ben çok değişmiştim. Beni karşılama şiddetli bir tokat gibiydi. Yüzleri beni kabul etmelerinden ziyade reddetmeyi tasdik ediyordu. Köy, oradan ayrıldığım an beni reddetmişti ve ayaklarımı kendi toprağımdan başka bir toprağa dikmişti.” (Nasrullah, 1991, s. 243)

“Çocukluğumun yatağı olan terasa çıktım. Üzerinde durup dar patikalara baktım; sürgünümdeyken deniz mavisini ve yakutlarla döşeli, hayal gücümün mücevherleriyle süslenmiş patikalar, tümsekler ve çamurlu toprak ve üzerlerindeki çakıl taşları bana tokat atarak geri geldi. Gözlerim çaresizce yıkılmış evlerin duvarlarına çarptı. Bu evler kalbimde yaşadı, kaburgalarımın beslendi, kaymaktaşı ve mermerden oyuldu. Ve burada onu tozlu, esmer, toz ve dumandan yapılmış bir elbise giymiş halde görüyorum. Bazılarının duvarları ise gübreye siyaha boyanmış. Köyün Mürsel, Kemâl, Râcî ve diğerlerinin ismini sildiği gibi benim ismimi de kayıtlardan sildiğini hissettim.” (Nasrullah, 1991, s. 243-244)

Munâ köyündeki geleneksel değerlere karşı gelerek özgürlüğünü elde etme mücadelesine girmiş ve kazanmıştır. Köyündeki pasif kadın algısını kırmış ve şehirde genç bir kadın olarak kendine yeni bir hayat kurmayı başarmıştır. Böylece köyünde uzak diyarlarda gerçekleştirmek üzere kurduğu tüm hayallerine kavuşmuştur. Ancak bu kazanımların karşılığında ailesini ve köklerini kaybetmiştir. Bu kaybedişi fark ettiğinde ise, köyünde kalamayacağını anlamış ve tekrar şehre dönmek zorunda hissetmiştir.

“Arabaya koştum, güçlü tokatlardan kaçtım ve bir zamanlar beni rüya gibi manzaralara götüren cılız dolambaçlı yola geri döndüm. Köyün gözünden kaybolmadan önce son kez köye veda etmek için

durdum. Tmsakhani Şehri ile beni inkâr eden köy arasında zaman elimden kaçtı ve voleybol topuna dönüştü. Orada durdum, kolumu rüzgâra doğru uzattım. Savaş alanında yenilmiş bir şampiyondum ve dünyanın ön cephesindeki soru işaretinin noktasydım.” (Nasrullah, 1991, s. 245)

Munâ aile ve memleket özlemiyle gittiği köyünde beklediği sıcaklığı bulamaz. Ailesi ve köylüler için Munâ artık başka bir insandır, bir yabancıdır. Göç sonrası mekân ve zaman, Munâ ve köklerinin arasına girmiştir. Göçün sadece bir coğrafi yer değişimi olmadığını göçmenin yaşamını değiştiren çok boyutlu bir kavram olduğunu, yazar bu edebi eser ve eserin anlatıcı kahramanı Munâ üzerinden okuyucularına aktarmaktadır.

Sonuç

İnsanlar ekonomik, sosyal, kültürel, psikolojik, siyasi, dini, hukuki nedenlerle, gönüllü veya zorunlu olarak, kısa süreli veya kalıcı olarak, tek başlarına veya başka insanlarla, önceden planlayarak veya ani bir kararla, ülkelerinin içindeki yerleşim yerlerine veya ülke sınırlarının ötesine göç edebilmektedirler. Üstelik bu hareket, insanlık tarihinden bugüne değin, dünyanın farklı yerlerinde, farklı zaman dilimlerinde ve farklı koşullarda gerçekleşmiştir ve gerçekleşmeye devam etmektedir. Daha iyi yaşam koşullarına erişim umuduyla çıkılan bu yolculuk, her göçmen için farklı bir hikâyedir. Göçmenin yaşamı, umduğu ya

da ummadığı şekilde değişmektedir. Böylece göçmenin kendisi ve yaşamı, yolculuğun başlangıcından farklı bir noktaya varmakta, isteyerek ve istemeyerek değişikliğe uğramaktadır tıpkı *Tuyûr Eylûl* romanında köyden kente göç eden Munâ karakterinin kişiliğinin ve yaşamının değişmesi gibi. Üstelik bu değişim sadece göçmenle sınırlı kalmamakta, göçmenin çıktığı toplumdaki vardığı topluma başta demografik olmak üzere çok boyutlu (ekonomik, siyasi, sosyal, kültürel vb.) bir değişimi beraberinde getirmektedir. İster iç göç olsun ister dış göç, toplumların yapısını şekillendirmede önemli unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Hem göçmenlerin yaşamını hem de toplumlara değiştiren bu dinamik kavramın, literatürde erkek göçmenler için ekonomik temeller ekseninde şekillendiği görülmektedir. Ayrıca erken dönem çalışmalarda, erkeklerin göçü başlatanlar olduğu hem göç kararının alınmasında hem göç edilecek hedef yerleşim yerine karar vermede hem de göç sonrası yaşamı dizayn eden kişiler oldukları, kadınların ise tüm bu süreçte pasif bir şekilde erkekleri sadece takip eden kişiler oldukları kabul edilmiş ve yazılmıştır. Ancak son zamanlarda gerçekleşen göç çalışmalarında kadınların bizzat göçe karar veren ve gerçekleştiren kişiler oldukları, ailesiyle değil kendi başına da göç edebileceği ve yeni yerleşim yerinde bir hayat kurabileceği belirtilmektedir. Ayrıca göç öncesinden göç esnasına ve göç sonrasına karşılaşılabileceği zorlukları kendi başına

göğüsleyebileceği de vurgulanmaktadır. Göç yazınındaki bu bakış açısı değişiminde, kadın göçmenlerin sayısındaki artış ve farklı göç nedenleriyle (eğitim, iş, tayin, sağlık, kadın hakları vd.) dünya genelinde gerçekleştirdikleri farklı türden (iç, dış, beyin göçü vd.) göçler de etkili olmuştur. Bu gelişmeler “göçün feminizasyonu” kavramını da ortaya çıkarmıştır. Böylece göçle birlikte ortaya çıkan sorunlar, başarı hikâyeleri, kavramlar ile değişen duygular, düşünceler ve bakış açıları hem erkekleri hem de kadınları içine alacak şekilde genişlemiştir. Bu kavramlardan biri olan “köklere bağlılık” da tüm göçmenleri ilgilendirmektedir. Özellikle günümüzün küreselleşen dünyasında, göç nedenlerinin, göçmen sayısının, göçmenin kat ettiği coğrafi mesafenin, göç türlerinin farklılaştığı ve arttığı dönemde, “köklere bağlılık” kavramına bakış açısı da değişikliğe uğramaktadır. Bu çalışmada bu kavram, bir roman ve anlatıcı kahramanı üzerinden ele alınmaya çalışılmış olmakla birlikte, kavramın daha derinlemesine inceleneceği disiplinlerarası çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Yaşamını dünyaya gözlerini açtığı yerleşim yerinde geçirenler ile geçir(e)meyenlerin, bu kavrama yükledikleri anlamları etraflı bir şekilde ve farklı perspektiflerden irdelemek her geçen gün daha anlamlı hale gelmektedir. Bu çalışma, okyanusta bir damla misali, göçe, göçmene, kadın göçmene, göçün feminizasyonuna, göçün insanların hayallerini ve kendilerini

gerçekleştirmedeki rolüne, göçle değişen bireysel ve toplumsal yaşama dair bir katkı sunma amacıyla kaleme alınmıştır. Bir roman üzerinden bahse konu meselelere eğilmeye çalışan bu araştırmanın literatüre katkı sağlaması umut edilmekte ve literatürde konuya farklı perspektiflerden temas edecek araştırmalara ihtiyaç duyulduğunu belirtmekte fayda görülmektedir.

Kaynakça

- Adalar Subaşı, D. (2023). Emili Nasrallah'ın “Çöl” Adlı Hikâyesinin Metaforik Özellikleri. *Ulakbilge*, (83), 329-337.
- Akgün, A. (2015). Edebiyatımızda Göç ve Göçmen Edebiyatları Üzerine Bir Değerlendirme. *Göç Dergisi*, 2(1), 69-84.
- Alver, K. (2006). Edebiyat ve Kimlik. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 32-43.
- Aydın, E. (2004). Edebiyat Sosyolojisi ve Karşılaştırmalı Edebiyat Biliminin Görev ve Öncelikleri. *Edebiyat Sosyolojisi* içinde (ss. 151-163). Ankara: Hece Yayınları.
- Aydın, E. (2009). Edebiyat-Sosyoloji İlişkisinde Sosyolojik Kaynak ve Ölçütler. *Turkish Studies International Periodical Forthe Languages, Literature, and History of Turkish or Turkic*, 4(1), 357-370.
- Badem, Z. (2022). Yemen Edebiyatında Göç: Muhammed Abdulveli'nin Romanları. *Tezkire Dergisi*, (81), 125-144.
- Cengiz, S. (2010). Göç, Kimlik ve Edebiyat. *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 2(3), 185-193.
- Cuma, A. (2009). Edebiyat Sosyolojisi ve Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (22), 81-94.
- Çelik, E. (2013). Edebiyat Eseri Toplumun Aynasıdır: Edebiyat ve Sosyoloji İlişkisi Üzerine Ejder. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 104(738), 59-64.

- Dedeoğlu, S. ve Ekiz Gökmen, Ç. (2020). *Göç Teorileri, Göçmen Emeği ve Entegrasyon: Kadınların Yeri*. Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Türkiye’de Göç Araştırmaları içinde (18-37). İstanbul: SUGENDER.
- Güllü, İ. (2015). Göçmen Edebiyatında Din ve Kimlik Yansımaları: Fakir Baykurt’un Yarım Ekmek Romanında Din ve Gelenek. *Göç Dergisi*, 2(1), 117-145.
- Günday, H. (2002). *Cubran Halil Cubran ve Arap Edebiyatındaki Yeri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi.
- Hemşinli, T. N. (2021). *İbrahim Nasrallah’ın ‘Tuyûru’l-Hazer’ Romanında Zorunlu Göçün ve Sürgünün Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme*. Göç Olgusunun Modern Arap Edebiyatına Etkileri Uluslararası Sempozyum Bildiriler Kitabı. Erzurum.
- Karabela, N. ve Şen, Gül. (2012). İmîlî Nasrullah’ın Kısa Hikâyeciliği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (29), 197-210.
- Moran, B. (1983). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Nasrullah, İ. (1991). *Tuyûr Eylûl*. 7. Baskı. Mu’essese Rumaniye.
- Noble, T. (2006). Sosyoloji ve Edebiyat. *Edebiyat Sosyolojisi* içinde (ss. 31-52). Ankara: Hece Yayınları.
- Soykan, Ö. N. (2009). *Edebiyat Sosyolojisi: Kuram ve Uygulama*. İstanbul: Dönence Yayınları.
- Şen, G. (2013). İmîlî Nasrullah ve Kısa Hikâyeleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Şen Yaman, G. (2017). İmîlî Nasrullah’ın Hikâyelerinde Kadın Teması. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(48), 115-122.
- Şimşek, S. (2015). *Amerika’daki Arap Göç Edebiyatında Din Anlayışı- Cibran Halil Cibran, Mîhâil Nuayme, Emîn er-Reyhânî*. Almanya: Lambert Academic Publishing.
- Tilbe, A. ve Sirkeci, İ. (2015). Göç ve Göçmen Yazını Üzerine. *Göç Dergisi*, 2(1), 1-4.

- Topakkaya, A. (2018). M. Heidegger’de Köklere Bağlılık (Ortsverbundenheit) Kavramının Tahlili. *Temaşa*, (8), 64-72.
- Türken Çakır, M. (2023). Lübnanlı Yazar İmîlî Nasrullah’ın Köy Romanlarında “Kadın”. *Turkish Studies-Language*, 18(4), 2909-2920.
- Yazıcı, H. (2023). İmîlî Nasrullah’ın “Bir Hurma Ağacının Ölümü” Adlı Hikâyesinin Tahlili. *International Social Sciences Studies Journal*, 9 (118), 9651- 9659.
- Yücedağ, G. (2019). *Edebiyatın Üç Kuşağı Üzerinden Göç ve Göçmenliğin Dönüşümüne Bakmak: Almanya’daki Türk Diasporası Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi.

BİR SAVAŞIN PANORAMASI: “TUZ VE TAŞ ÜSTÜNDE SURİYE’DE REJİM, SAVAŞ VE GÖÇ” ADLI KİTABIN İÇERİK ANALİZİ

Fatih SOLMAZ

Doktora Öğrencisi

Hacettepe Üniversitesi, Türk Halkbilimi Ana Bilim Dalı

solmazfatihh93@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-4777-1649>

DOI: 10.31834/ortadoguvegoc.1450354

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 10 Mart / 10 March 2024

Kabul Tarihi / Accepted: 29 Mayıs / 29 May 2024

Yayın Tarihi / Published: 30 Haziran / June 2024

Yayın Sezonu / Pub Season: Haziran / June

Atıf / Cite: Solmaz, F. (2024). Bir Savaşın Panoraması: “Tuz ve Taş Üstünde Suriye’de Rejim, Savaş ve Göç” Adlı Kitabın İçerik Analizi. Ortadoğu ve Göç, 14(1). ss. 47-94.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and checked via a plagiarism detector.

Öz

Savaş, toplumsal yapıyı değiştirip dönüştüren bir krizdir. Her kriz aynı zamanda bir kaos/ karmaşa sürecidir. Bir ülkede savaş başladığında karmaşa ve kaos, siyasi/politik, ekonomik, sosyolojik, psikolojik, kültürel pek çok alanda kendisini gösterir. Bu bakımdan savaş, insanlar arasında en yıkıcı ve en acımasız mücadele yöntemidir. İç savaşlarda ise bu durum daha tehlikelidir. Zira kazanan da kaybeden de bizzat o ülkenin, o grubun ya da o toprakların insanlarının tamamıdır. Bu bağlamda Suriye’de 2011 yılında başlayan temel hak, hürriyet eylemleri iç karmaşaya örnek teşkil eder. Ülkede yaşanan sorunların temeli devlet yönetiminin yaklaşık 50 yıldır halka karşı takındığı eşitsizlik, ayrımcılık, ötekileştirme gibi tutumlara bağlı olarak gerçekleşmiştir. 2011 yılında Dera’da başlayan toplumsal hareketler, rejim tarafından silahlı çatışmalara çevrilmiş ve Suriye’de toplumsal hayat, düzen kaybolmuştur.

Bu çalışmanın amacı Suriye’de 2011 yılında başlayan toplumsal hareketler hakkında kısa bir bilgi vermek ve daha sonra savaşı yaşamış halkın hemen her kesim insanın (entelektüel, aydın, esnafın, kanaat önderi, muhalif, gazeteci, aktivist, sanatçı) gözlerinden savaşın çeşitli yönlerini/panoramasını ortaya koymaktır. Araştırmanın analiz kısmında Zahide Tuba Kor’un *Tuş ve Taş Üstünde Suriye’de Rejim, Savaş ve Göç* adlı eseri incelenmiştir. Bu çalışmada yer alan 35 röportaj kısaca özetlenmiş ve savaşın sosyolojik, ekonomik, psikolojik yönleri ortaya konulmuştur. Ayrıca kitaptan hareketle Suriye’den ayrılmak zorunda kalan mültecilerin yaşadıkları temel sorunlardan bahsedilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Suriye, Savaş, Rejim, Göç, Mülteci.

**CONTENT ANALYSIS OF THE BOOK PANORAMA OF A WAR:
“REGIME, WAR AND MIGRATION IN SYRIA ON SALT AND
STONE”**

Abstract

War is a crisis that changes and transforms the social structure. Every crisis is also a process of chaos. When war begins in a country, confusion and chaos manifest themselves in many political, economic, sociological, psychological and cultural areas. In this respect, war is the most destructive and cruel method of struggle among people. In civil wars, this situation is more dangerous, because the winners and losers are all the people of that country, that group or that land. In this context, the fundamental rights and freedom protests that started in Syria in 2011 are an example of internal chaos. The basis of the problems experienced in the country are due to the attitudes of the state administration towards the people for about 50 years, such as inequality, discrimination and marginalization. The social movements that started in Deraa in 2011 were turned into armed conflicts by the regime, and social life and order were lost in Syria.

The aim of this study is to give brief information about the social movements that started in Syria in 2011, and then to examine the various aspects/panorama of the war from the eyes of almost all segments of the population (intellectuals, intellectuals, tradesmen, opinion leaders, dissidents, journalists, activists, artists) who experienced the war. is to reveal. In the analysis part of the research, Zahide Tuba Kor's work titled Regime, War and Migration in Syria on Keys and

Stones was examined. The 35 interviews in this study are briefly summarized and the sociological, economic and psychological aspects of the war are revealed. In addition, based on the book, the basic problems experienced by refugees who had to leave Syria were mentioned.

Keywords: Syria, War, Regime, Migration, Refugee.

Giriş

Savaş; uluslararası/evrensel, ulusal, bölgesel olarak ortaya çıkmakla birlikte arkasında siyasi, politik, ekonomik, sosyolojik, psikolojik pek çok sebep yer almaktadır. Uluslararası antlaşmaların, uzlaşmaların görülmediği, temel insani hak ve özgürlüklerin rafa kaldırıldığı bölgelerde savaş ortaya çıkmakta ve toplumsal yıkım meydana gelmektedir. Savaşlar uluslararası bir boyutta şekillendiğinde, toplumun birlikteliği pekişip dayanışma, yardımlaşma ve seferberlik ruhu ortaya çıkmaktadır, fakat bu çatışmalar ülke içerisinde yaşandığında toplumsal çözülme meydana gelmektedir, böylesi çatışmaların kazananı yoktur.

Suriye’de 1970 yılında Hafız Esed’in askeri darbe yoluyla iktidarı ele geçirmesinden sonra ülkede baskı ve istibdat artmıştır (Benek, 2016, s. 179). Rejimin bu baskısının ve korkusunun temelinde, başka bir birlik ya da güç tarafından devrilme korkusu vardır. Hafız Esed’in 1982 yılında Müslüman Kardeşlere karşı Hama’da gerçekleştirdiği katliam ile yaklaşık 33.000 insan hayatını kaybetmiştir². Bu saldırgan ve şiddet siyasetinin arkasında rejimin bir başka güç tarafından devrilme korkusu vardır (Danış, 2021, s. 29).

---

² Ayrıntılı bilgi için

<https://www.globalsecurity.org/wmd/world/syria/hama.htm> bakınız.

Hafız Esed'in kimlik politikasına önem vermesi, Alevi mezhebine sahip grubu devlet teşkilatlanmasında aslı güç olarak kullanması, halkta toplumsal ayrımcılığa ve ötekileştirmeye karşı tepki oluşturmuştur. Hafız Esed'den sonra 2000 yılında iktidara gelen oğlu Beşşer Esed de babasının politikalarına bağlı kalarak sosyal, sınıfsal ayrımlaştırmayı derinleştirmiş ve devlet yapılanmasında yakınlarını kilit noktalara yerleştirmiştir.

2010 yılında başlayan Arap Baharı ve sonrasında Orta Doğu'da başlayan gelişmeler, demokratikleşme sürecinin başlangıcı olarak dünya tarafından kabul edilmiştir (Canyurt, 2018, s. 1104; Sandıklı vd., 2012, s. 4; Polat, 2016, s. 138; Dalkılıç, 2020, s. 431). Halk tarafından başlatılan bu olaylar sosyal medya üzerinden yayılarak belli gruplar içerisinde gençlerin örgütlenmesini sağlamıştır. Kısa sürede bu olaylar bütün ülkelere yayılmış ve otoriter yönetimden şikâyetçi olan diğer Orta Doğu ülkelerinde toplumsal hareketlere girişmişlerdir. Libya, Mısır, Tunus bu toplumsal hareketlerin başladığı ilk ülkelerdir ve 2011 yılında Suriye'de aynı olaylar rejimin baskısına karşı ortaya çıkmıştır (Güçlü, 2022, s. 1).

Arap Baharı, Suriye'de etkisini 15 Mart 2011 tarihinde Dera kentinde göstermiştir. 2011 yılında Dera'da bir grup gencin okul duvarına “*Sıra sende doktor*” yazması ile Suriye'de de toplumsal olaylar başlamıştır. Genç üniversite öğrencilerinin

okul duvarına yazdığı “Halk rejimin değişmesini istiyor” sloganı neticesinde protestolar gerçekleşmiş, bunu yazan gençler tutuklanmış ve şiddet görmüşlerdir (Danış, 2011, s. 37; Muhittin, 2012, s. 25). Suriye’de yaşanan olaylar sosyal medya platformları üzerinden kısa sürede yayılmıştır, halk örgütlenerek bu protestolara katılım sağlamıştır. Üniversitede yaşanan söz konusu olayların akabinde 18 Marttaki Cuma namazı sonrasında Suriye’nin merkez bölgelerinde rejim karşıtı gösteriler resmen başlamıştır (Güçlü, 2022, s.33) Bu olayların arka planının da ayrımlaştırılan, ötekileştirilen Suriyelilerin hak ve hürriyet arayışları yer almaktadır.

Rejimin toplumsal olaylara karşı yapıcı çözümler üretmemesi, temel insani hakları toplumun tabanına yaymak yerine bir sınıfın ve zümrenin elinde tutma arzusu barışçıl protestoların kanlı olaylara, cinayetlere dönmesine neden olmuştur. Ayrıca Esed’in diktatörlüğü karşısında muhalif kanadın liderliğini yapacak öncülerin çıkmaması, rejimin şiddetine karşı kurulan örgütlerin dış güçler tarafından kontrol edilmesi, barışçıl eylemleri iç çatışmaya dönüştürmüştür (Özdemir, 2016, s. 90). 2015 yılında, Rusya’nın rejime verdiği destekle birlikte savaşın yönü değişmiştir. İranlı milis grupların da dâhil olması muhaliflerin büyük bir umutsuzluğa düşmesine ve eziyetler görmesine yol açmıştır. Esed rejiminin, körüklediği iç çatışmalar mezhepsel bir tabana yayılmış ve toplumsal

bütünleşme önlenerak muhalif grupların dağılması sağlanmış ve rejim kontrolünü kaybettiği bölgeleri tekrar ele almıştır.

Suriye’de temel hak ve hürriyet isteklerinin rejim tarafından kabul edilmemesi ve sonrasında yönetimin başlattığı baskı ve şiddet sonucunda birçok insan tutuklanmış, işkence görmüş, göç etmek zorunda kalmıştır. Ayrıca bu savaşta birçok insan da rejimin varil ve kimyasal bombalar kullanması nedeniyle hayatını kaybetmiştir. Savaştan sağ kurutulanlar ise ekonomik kriz, istibdat, baskı ve şiddet nedeniyle Mısır, Irak, Türkiye ve Avrupa’ya göç etmiştir. Suriye’de yaşanan bu savaş, toplumsal barış hareketinin rejim tarafından nasıl sabote edildiğini, diktatörlerin halklarına karşı nasıl saldırgan tutumlar, davranışlar içinde olduğunu ve bir milletin yaşadığı katliamlar, can kayıpları, eziyetler, tecavüzler nedeniyle öz yurdundan ne şekilde göç etmek zorunda kaldığını ortaya koymaktadır. *Tuz ve Taş Üstünde Suriye’de Rejim, Savaş ve Göç* adlı kitap işte tam bu olayların arka planına ışık tutmaktadır.

Yazarın Biyografisi

Tuz ve Taş Üstünde Suriye’de Rejim, Savaş ve Göç adlı kitap çalışması, Zahide Tuba Kor tarafından hazırlanmıştır. Kor, 2003 yılında Marmara Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünden mezun olmuş ve 2007 yılında hazırlamış olduğu *Türkiye-Suriye İlişkilerinde Bir Dönüm Noktası Öcalan*

Krizi teziyle bilim uzmanı olmuştur. Zahide Tuba Kor, *Anlayış* dergisinde yazar ve editör olmanın yanı sıra 2010-2014 yılları arasında Bilim ve Sanat Vakfı Küresel Araştırmalar Merkezinde koordinatörlük yapmıştır. Kor'un araştırma alanı genel anlamda Türkiye, Orta Doğu ve dünya siyasetiyle ilişkili olmakla beraber dinler ve mezhepler tarihiyle ilgili yayımları da bulunmaktadır. Kor, makale ve köşe yazılarını kendisine ait olan *Ortadoğu Günlükleri* adlı Web sitesinde yayınlamaktadır.

Zahide Tuba Kor, Arapça ve İngilizceyi ileri düzeyde bilen ve bu alanda Orta Doğu ve siyasetle ilişkili önemli çalışmaları Türkçeye kazandırmış bir mütercimdir. Kor'un tercüme ettiği kitapları şu şekilde sıralayabiliriz: Robert D. Kaplan'dan *Coğrafiyanın İntikamı*; Munsif Merzûki'den *Diktatörlük ve Devrim Arasından Arap Dünyasının Krizleri* adlı çalışmaların yanı sıra *Ortadoğu Konuşmaları: Bölgesel ve Küresel Perspektiften "Arap Baharı"*; *Küresel Vicdanın Dilinden Özgürlük Filosu: Yolcularla Söyleşiler*; *Ortadoğu'nun Aynası Lübnan*; *Siyonizm Düşünden İşgal Gerçeğine Filistin*; *Witnesses of the Freedom Flotilla: Interviews with Passengers'*dir.

Eserin Yazılış Amacı, Kapsamı ve Kazanımı

Zahide Tuba Kor'un 2023 yılının Ekim ayında çıkardığı *Tuz ve Taş Üstünde Suriye'de Rejim, Savaş ve Göç* adlı kitap yarı yapılandırılmış sorulardan meydana gelen röportajlar ve bu

görüşmelerin Türkçe olarak yayımıdır. Görüşmelerden/röportajlardan sekizi Türkçe, üçü İngilizce, yirmi dördü ise Arapça olarak gerçekleştirilmiştir. *Tuz ve Taş Üstünde Suriye’de Rejim, Savaş ve Göç* adlı kitap Küre Yayınları tarafından basılmıştır. Eser, bir giriş ve otuz dört yaşanmış hikâyeden meydana gelmekte olup toplam içerik bölümü 35’i bulmaktadır. Yapılan röportajlarda 18 görüşmeci kimlik bilgilerinin gizli kalmasını istemiştir. Bu kimselerin adı X olarak belirtilmiştir. Eserin ortaya çıkmasının temelinde Suriye’de yaşanan olaylarının tamamıyla anlaşılmasını ve basın-yayının söz konusu iç savaşı farklı yönleriyle lanse etmesidir. Bu çalışma Suriye halkının gözünden hemen her yönüyle savaşın panoramasını ortaya koymaktadır.

Savaş ve onun getirdiği sosyal, ekonomik, politik ve psikolojik olayları ele alan pek çok hikâye kitaplaştırılmıştır. Bunlar arasında Arendt’in *Kötülüğün Sıradanlığı* (2019), Aleksiyeviç’in *Çinko Çocukları* (2019), Doni & Valentini’nin *Etnik Tecavüz, Ruhat Yaşar’ın Suriye’den Türkiye’ye Gerçek Mülteci Hikâyeleri* vs. çalışmalar sayılabilir. Zahide Tuba Kor da son dönem de Suriye iç savaşının çeşitli yönlerini ele aldığı *Tuz ve Taş Üstünde Suriye’de Rejim, Savaş ve Göç* (2023) adlı kitap çalışmasıyla bu alana katkı sağlayan önemli araştırmacılardandır.

Eserin İçerik Analizi

Bu çalışmada nicel araştırma yöntemlerinden içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Sosyal bilimlerde çokça kullanılan içerik analizi, yazılan ve söylenenleri kategorileştirmektir (Simon vd., 1985, s. 193). Bir çalışmanın içeriği çözümlenirken metnin, söylemin taşıdığı mesajların objektif bir şekilde incelenmesi önemlidir (Hepkul, 2002, s. 2). İçerik analizi yapılırken metnin içerisindeki önemli noktaların çeşitli yönlerle, bakış açılarıyla ele alınması gerekir, bu şekilde eserin çok boyutlu yönleri ortaya konulabilir. İçerik analizi tekniği hem bir tanımlama hem de bir çıkarsama yöntemidir, bir söylemin/eserin her iki yönünü de dikkate alır. Objektiflik, sistematiklik ve genellik içerik analizinin hareket ettiği temel ilkelerdir (Holsti, 1969, s.3). İçerik analizi yapan araştırmacının önce bir amacı olmalıdır, sonra esas aldığı bir data/veri bulunmalıdır, araştırmacı verilerden hareketle nesnel bir tutuma bağlı kalarak, sınıflandırma yapmalı ve çözümlemede bulunmalıdır (Mechling, 1975, 47-49). Zahide Tuba Kor'un çıkarmış olduğu *Tuz ve Taş Üstünde Suriye'de Rejim, Savaş ve G* adlı kitap içerik analizi tekniği ile incelenmiştir. Metine bağlı kalınarak objektif çıkarsamalarda bulunulmuştur.

Kitabın giriş kısmındaki yazı, Prof. Dr. Ârif Delfile'ye aittir. Delfile, 1942 yılında Lazkiye'de doğmuş, şam Üniversitesi, İktisat Fakültesinde dekanlık yapmış bir bilim adamıdır ve

Suriye’de yaşanan olaylara gözleriyle şahit olmuştur. 2001-2008 yıllarında Şam’da entelektüel çevrelere öncülük etmesinden ve rejime karşı olan tutumundan dolayı hapiste kalmıştır. Ârif Delîle yaşadığı baskı ve zulüm yüzünden Suriye’den BAE’ye (Birleşik Arap Emirlikleri) göç etmiştir. Hâlihazırda hayatını orada sürdürmekte ve Suriye’nin özgürlüğü, kurtuluşu için mücadelesine devam etmektedir.

Prof. Dr. Ârif Delîle tarafından 2011 yılında Suriye’de patlak veren devrimin arka planını genel hatlarıyla ortaya koyan giriş bölümündeki yazı; savaşın tarihi, ekonomik, kültürel ve politik yanını aydınlatan online sempozyumdan alınmış konuşma metnine dayanmaktadır.

Prof. Dr. Ârif Delîle kitabın giriş mahiyetindeki bölümünde, Suriye’de rejimin yani Baas yönetimin/Beşşar Esed’in ülkeyi nasıl yönettiğini, ülke kaynaklarının kendisine bağlı zümreye nasıl aktarıldığını izah etmektedir. 2011 yılında başlayan toplumsal hareketlerle birlikte Suriye’de halk barışçıl bir yönde tutum ile sokaklara dökülmüş ve yıllardır yaşadıkları baskıyı ve zulmü dile getirmişlerdir. Bu ayaklanmalar Prof. Dr. Ârif Delîle’ye göre başta silahlı değildir. Fakat rejimin katliama varan davranışları neticesinde barışçıl eylemlerde katledilen insanların ailelerinin silahlanması ve rejimin onlara karşı artan şiddeti çatışmalara yol açmıştır (Kor, 2023, s. 11-21).

2011 yılında Dera’da başlayan toplumsal hareketler, rejimin baskı ve şiddet politikası nedeniyle silahlı bir çatışmaya dönüşmüştür. Prof. Dr. Ârif Delîle’ye göre 2014 yılında rejim, terörist olarak suçladığı halkı/muhalifleri önce İran’ın, 2015’ten sonra da Rusya’nın desteğiyle birlikte bombardımana tutmuştur. Birçok insanın ölümüne neden olan bu saldırılarda; varil bombaları, kimyasal silahlar, roketler, tanklar vd. birçok ağır silah rejim ve müttefikleri tarafından muhaliflere karşı baskı ve sindirme amacıyla kullanılmıştır (Kor, 2023, s. 10). Rejim ya da diğer adıyla Beşşer Esed ve onun akrabaları ülke yönetiminin tamamını elinde tutmakta olup müttefiklerinin gücünü de arkasına almak için doğalgazı, petrolü, yeraltı kaynaklarını Rusya’nın ve İran’ın denetimine bırakmıştır, buradan elde ettiği kârları ise kendisini destekleyen yönetim ve savunma takımına aktarmaktadır (Kor, 2023, s. 11).

Prof. Dr. Ârif Delîle’ye göre Suriye’de yaşanan kaos ülke ekonomisine derinden etkilemiştir, enflasyon yükselmiş ve şu an ülkede yaşayan insanlar temel geçimlerini sağlamakta güçlük çekmektedir. Bu yüzden savaş sürecinde ve sonrasında ülkede beyin göçü yaşanmıştır. Geride kalanlar ise yaklaşık 25\$ gibi bir maaşla geçimini sağlamaya çalışmaktadır ki bu bir ailenin bir haftalık beslenme ihtiyacını karşılamaya yetmektedir (Kor, 2023, s. 13). Devlet memurlarının ve askerlerin aldıkları bu

maaş geçimlerini sağlamalarına yetmediği için ÷lkede yolsuzluk ve rüşvet artmış, suç oranları da bu bağlamda yükselmiştir.

Prof. Dr. Ârif Delîle için Suriye’de yaşanan problemlerden bir diğeri ise ÷lkenin iktisadi olduğu kadar hukuki, kültürel, ahlaki, fikri anlamda da bir çözümlenin başlamış olduğudur. Baas rejiminin konumu ve saltanatını sürdürmek için giriştiği ittifaklar ve muhaliflere karşı gösterdiği şiddet, ÷lkede yasaların ve kanunların bir kimsenin elinin altında olmasının nerelere sebebiyet vereceğinin en açık örneğidir (Kor, 2023, s. 17). Rejimin bombalamaları bölgenin kültürel mirasının ve nüfusunun yok olmasına neden olmakla birlikte göç gibi zorunlu hareketlere de sebebiyet vermiştir. Dolayısıyla savaş özelde Suriye’de başlamış olsa da bütün Ortadoğu’yu etkilemiş ve Avrupa’ya kadar zorunlu göçe neden olmuştur. Bu durum mültecilik olgusunun da tartışmaya açılmasını sağlamıştır.

İkinci Röportaj: 1953 Şam doğumlu aslen Filistin göçmeni olan yazar, gazeteci ve belgeselci Ali el-Kürdî adlı entelektüelle yapılmış ve onun gözünden Suriye’de yaşananlar aktarılmıştır. Ali el-Kürdî rejim istihbaratları hakkında yaptığı yayınlar ve kaleme aldığı yazıları nedeniyle 1982-1991 yılları arasında hapse mahkûm edilmiştir. Savaştan sonra Almanya’ya göç eden Ali el-Kürdî’ye göre, Suriye Baas rejiminin 1960 yılında gerçekleştirdiği askeri darbeye birlikte ÷lkede istibdat dönemi başlamış ve Hafız Esed başta olmak üzere Beşşer Esed

döneminde de halkın üstünde istihbarat adeta bir gölge gibi korku salmıştır. 2011 yılına kadar ki elli yıllık diktatörlük rejimi/Esed ailesi, muhalefet adına herhangi bir partileşmeye ya da kamuoyu oluşmasına fırsat vermemiştir (Kor, 2023, s. 35). Mezhepçi bir hanedan olan Esed rejimi, Alevileri devletin üst ve idari makamlarına taşımış olup diğer mezheplerden insanları yönetimden uzak tutmaya çalışmıştır. 2011 yılına kadar da devlette ki temel yapılanma mezhepçilik üzerinden şekillenmiş ve ülke zenginliği yine bir kısım insanlara aktarılmıştır. Fakat Beşşer Esed, Alevi zümreyi de kendi menfaatleri doğrultusunda kullanılmıştır bunu korku politikası ile gerçekleştirmiştir. Toplumsal hayatı mezhepsel çatışmalardan hareketle inşa etmeye ve elde tutmaya çalışan Esed hanedanı, bu şekilde kendisine karşı oluşacak birlik ve harekâtların da önüne geçmeye çalışmıştır (Kor, 2023, s. 36-38).

Ali el-Kürdî'ye göre rejim kendisine karşı çıkan her mezhepten, inançtan ve ırktan insanı cezalandırmış ve hapse mahkûm ederek şiddetle ya sindirmiş ya da öldürmüştür. Cezaevlerinde mahkûmlar, siyasi suçlular rejimin keyfi kararlarına göre yargılanmış ve açlıkla, hastalıkla, eziyetle cezalandırılmışlardır. Bu dönemde Yermük kampında yaşayan ve rejime karşı tepki gösteren Filistin asıllı Suriyeliler de rejimin kısılcı arasında kalmış ve hayatlarını kaybetmişlerdir (Kor, 2023, s. 39). Suriye'de barışçıl protestolar olarak başlayan temel hak ve

hürriyetlere kavuşma isteği Beşşer Esed'in zalimane tutum ve tavırlarıyla silahlı mücadeleye dönüşmüştür. Savaşlar ve mezhepçi çatışmalar neticesinde ülkenin üst yapısı ve alt yapısı zarar görmüş insanlar temel beslenme, su, elektrik, doğalgaz gibi temel ihtiyaçlara ulaşamamışlardır. Bunların yanı sıra rejime muhalefet edenler özellikle toplumun her kesimden insanlar ya baskı ve zulümle öldürülmüş ya da zorunlu göçe mecbur bırakılmıştır. Yakın zamanda her ne kadar Suriye'de barış tesis edilecek dense de diktatör Esed hanedanı başta olduğu sürece ve bu kadar insan katledildiği için barış mümkün görünmemektedir (Kor, 2023, s. 41).

Üçüncü Röportaj: Filistinli olup Suriye'de yaşamış, Uluslararası Hukuk ve Siyaset Bilimi eğitimi aldıktan sonra BM'de UNRWA görevlisi olarak çalışmış Hâşim Kâsım ile yapılmıştır. Hâşim Kâsım, 1962 yılında Şam'da doğmuştur. 1992-2019 yılları arasında UNWRA'da Filistinli mültecilere yardım etmek için çalışmıştır ve Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) üyesidir, ayrıca Suriye'de yaşanan olaylara doğrudan şahit olmuştur.

Hâşim Kâsım, Beşşer Esed rejiminin baskı ve şiddet politikasını görmüştür. Ona göre insanlar ellerinde taş dahi olmadan sokaklara çıkarak yaşadıkları baskıya ve zulme karşı gelmişler ve rejimden temel insani haklarını istemişlerdir. Fakat rejim ve ona bağlı iç, dış kuvvetler bu hakları vermek yerine protestolara katılan insanları kurşuna dizerek ya da varil

bombaları atarak öldürmeye ve bastırmaya çalışmıştır (Kor, 2023, s. 45). Rejim ayrıca varil bombaları, kimyasal silahlarda kullanarak insanlık suçu sayılan sivil halkı da katletmiştir. Canlı olarak ele geçirdikleri muhalifleri hapse atarak ya kaybetmişler ya da şiddetli ceza ve işkencelerle öldürmüşlerdir. 2015 yılında Esed rejimi çökmek üzereyken Rusya'nın yardımı bölgede rejimin tekrardan güç kazanmasına neden olmuş ve katliamların gün geçtikçe artmasına sebebiyet vermiştir. Rejimle birlikte Şebbiha ve İran'a bağlı milis gruplar ve Rusya birlikleri Esed hanedanına karşı olan muhalifleri kara ve hava harekâtlarıyla bastırması, bölgedeki insanların zorunlu göç etmesine ve mülteci konumuna düşmesine neden olmuştur (Kor, 2023, s. 53). Ayrıca dış ülkelerin istihbaratlarının ajanlara bağlı olarak hareket eden Suriye'deki muhalifler, bir birlik ve bütünlük sağlayamamış ve savaşın seyrinin değişmesine sebep olmuşlardır. Zira Beşşer Esed'in bu grupları ülkenin bütünlüğüne zarar veren darbeciler, teröristler olarak lanse etmesi, Batı kamuoyunda siyasal İslam'ın rejimine karşı darbe içerisinde olduğunu algısı uyandırmıştır (Kor, 2023, s. 55-59). Rejime karşı doğru ve güçlü bir muhalefetin olmaması protestoların amacına ulaşmasını engellemiş ve lidersizlik devrimin başarısızlığında yer alan en temel etmenlerden biri olmuştur (Kor, 2023, s. 62).

Dördüncü Röportaj: Aslen Filistinli olan Suriye’de yaşamış iktisatçı bir yazara aittir. 2012 yılında Suriye’den göç etmek zorunda kalmış yazarın adı güvenlik nedeniyle XX-1 olarak verilmiştir. XX-1, Suriye’nin ekonomik ve iktisadi durumunu savaş öncesi ve sonrası bağlamda değerlendirmiştir. Ona göre halkın %70 gibi çoğunluğu kırsalda yaşamakta ve tarımla geçimini sağlamaktadır. Suriye nüfusunun %10’unu rejim ve çevresi oluşturmaktadır. Bunlar refah içerisinde yaşamaktadır ve bürokrasi, zenginlik bu sınıf arasında paylaşılmaktadır. Halkın geri kalan %90’ı çeşitli mezheplerden ve ırklardan olup yoksulluk içinde bulunmaktadır (Kor, 2023, s. 63). 2011 yılında Suriye halkı demokratik haklarını elde etmek için barışçıl eylemlere başvurmuştur, fakat rejim ve ona bağlı kolluk kuvvetleri, istihbarat örgütleri bu barışçıl protestoları, şiddet ve baskı yoluyla dağıtmaya çalışmıştır. Bu eylemler, pek çok insanın ölmesine neden olmuştur. Ayrıca rejim, muhaliflerin mülkiyetine de el koymuştur. Şam, Halep, Hama, Humus gibi bütün merkezi şehirlerde, Esed’in yakınları mülkiyetleri, madenleri ellerinde tutmaktadır. Esed’in yakın akrabaları devlette, orduda, bakanlıklarda, kurumlarda görev yapmaktadır (Kor, 2023, s. 64-65). Rejim, yaşanan savaş nedeniyle BM’nin gönderdiği yardımları da kendi destekçilerine aktarmakta ve temel insani yardımların muhaliflere ulaşmasına engel olmaktadır. İran ve Rusya’yı

arkasına alan Esed rejiminin bu ülkelere çok borcu bulunmaktadır. Bu yüzden Suriye'nin yeraltı ve yerüstü kaynakları İran, Rusya ve ABD tarafından borçların garantisi olarak kullanılmaktadır.

Beşinci Röportaj: XX-2 kodlu, gençliğini sol ideolojilerde geçirmiş, Filistin Kurtuluş Örgütü'ne üye olan ve UNRWA'da çalışmış Filistinli bir kadınla yapılmıştır. XX-2, BM yardımlarını insanlara dağıtmak için çalışmış ve 2011 sonrası Suriye'de başlayan savaşa şahit olmuştur. O, BM'nin gönderdiği yardımlara Esed rejiminin el koyduğunu belirtmiştir. Rejimden kaçırabildiklerini ancak ihtiyaç sahiplerine ulaştırabilmişlerdir (Kor, 2023, s. 73). Zira rejim demir bir yumruk gibi her bölgeyi kuşatmış ve insani yardımların muhaliflere dağıtılmasına engel olmuştur. XX-2, Yermük kampında Filistinli göçmenlere yardım dağıtırken ordunun bu yardımları engellediği ve kampı kuşattığını ifade etmiştir. Savaş sürecinde Filistinliler de Suriye halkının yanında olmuş, rejimin baskı ve zorbalığına karşı mücadele göstermiştir. XX-2, rejim kuvvetlerinin yerel halkı eylemlerden vazgeçirmek için kimyasal silah kullanmaktan tecavüze kadar hemen her işkenceyi uyguladığına da şahit olmuştur. Suriyeli pek çok kız ve kadın rejimin askerleri tarafından ailesi önünde tecavüze uğramış ve çeşitli işkenceler görmüştür. Rejimin bütün bu ağır ve psikolojik şiddetleri uygulanmasının nedeni, halkın gözünü korkutmak ve yıldırma

istememesidir (Kor, 2023, s. 77-78). Savaş başlamadan önce Suriye halkının aydınları, entelektüelleri haklarını barışçıl yollarla elde etmeye çalışmıştır fakat bunda başarılı olmayınca, farklı ülkelere zorunlu olarak göç etmişlerdir (Kor, 2023, s. 83).

Altıncı Röportaj: XX-3 kodlu, ismini vermek istemeyen Şam kırsalında yaşamış ve devrime şahit olmuş bir kadınla gerçekleştirilmiştir. XX-3, devrimin diktatörlüğün baskı ve zulmüne karşı başladığını belirtmiş ve insanların istikrar, huzur ve güven için demokratik haklarını elde etmek amacıyla sokağa çıktıklarını dile getirmiştir. XX-3'e göre, başta barışçıl olarak başlayan eylemler gençlerin protestolarda katledilmesi sonucunda ailelerin silahlanmaya başlaması ve Özgür Suriye Ordusu (OSÖ) gibi yapılanmaların oluşmasıyla birlikte silahlı bir mücadeleye dönüşmüştür. Rejim güçleri muhalif grupları evlerinden çıkarmış, gözaltına alıp kaybetmiş ya da katletmiştir (Kor, 2023, s. 85). Hapishaneye konulan bazı kadınlar ve kızlar tecavüze uğrarken, erkekler çeşitli işkencelere maruz kalmıştır. Rejim kendisinden olmayan her mezhebi ve her grubu karşısına alarak bastırmaya ve yok etmeye çalışmıştır. 2015 yılında Esed iktidardan düşmek üzereyken başta İran, sonrasında Rusya'nın verdiği destekle birlikte tekrardan güç kazanmış ve 2015 yılından sonra Suriye'de katliamlar daha da artmıştır (Kor, 2023, s. 89-92).

Yedinci Röportaj: XX-4 kodlu, devrimden önce asker olan devrim sırasında ordudan ayrılarak Yebrûb'da insani yardımlara katılıp destek vermiş ve 2014 yılında rejimin bombalı saldırıları neticesinde zarar görerek Lübnan'a göçmüş, 2016 yılında da Türkiye'ye iltica etmiş bir elektrik mühendisiyle yapılmıştır. XX-4, Suriye'de yaşanan katliamlara şahit olmuş ve rejimin muhaliflere yaptığı işkence ve ölümlere alet olmamak için ordudan firar etmiş bir askerdir. XX-4'e göre Esed ailesi, kendisini ülkenin sahibi sanmakta ve rejime karşı eleştiri yapan kişileri hıyanet ve düşmanlıkla suçlamaktadır. Baas rejimi, ülkenin kamusal ve askeri hemen her alanını elinde tutmakta ve kendisinin soyundan gelenler dışında ki insanları yüksek mevkilere çıkarmamaktadır (Kor, 2023, s. 95). 2011 yılında devrim başladığında rejime bağlı kuvvetler, insanları tutuklayıp cezalandırırken protestoların gelişmesi ve büyümesiyle birlikte Esed güçleri halkı katletmeye başlamıştır. Orduda rejimi destekleyenlerin yanı sıra karşı olanlar da vardır, onlar silahla halkı katletmedikleri için rejim tarafından bizzat öldürülmüştür (Kor, 2023, s. 97-98). Bu yüzden rejimi desteklemeyen askerler ordudan ayrılmış, kurtuluş örgütleri safına katılarak silahlı mücadelelerini halkın yanında, rejimin karşısında sürdürmüşlerdir (Kor, 2023, s. 100-101).

Sekizinci Röportaj: XX-5 kodlu, 2021 yılında Şam'dan Türkiye'ye göç etmiş gazeteci bir kadınla yapılmıştır. Bu röportajda

Suriye’de yaşanan devrimin ve rejimin halka karşı gösterdiği tutum, davranışlar aktarılmıştır. 2012 yılında devrim silahlı bir mücadeleye dönüşünce XX-5, bombaların yıkıcı etkisinden kurtulmak için Yermük kampına taşınmış ve oranın da bombalanmasıyla birlikte Şam’a dönmek zorunda kalmıştır. Rejim camileri, medreseleri, okulları sürekli olarak bombalamıştır, bu kadar baskı ve şiddetin temelinde protestocuları sindirme ve Esed diktatörlüğüne karşı muhalif sesleri susturma amacı vardır (Kor, 2023, s. 112). Rejim ve ona bağlı kuvvetler devrimi destekleyen insanları dışlamış, hapse atmış ve acımasızca öldürmüştür. Bu ölümlerden her mezhepten, her inançtan ve etnikten insan zarar görmüştür; rejim yaşlı, kadın, çocuk demeden bütün halkı acımasızca katletmiştir. Suriye’de savaşın yanı sıra ekonomik pek çok problem de yaşanmıştır, enflasyonunun yüksek olması karşısında gelirlerin düşük olması suç oranlarının, yağmaların, hırsızlıkların artmasına sebebiyet vermiştir (Kor, 2023, s. 113). Rejim tarafından Suriye’de insanlar tüp, elektrik, su gibi temel ihtiyaçlarını karşılamaktan yoksun bırakılmıştır. Ayrıca Esed’e İran ve Rusya’nın destek olmasıyla birlikte insanlar hem mallarını hem alım güçlerini hem de canlarını kaybetmişlerdir (Kor, 2023, s. 114).

Dokuzuncu Röportaj: XX-6 kodlu, Arap Dili ve Edebiyatı mezunu üç çocuklu bir kadınla yapılmıştır. XX-6’a göre

Suriye’de muhaliflerin bölgesinde yaşayan her insan rejim tarafından terörist ilan edilmiş ve inancına, mezhebine, etnik kimliğine, yaşına ve cinsiyetine bakılmadan şiddete maruz kalmıştır. Rejim muhalifleri bazen hapse atarak bazen de öldürerek mevcut konumunu güçlendirmeye çalışmıştır. Ayrıca yargıda ve orduda mahkûmiyetler parasal olarak çözülebildiği için rüşvet ülkenin her kurumunda görülen bir yapıya bürünmüştür (Kor, 2023, s. 117). XX-6, Suriye’de mahkûm olmuş ve maddi imkânlarıyla serbest bırakılma olanağına kavuşunca Türkiye’ye göç etmiştir. Fakat göç ettikten sonra düzenli bir iş bulamaması beslenme ve barınma problemleri yaşamasına neden olmuştur.

Onuncu Röportaj: XX-7 kodlu, İdlibli bir hemşire ile yapılmıştır. Hemşire 2011 yılında kısa bir süre tutukluluk yaşamış ve 2015 yılının sonunda Almanya’ya göç etmiştir. Suriye’deki olayların başlamasının asıl sebebinin rejimin diktatörlük ve baskıcı tutumu olduğunu belirten görüşmeci, devrimin barışçıl yoldan temel hak ve hürriyeti elde etmek için başladığı fakat sonrasında rejim tarafından bu protestoların saptırıldığını ifade etmiştir (Kor, 2023, s. 125). Rejim, kendisine karşı olanları ilk olarak tutuklamakta ve ağır işkencelere tabi tutmaktayken sonrasında protesto eden halkı silahla tarayarak, bombalayarak katletmeye yönelmiştir (Kor, 2023, s. 126-132). Ayrıca Suriye’de siyasi mahkûmların devlet kadrosuna alınması

mümkün değildir ve istihbarat bu kimselerin yakınlarını, iletişimde oldukları her insanı takip etmekte ve cezalandırmaktadır. Hapishaneler insanların çeşitli işkencelerle yok edildiği ya da kaybedildiği izbe mekânlar olmuştur. Devrimden sonra pek çok muhaliften ve entelektüelden hapse atıldıktan sonra haber alınamamıştır.

On Birinci Röportaj: XX-8 kodlu, 2011-2013 yıllarında Şam kırsalında görev yapmış hemşire bir kadınla yapılmıştır. XX-8'e göre rejimin bombalarının, saldırılarının hiçbir hedefi yoktur, rejime karşı olan her grup ve etnik yapı şiddetle, ölümlerle cezalandırılmıştır (Kor, 2023, s. 141). Rejim bombalarını ve kimyasal silahlarını muhaliflere karşı kullanmıştır. Pek çok sivil bu bombalama ve ateşler altında yaralanarak ya da boğularak hayatlarını kaybetmiştir (Kor, 2023, s. 142-143). Ayrıca muhaliflerin denetiminde olsun ya da olmasın tüm devlet hastaneleri rejimin askeri birlikleri tarafından uçakla ve ağır kimyasal silahlarla yok edilmiştir (Kor, 2023, s. 144)

On İkinci Röportaj: Hamza el-Hatîb adlı belgeselci bir kadınla yapılmıştır. *For Sama*³ belgeselini de çeken Hamza el-Hatîb doktor olan eşiyile rejimin şiddetine karşı koymuş, yaralı insanların kurtarılması ve tedavisi için mücadele etmiştir. Hamza el-Hatîb eşiyile birlikte Doğu Halep'e yerleşerek rejim

---

³ *For Sama* belgeselini bu linkten izleyebilirsiniz: <https://www.youtube.com/watch?v=vsvBqtg2RMo>

karşısında mücadelelerini sürdürmüştür. 2016 yılında Rusya'nın savaşa dâhil olması neticesinde ailesiyle birlikte ülkeyi terk etmek zorunda kalmış ve İngiltere'ye yerleşmişlerdir. Hamza el-Hatîb, 2011 yılında devrimin başlamasında her şeye şahit olmuş ve kayda aldığı görüntüleri dünyaya yayarak rejimin şiddet ve saldırgan yüzünü ifşa etmiştir. Rusya'nın bu iç savaşa dâhil olmasıyla birlikte birkaç şehir değiştirmek zorunda kalmıştır. Doğu Halep'in kuşatma altına alınması sonucunda topraklarını terk ederek ülkesini ardında bırakmıştır. Fakat Hamza el-Hatîb, İngiltere'de de hala rejime karşı tavrını ortaya koymakta ve kayda aldığı görüntüleri belgeselleştirerek Suriye'de yaşanan insanlık dramını tüm dünyaya anlatmaya, rejimin karanlık yüzünü ve kirlî oyunlarını göstermeye devam etmektedir (Kor, 2023, s. 146-152).

On Üçüncü Röportaj: Vaad el-Hatîb ile yani Hamza el-Hatîb'in eşi ile yapılmıştır. Vaad el-Hatîb, doktordur. Savaş döneminde rejimin saldırıları sonucunda zarar gören insanları tedavi etmiş ve hayatlarını kurtarmaya kendini adanmıştır (Kor, 2023, s. 153). Ülkesini son raddeye kadar terk etmemesinin sebebini, insanların devrime olan inançlarını kaybetmemesi için sürdürdüğünü ifade eden Vaad el-Hatîb, Suriye halkının bağımsızlığı yolunda mesleğiyle mücadele etmeye devam ettiğini belirtmiştir.

On Dördüncü Röportaj: Râid es-Sâlih, *Beyaz Bereliler* olarak tanının Suriye Sivil Savunma Kurumu'nun kurucusu ve müdürüdür. Râid es-Sâlih, Suriye'de 2011 yılında savaşı yaşamış ve rejimin yaptığı zalimliklere şahit olmuştur. Rejim, muhaliflere ve destekçilerine karşı misket bombaları dâhil çeşitli silahları kullanmıştır. Kimyasal silahların kullanılması yasak olmasına rağmen Esed, bunları da kendi halkına, özellikle de muhaliflerin yaşadığı kırsal bölgelerde kullanmıştır (Kor, 2023, s. 159). Rejim herhangi bir yeri bombaladığında halk bu bölgedeki insanları kurtarmak için toplanır ve bunu bilen rejim kuvvetleri, aynı bölgeye ikinci bir saldırı düzenleyerek katliam boyutunda insanların hayatına kasteder. Rejimin baskısı altında 500.000 Suriyeli hayatını kaybederken 250.000 insan da hapse atılmıştır. Ayrıca ülkenin savaştan dolayı ekonomisi bozulmuş ve halkın yaklaşık olarak %90'ı açlık sınırının altında yaşamaya çalışmıştır (Kor, 2023, s. 164-165).

On Beşinci Röportaj: XX-9 kodlu, aslen Filistinli fakat Suriye'de yaşamış psikolog bir kadınla gerçekleştirilmiştir. XX-9 savaşın insanî, sosyal, ekonomik yönlerine dikkat çekmekle birlikte savaş ve sonrasında insanların yaşadığı psikolojik problemlere değinmiştir. Yakınlarını kaybeden Suriyelilerin çaresizliği, inançlarının sarsılması ve psiko-atik durumlar, halkın yaşadığı temel problemlerdir. İnsanlar bir yerden başka bir yere göç etse de yaşadıkları travma onların sonraki hayatlarını da

doğrudan ve dolaylı olarak etkilemektedir. XX-9, insanların yaşadığı emniyetsizlik hissi, uyku bozukluğu, öfke semptomlarının arkasında Rejimin yaşattığı şiddet, işkence ve ölüm korkusunun yer aldığını belirtmektedir.

On Altınca Röportaj: Âmir Münir Gadban adlı Şam doğumlu psikolog ile yapılmıştır. Bu röportajda da yine savaşın insan ve toplum psikolojisi üzerine etkisine değinilmiştir. Savaşı yaşayan ve yakınlarını kaybeden insanların yaşadıkları travma ve stres bozuklukları gibi patolojik durumların üzerinde durulmuştur. 2011 yılında barışçıl bir söylemle başlayan ve Baas rejimin katı tutumu ve şiddet yanlılığı nedeniyle kanlı bir savaşa dönüşen Suriye devrim harekâtı; sosyal, kültürel, ekonomik ve özellikle psikolojik yönüyle insanları etkileyen hassas bir süreçtir (Kor, 2023, s. 175-177). Rejimin baskısı neticesinde ülkesini, yurdunu terk etmek zorunda kalan mültecilerin yeni hayata alışamamaları ve yaşadıkları psikolojik problemlerin temelinde savaşın verdiği şiddet ve kayıp korkusu vardır (Kor, 2023, s. 179). Âmir Münir Gadban, savaşın psikolojik süreçleri nasıl şekillendirdiğini ifade ederken gelecek kuşakların da aile psikolojisinden etkileneceğinin altını çizmiş ve psikolojik travmaların uzun süreli etkisi olacağını belirtmiştir. Suriye’de yaşanan insanlık dramı, bütün bir halkın yaşadığı eziyetin ifadesidir ve Rejim bunun temel sorumlusudur (Kor, 2023, s. 186).

On Yedinci Röportaj: XX-10 kodlu, Hama'dan 2012 yılında Türkiye'ye göç etmiş, eşi devrim sırasında şehit olmuş tek çocuklu bir öğretmen hanımla yapılmıştır. XX-10'e göre 2011 yılında Suriye halkı rejimin baskı ve şiddetine karşı gelmeye başladıktan sonra toplumsal olaylar başlamıştır. Rejim kuvvetleri protestocuların yaşadıkları bölgeleri kuşatmış ve elektrik, su, gıda gibi temel ihtiyaçlardan insanları alıkoymuştur (Kor, 2023, s. 195). XX-10, Suriye'de rejim kuvvetleri, devlet kamu ve kuruluşlarının hizmet gördüğü alanlara yani okullara, hastanelere, camilere ağır silahlarla saldırıda bulunmuştur. Bu saldırılar neticesinde kamusal kurumlar zarar görmüş, okullarda eğitim faaliyetleri duraklamış ve rejimin baskısı her geçen gün artmıştır (Kor, 2023, s. 198-200).

On Sekizinci Röportaj: XX-11 kodlu, Hama'nın kırsal bölgelerinden 2015 yılında Türkiye'ye göç etmiş ve şu an tarih alanında yüksek lisans yapan bir kız ile yapılmıştır. XX-11, Hama'nın kırsalından hareketle gördüğü savaşı anlatmıştır. O, 2011 yılında rejime karşı toplumsal hareketler başladıktan sonra yaşadığı alanda her şeyin değiştiğini ifade etmiştir. Zira rejimin demir yumruğu bölge halkının üstüne çökmüş ve insanlar rejime bağlı kuvvetler tarafından baskıya, zulme uğramış ve evlerinden çıkartılmıştır. Rejim, kırsalda bir alanı önce bombalayıp geçer, insanlar arkada kalanları kurtarmak için yöneldiğinde tekrardan bombalayarak daha büyük katliamlara

sebepl olur (Kor, 2023, s. 202). Bu vahŖi savaŖta rejim her yöntemi ve tekniği kullanılmıŖ, kimyasal silahları dahi kendi halkına reva grmŖtir, bu saldırılarda gençler, yaŖlılar ve ocuklar susuz yere hayatlarını kaybetmiŖtir (Kor, 2023, s. 202-203). XX-11, ülkesini terk etmek zorunda kaldıktan sonra da yaŖadıĐı problemlerin bitmediğini belirtmiŖtir. nk gitmiŖ olduğu ülkenin dilini ve kültürünü bilmemesi aidiyet ve adaptasyon sorunları yaŖamasına neden olmuŖtur (Kor, 2023, s. 205).

On Dokuzuncu Röportaj: XX-12 kodlu, 2005 yılında İdlib'te doĐmuŖ ve 2011 yılında baŖlayan devrimde evlerinin bombalanması neticesinde ebeveynlerini ve  kardeŖini kaybetmiŖ 2017 yılında Türkiye'ye sığınmıŖ bir erkek ile yapılmıŖtır. XX-12, ailesini rejimin bombardımanında kaybettikten sonra ikiz kardeŖleriyle yetim ve ksz kalmıŖtır. İnsan kaakılarına para vererek dedesinin ve ninesinin gözetiminde Türkiye'ye gemiŖlerdir. Maddi durumlarının olmaması XX-12'i kk yaŖtan itibaren alıŖmasına ve ailesini geindirmesi iin zor görevler üstlenmesine neden olmuŖtur. ÖĞleden önce okula giden XX-12, Ğleden sonra tekstil fabrikasında alıŖarak gündelik iaŖelerini kazanmaya alıŖmıŖtır. Bu dönemde okulda da eğitim dili yüzünden problemler yaŖamıŖ ve Trkeyi öğrenip sınıfa adaptasyon sağlaması uzun bir süresini almıŖtır.

Yirminci Röportaj: XX-13 kodlu, 2016 yılında Şam kırsalında Türkiye'ye sığınmış eşi rejimin hapisanesinde hayatını kaybetmiş altı çocuklu bir kadınla yapılmıştır. XX-13, rejime karşı başlayan protestolara şahit olmuş ve 2012 yılında Harasta'daki evleri, Rejim milisleri tarafından açılan tank ateşiyle harabeye dönmüştür. XX-13'ün eşi, 2013 yılında Rejim kuvvetleri tarafından tutuklanmış ve hapse atılmıştır. 2014 yılında ise eşinin ölüm belgesi Rejim tarafından XX-13'e gönderilmiştir. Eşini kaybettikten sonra XX-13, maddi sıkıntılar yaşamaya başlamış ve yaklaşık 40 kişilik bir evde yaşamak zorunda kalmıştır (Kor, 2023, s. 212). Rejimin keskin nişancıları tarafından yakın akrabalarının da katledilmesi, XX-13'ün Suriye'yi terk etmesine neden olmuştur. Zira diktatör Beşşer Esed, kullandığı silahlar ve yöntemler ile halkı sindirmeye ve korkutmaya çalışmıştır. 2016 yılında Türkiye'ye geldikten sonra da altı çocuğuna bakmak için çeşitli sıkıntılar çeken XX-13, hayırseverlerin yardımlarıyla hayatlarını devam ettirmeye çalıştıklarını ifade etmiştir (Kor, 2023, s. 214).

Yirmi Birinci Röportaj: XX-14 kodlu, Suriyeli bir gazeteci ile yapılmıştır. XX-14, Suriye'den Türkiye'ye sığınmıştır. XX-14, görüşmede sığınmacı problemlerini dile getirmiştir. Suriyelilerin göç ettikleri ülkede ağır işlerde çalıştıklarını ve uzun saat çalışmalarına rağmen oturum izinleri olmadıkları için düşük ücret aldıklarını belirtmiştir (Kor, 2023, s. 215). XX-14'e

göre Suriye halkı Türkiye'ye geldikten sonra ilk dönemlerde yerli halkın kendilerine yardım ve kolaylıklar sağlamış fakat daha sonra mültecilik olgusu siyasi bir hal almıştır. 2015 yılında ülkede yaşanan terör olayları ve bazı yerlerde mültecilerle yerel halkın çatışması, ciddi problemlere neden olduğunu dile getirmiştir. Böylesi sebeplerden dolayı da 2017 yılından sonra mülteciler hakkında Türk halkının Suriyeli göçmenlere karşı tutumunun olumsuzlaştığını dile getirmiştir (Kor, 2023, s. 216-218). Ayrıca mültecilerin Türkiye'de geçici koruma statüsünde olması onların yaşadığı kaygılardan bir diğeridir, çünkü XX-14'e göre iktidar ile Suriye rejimi arasında yapılacak bir anlaşma sığınmacıların aleyhinde olacaktır (Kor, 2023, s. 219). Zira rejim ve ona bağlı kuvvetler, Suriye'ye geri dönenleri tutuklamakta ve cezalandırmaktadır.

Yirmi İkinci Röportaj: Muhammed Akta ile yapılmıştır. Halep asıllı olan Akta, 1990 yılında İstanbul'da doğmuştur. Şu anda Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Federasyonu'nda genel müdürlük yapmaktadır. Akta, Suriye'de başlayan barışçıl hareketlerin rejim tarafından sabote edilip savaşa ve katliama dönüştükten sonra Türk STK'lerinin bölgede muhalifler için önemli görevler icra ettiğini belirtmiştir. BM'nin yardımları Türk STK'ler aracılığıyla sınır bölgelerden ihtiyaç sahibi insanlara ulaştırılmıştır (Kor, 2023, s. 223). Birleşmiş Milletler'den, Avrupa Birliği'nden, Müslüman ülkelerden gelen yardımlar

yaklaşık 400 kadar Türk ve Suriyeli STK üzerinden bölge halkına dağıtılmıştır. Çünkü rejim insanları hem silahla hem de temel ihtiyaçlara ulaşmalarını engelleyerek bastırmaya çalışmıştır (Kor, 2023, s. 224-225). Akta, savaş sonrasında Türkiye'ye sığınan dört milyon Suriyelinin de geçici koruma statüsünde bulunmaları nedeniyle iş imkânlarına ulaşamadıklarını ve maddi problemler yaşadıklarını hatta ikinci sınıf vatandaş olarak addedildikleri bildirmiştir (Kor, 2023, s. 231). Ayrıca siyasetin de konusu haline gelen mültecilik, sığınmacıları rahatsız eden bir diğer problemdir. Akta'ya göre, mültecilerde aidiyet duygusunun oluşmamasının temelinde Türk halkının mültecilere karşı tutumu yer almaktadır (Kor, 2023, s. 243).

Yirmi Üçüncü Röportaj: Alaa el-Hatîb ile yapılmıştır. Alaa el-Hatîb, 2015 yılında Şam'dan İstanbul'a göç eden ûdî, bestekâr bir sanatçıdır ve *Mehcer: Göç Sanatları Derneği*'nin kurucusudur. Suriye'de müzik bölümünden mezun olduktan sonra 2010 yılında müzik okulu kurup öğrenciler yetiştiren, konserler veren Alaa el-Hatîb, 2015 yılında savaşın ağır şartları nedeniyle ailesiyle birlikte İstanbul'a gelmiştir. Kurduğu *Mehcer* Derneği aracılığıyla farklı ülke ve inançtan 400 sanatçı ile birlikte faaliyetler yürütmektedir. Alaa el-Hatîb, Suriye'de barışçıl hareketlerin rejim tarafından savaşa dönüştüğünü belirtmiş ve birçok insanın bu katliamlarda hayatını kaybettiğini ifade etmiştir. Esed ailesi, kendisine muhalif her

inancı, etnik yapıyı ve karşısına almış, İran ve Rusya'nın yardımıyla da her türlü kimyasal silahı halka karşı kullanmıştır (Kor, 2023, s. 238-239). Esed, Şebbiha gibi kendisine bağlı, Hizbullah gibi İran destekli milis grupları kullanarak yerel halkı katletmiştir ve halkın hemen hepsi bu şiddetlere, ölümlere maruz kalmıştır (Kor, 2023, s. 241). Suriye'de başlayan demokratik hareketler, vekâlet savaşına döndükten sonra halk sığınmacı olmuştur, çünkü insanların ne bir evleri ne de güvenli bir şekilde yaşayacakları ülkeleri kalmamıştır. Mültecilerin başka ülkelerde de yaşadıkları problemler vardır bunlardan bir tanesi geçici koruma statüsünde bulunmalarıdır. Bu statü insanların aidiyet duygusunun oluşmasını engellemekte ve geçmişte yaşadıklarını tekrar yaşama korkusunu tetiklemektedir (Kor, 2023, s. 242-243).

Yirmi Dördüncü Röportaj: Ahmed Keksu ile yapılmıştır. Keksu, Tel Rıfatlı olup elektrik mühendisidir. 2012 yılında Suriye'de demokratik hareket olarak başlayan devrimi, rejimin savaşa döndürmesi neticesinde 2012 yılında ailesiyle birlikte Türkiye'ye sığınmıştır. 2013 yılından 2018 yılına kadar Suriye'nin kuzeybatısında sivil işlerde görev almıştır. 2018 yılından beri de Azez'de kültür merkezinde çalışmakta, eğitim kültür faaliyetlerine yardımcı olmaktadır. Keksu, Rejimin halkın demokratik hareketine darbe yaptığını belirtmiş ve Suriye olaylarının ilk yıllarında Esed'e bağlı muhafızların bölgelerini

yağmaladığını, insanları katlettiğini ve hayatta kalanları temel yaşam ihtiyaçlarından mahrum ettiğini belirtmiştir (Kor, 2023, s. 247). Ayrıca Keksu, rejim kuvvetleri ve onlarla birlikte çalışan milis güçlerin, TNT patlayıcıları, varil bombaları, kimyasal silahları yerel protestocuları bastırmak için kullandığına şahit olmuştur. Keksu'ya göre Eylül 2015'de Rusya'nın da Esed'e destek vermesiyle hava saldırıları artmış ve ülke adeta vekâlet savaşlarının yaşandığı bir alana dönmüştür. İnsanlar eğitim, öğretim ve sağlık hizmetlerini alamamış, açlık, hapis, salgın hastalıklar nedeniyle de canlarını kaybetmeye başlamıştır (Kor, 2023, s. 248-266).

Yirmi Beşinci Röportaj: XX-15 kodlu, Halep barosuna kayıtlı bir avukat ile yapılmıştır. Kimlik bilgilerinin paylaşılmasını istemeyen avukat hâlihazırda Suriye'nin kuzeybatısında mesleğine devam etmektedir. XX-15'e göre Suriye'de protestolar barışçıl bir söylemle gerçekleşmekteyken rejimin göstericiler üzerine kurşun yağdırmaya başlamasıyla çatışmaya dönüşmüştür (Kor, 2023, s. 267). 2015 yılında Rusya'nın da rejime destek vermesiyle birlikte hastaneler, okullar havadan ve karadan bombalanmış, kimyasal silahlar kullanılarak rejim tarafından masum halk katledilmiştir. Hayatta kalanlar ise gözaltına alınarak rejimin yargıçları tarafından mahkûm edilmiştir. Maddi gücü olanlar rüşvet aracılığı ile serbest kalırken olmayanlar ya kaybedilmiş ya da işkenceler nedeniyle

hayatını kaybetmiştir (Kor, 2023, s. 267-269). Baas rejimin baskın ve şiddete meyyal olmasında diktatörlük, ırkçılık ve Alevi mezhepçiliği yer almaktadır. Esed rejiminin üst kadrosu ve akıl takımı tamamen yakın akrabalarından meydana gelmektedir ve onlar kendilerini ülkenin tek sahibi sanmaktadır (Kor, 2023, s. 276). Yaptıkları katliamların da temelinde ellerindeki bu gücü kaybetme korkusu vardır.

Yirmi Altıncı Röportaj: XX-16 kodlu, 1963 yılında Kamışlı'da doğmuş Kürt kökenli müderris ve imamla gerçekleştirilmiştir. XX-16'ya göre Baas rejimi, Kürt halkının insani ve demokratik haklarını tanımamakta ve onlara vatandaşlık kimliği dahi vermemektedir. Kürt halkı Suriye'de üç konumda yaşamakta ya da yer almaktadır: Birincisi Suriye vatandaşlığı olanlar; ikincisi vatandaşlıktan mahrum olup geçici koruma statüsünde bulunanlar; üçüncüsü ise mektûmîn denilen resmi kaydı ve kimliği dahi bulunmayanlardır (Kor, 2023, s. 276). Baas rejimi, Kürt halkını çoğu zaman zorunlu göçe tabi tutarak bölgenin mülkiyetini Arap yakınlarına tahsis etmektedir, ayrıca zorluk çıkartan Kürtleri tutuklayarak gözaltında sindirmeye çalışmaktadır (Kor, 2023, s. 297). Kürtler rejimin baskısı altında bulunmakta ve devletin yüksek makamlarına alınmamaktadır. Hristiyan, Dürzi, Alevilere verilen her ayrıcalık ister Arap ister Kürt ister Türk olsun Sünnilere asla verilmemektedir (Kor, 2023, s. 282).

Yirmi Yedinci Röportaj: Bedir Mulla Reşîd ile yapılmıştır. Reşîd aslen Kürt olup 2022 yılında *Raman Araştırma ve Danışma Merkezi*'ni kurmuş Suriye ve Kürt siyaseti üzerine çalışan bir araştırmacıdır. Bedir Mulla Reşîd, Suriye'de yaklaşık olarak 400-500 bin Kürdün kimliksiz yaşadığını belirterek rejimin etnik yapılara karşı gösterdiği ayrımcılığın altını çizmiştir (Kor, 2023, s. 291). Ayrıca rejim, sömürge siyaseti güderek Kürtleri amaçları doğrultusunda kullanmaya çalışmış ve PYD gibi milis güçleri destekleyerek kendi çıkarları için Kürt halkını kullanmayı amaçlamıştır. Sünni bir mezhepten uzak olan PYD ve uzantıları aslen rejim ve ABD gibi dış güçlerden destek almakta, rejime karşı oluşacak Kürt tehlikesini egale etmeye hizmet etmektedir. Rejimin zihni kodlarını taşıyan PYD, bölgedeki Kürt halklarına baskı yaparak her gruptan protestocunun bir araya gelerek rejimi devirmesine engel olmaya çalışmaktadır (Kor, 2023, s. 296-308). Ayrıca PYD savaşı etnik ve mezhebi bir zemine yayarak Esed'in diktatörlüğünün varlığını devam ettirmesine yardımcı olmaktadır.

Yirmi Sekizinci Röportaj: Muhammed Sarmînî ile yapılmıştır. Sarmînî, 1983 Kuveyt doğumlu, Hama asıllı Suriyeli araştırmacı ve aktivisttir. 2011 yılında Esed rejiminin baskısından kaçarak Türkiye'ye sığınmıştır. Sarmînî'ye göre 2011 yılında başlayan temel hak ve eşitliğe ulaşma protestoları, muhalefetin çapsızlığı ve halka öncülük edecek liderin olmamasından

kaynaklı olarak devrim başarıya ulaşamamıştır (Kor, 2023, s. 309-311). Tek adam yönetimi ya da diktatörlüğü elinde tutan Esed, toplumsal haklara ve halklara hiçbir zaman müsamaha göstermemiş ve insanları kendisinden ve karşısında olanlar olmak üzere tasnif etmiştir. Yandaşlarının devlet imkânlarından faydalanmasına izin verirken muhalif olanları bastırılmış, baskı ve katliamlar yaparak yok etmeye ya da göçe zorlamıştır. Bu süreçte kendisine rakip olacak her partiyi ve kişiyi yok ederek kendisine tabi, lider vasfı olmayan muhalif tutumlu kimselere siyasi arenada göstermelik olarak müsaade etmiştir. Bu dönemde ne solculardan ne laiklerden ne de başka grup ve mezheplerden rejim karşısında kimse yer al(a)mamıştır. 2011’de Dera’da başlayan gösteriler ve sonrasında toplumsal zeminin bütününe yayılan protestoları yönetecek, öncülük edecek insanlar çıkmayınca mezhepsel ayrılıkları tetikleyecek kimseler; rejimin ve dış ülkelerin menfaatine, çıkarına hizmet etmeye başlamışlar, ülkede bir kaos hâkim olmuştur. Lidersizlik, Suriye halkının acı ve elem dolu olaylar yaşamasının asıl nedenlerindedir (Kor, 2023, s. 312-319).

Yirmi Dokuzuncu Röportaj: Abdülhakîm Kuteyfân ile yapılmıştır. Kuteyfân 1958 yılında Dera’da doğmuştur, Drama Sanatları Yüksek Enstitüsü’nden mezun olmuştur. Komünist Emek Partisi ile olan bağı nedeniyle 1983-1991 yılları arasında

hapse mahkûm edilmiştir. Mahkûmiyet hayatından sonra yaklaşık 200 kadar filmde, dizide rol almıştır. Kuteyfân, Arap ve Suriye sinema dünyasında tanınan isimlerdendir. 2012 yılında Suriye'den göç etmiştir ve şu anda Almanya'da hayatını, sanatını devam ettirmektedir. Kuteyfân'a göre barışçıl başlayan ve temel hak ve istikrar isteği üzerine başlayan Suriye'deki protestolar, Esed rejimi tarafından çarptırılmış ve adeta bir mezhep savaşına döndürülmüştür. Bu dönemde protestolarda birçok insan ellerinde çiçekler olmasına rağmen öldürülmüştür. Ayrıca rejim güçleri kontrol noktalarında insanları gözaltına alarak hapse atmış, şiddet ve baskı altında bu insanları katletmiştir (Kor, 2023, s. 321-322). Dera'da başlayan protestolar kısa bir sürede Duma, Banyas, Humus, Halep, Deyrezzor gibi başka şehirlere de yayılmıştır, rejim bu gösterilere katılanları kurşuna dizerek cezalandırmıştır. Esed ve ona bağlı kuvvetler halkın hemen her kesimine baskı ve şiddet uygulayarak; ağır ve kimyasal silahlar kullanarak bu protestoları sonlandırmaya çalışmıştır. Rejimin bu girişimleri ülkeyi kaosa sürüklemiştir. Kırsalda rejime karşı oluşan gruplaşmalar ve hareketler dış devletler tarafından desteklenmiş ve devrimin yerini vekâlet savaşları almıştır. Suriye halkı bu savaşta en çok mağdur olan kesimdir, büyük güçlerin mücadelesini Suriye'de gruplar ve milis yapılanmalar üzerinden sürdürülmektedir (Kor, 2023, s. 328-330).

Otuzuncu Röportaj: XX-17 kodlu, 1965 Selemiyeye doğumlu gazeteci ile yapılmıştır. XX-17, 2001-2015 yılları arasında rejimin en önemli yayın ve basın organı olan *Tişrin*'in kültür ve sanat bölümünde çalışmıştır. 2015 yılında rejimin uyguladığı sansür ve baskı yüzünden önce Lübnan'a gitmek zorunda kalmış daha sonra da kaçak yollardan Almanya'ya gitmiştir. XX-17, barışçıl protestoların rejim tarafından bastırıldığına şahit olmuştur. Ayrıca dünya medyasında Suriye'de yaşanan olaylar rejime karşı hareket olarak lanse ettirildiğini belirtmiş ve işin içyüzünün bizzat gizlendiğinin altını çizmiştir. 2011 yılında protestolara dönüşen toplumsal tepkinin rejim ve ona bağlı yönetim kurumları tarafından göz ardı edildiğini dile getirmiştir. XX-17, Baas rejiminin deformasyon yasası ile basın ve yayını kontrol ettiğini bildirmekle birlikte, rejime karşı herhangi eleştirel bir yazının kaleme alınmasının mümkün olmadığını söylemiştir. İstibdat, Suriye'de hemen her alanda söz konusu olan bir baskı şeklidir. Ülkede Sünni aileler ve onların çocukları hemen her eziyete rejim tarafından layık görülmekte ve kontrol noktalarında gözaltına alınarak cezalandırılmaktadır, insanların suçlu-suçsuz olmasının hiçbir anlamı yoktur, rejim mezhepçilik ve ırkçılıktan beslenerek halkına karşı katı bir tutum ve şiddetle davranmaktadır (Kor, 2023, s. 331-335). Ayrıca Hafız Esed'in 1970 yılında iktidara geldiğinden bugüne kadar istihbarata, orduya, emniyete,

memuriyet kadrolarına Sünni mezhebinden insanların getirildiği pek az görölmüştür, göstermelik getirilenler de genelde düşük rütbede bekletilmekte ve gözetim altında tutulmaktadır. Alevi mezhepçiliği rejim tarafından kullanılmakta ve ayrımcılık, korku ekseninde devlet yapılanması bu mezhep üzerinden şekillenmektedir (Kor, 2023, s. 335-338). Yine rejim karşısında yer alan örgütlerde mezhepçilik ve etnik kökenli hareket ettikleri için bir bütünleşme olmamakta ve rejimin eli her geçen gün daha da güçlenmektedir (Kor, 2023, s. 352).

Otuz Birinci Röportaj: Bessâm Yûsuf ile yapılmıştır. Yûsuf 1961 yılında Şam'da doğmuştur, 1965'te Şam Üniversitesi Biyokimya bölümünden mezun olmuştur ve Lazkiye'de gazetecilik, yazarlık yaparak hayatını kazanmış ve siyasetle yakından ilgilenmiştir. Yûsuf, rejime muhalif Komünist Emek Partisine üye olduktan sonra tutuklanmıştır ve 1987-1998 yılları arasında hapis yatmıştır. 2011 yılında Suriye'de iç karışıklar başladıktan sonra siyasi sabıkası nedeniyle İsveç'e göçmek zorunda kalmıştır. Yûsuf'a göre Beşşer Esed rejimi, Baasçı bir zihniyete sahip olup halkın menfaatlerini, toplumun kalkınmasını hiçbir zaman düşünmemiştir ve tek derdi iktidarda kalmak olduğu için de vatandaşlarına karşı her türlü şiddeti ve baskıyı reva görmüştür (Kor, 2023, s. 352). Rejim ayrıca Suriye halkının tamamının ortak olduğu gelirleri, madenleri mezhepçi,

bölgesel ve aşiretçi bir temelde paylaştırmakta olup kendi yakınlarını yükseltirken halkın diğer kısmını yoksulluğa ve adaletsizliğe duçar etmektedir. Suriye’de toplumsal adaletin sağlanamaması, rejimin uyguladığı baskı ve şiddet politikası, mezhepçi ayrımcılık 2011 yılında halkın hürriyet ve eşitlik istemesi nedeniyle barışçıl protestolara başlamıştır, fakat rejim ve ona bağlı kuvvetler insanlara demokratik haklarını teslim etmek yerine silaha ve şiddete başvurmuştur. Suriye’de rejime karşı ılımlı başlayan toplumsal hareketler, rejimin kanlı baskı ve eylemleri sonucunda silahlı çatışmalara dönüşmüştür (Kor, 2023, s. 354-355). Rejime bağlı Şebbiha gibi suç örgütleri, İran’a bağlı Hizbullah gibi milis güçler Suriye’de ki demokratik halk ayaklanmasının mezhepçi ve etnik bir savaşa dönüşmesine önayak olmuştur (Kor, 2023, s. 357). Esed diktatörlüğü, koltuğunu ve menfaatlerini korumak için İran ve Rusya’ya birçok kapitülasyonlar ve ayrıcalıklar vermiştir. Petrol ve doğalgaz gibi Suriye halkına ait yerüstü ve yeraltı zenginlikleri rejimi desteklemek şartıyla ABD, İran ve Rusya’nın elinde bulunmaktadır. Yerel halk elektriksiz, susuz ve doğalgazsız, gıdaya ulaşmada problemler yaşarken rejimin müttefikleri ülke kaynaklarını sömürmektedir (Kor, 2023, s. 358-370). Rejim ve müttefikleri hem ülke kaynaklarını sömürmekte ve hem de halktan kendilerine muhalif olan kimseleri, grupları,

mezhepleri silahla ve kimyasal bombalarla yok etmeye çalışmaktadır.

Otuz İkinci Röportaj: Fazl es-Sekkâl ile yapılmıştır. Sekkâl'in annesi Deralı, babası ise Şamlıdır, kendisi 1954 yılında Yermük kampında dünyaya gelmiştir. Filistin Kurtuluş Örgütü'ne (FKÖ) üye olan Sekkâl, rejime karşı muhalif olan siyasi bir devrimcidir. Komünist Emek Partisine üye olduğundan dolayı 12 yıl hapis yatmıştır ve 2011 yılında Suriye'de başlayan toplumsal olaylardan sonra rejimin artan baskı ve şiddetinden kaçarak Almanya'ya sığınmıştır. Sekkâl'e göre, Beşşer Esed'in babası Hafız Esed tam bir diktatördür, askeri darbeyle ülkenin yönetimine el koymuş ve kendisine muhalif ya da alternatif olacak lider kimliğine sahip herkesi ya öldürmüştür ya da hapse mahkûm etmiştir (Kor, 2023, s. 371-375). Hafız Esed, 1982 yılında kendisine karşı ayaklanan Hama şehrini kuşatarak yaklaşık bir ayda 33.000 insanı katletmiştir. Oğlu Beşşer Esed de babası gibi diktatörlüğünü korumak için binlerce insanın hayatına kıymış ve bir o kadarını da cezaevine attirmiştir (Kor, 2023, s. 377). 2011 yılında Deralı on beş ilkokul çocuğunun okul duvarlarına "*Sıra sende doktor*" yazması neticesinde rejime bağlı emniyet birimleri bu çocukları gözaltına alarak zalimce davranmıştır. Çocukların aileleri ile rejimin arasını düzeltmek, serbest bırakılmaları için gelen heyete karşı rejimin hakaretleri, toplumsal olayların artmasına neden olmuştur. Rejim ve

kuvvetleri bu olaylardan sonra bir araya toplanan insanlara ateş açmaya ve öldürmeye başlamıştır, bu durum ülkede barışçıl hareketin silahlı bir çatışmaya dönüşmemesine neden olmuştur (Kor, 2023, s. 384-390). Rejim baskı ve şiddetini her geçen gün arttırmış ve İran'ın, Rusya'nın verdiği destekle birlikte yaklaşık 500.000 Suriyeli sivil ve muhalifin hayatını kaybetmesine sebebiyet vermiştir.

Otuz Üçüncü Röportaj: Sâyil Nâsîf ile yapılmıştır. Nâsîf, siyasi bir aktivist olup mâhkum olmuştur ve 2015 yılında Suriye'den ayrılarak Almanya'ya yerleşmiştir. Nâsîf'e göre 1970 yılında Hafız Esed rejimi, askeri darbe ile yönetimi ele geçirdikten sonra ülkede istibdat ve baskılar başlamış ve diktatörlük rejimi toplumsal hayatın hemen her alanına sirayet etmiştir (Kor, 2023, s. 391). Rejime bağlı Devlet Güvenlik Mahkemeleri (DGM), rejime karşı olan her partiyi, grubu ve yapıyı düşman addedip ya öldürmüş ya da hapse mahkûm ederek bastırmaya çalışmıştır. Hafız Esed'in oğlu Beşşer Esed de babası gibi diktatör bir insan olup devleti kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaktadır. 2011 yılında Suriye'de barışçıl gösterilerle başlayan temel hak ve özgürlük isteği, Beşşer Esed'in muhaliflere olan nefreti ve iktidarını kaybetme korkusu nedeniyle bizzat rejim kuvvetleri tarafından silahlı çatışmalara dönüştürülmüştür. Bu aslında diktatör yöneticilerin muktedirliğini korumak için başvurduğu en kolay yöntemdir

(Kor, 2023, s. 400-401). Rejim 2015 yılında düşmek üzereyken İsrail, İran ve Rusya'nın desteği ile tekrardan güçlenmiş ve katliamların şiddetini arttırarak toplumsal olayları bastırmaya, insanları göçe zorlamaya devam etmiştir (Kor, 2023, s. 400-416).

Otuz Dördüncü Röportaj: Saleh X adlı genç bir aktivist ve tercüman ile yapılmıştır. Saleh X, Suriye'nin büyük aşiretlerinden bir ağanın torunu olup maddi imkânları geniş bir ailede Halep'te dünyaya gelmiştir. 2012 yılında rejimin gösterdiği tehdit ve şiddetten dolayı ailesiyle Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmıştır. Saleh X'in iki abisi de rejime karşı mücadele göstermiş, en büyük abisi bu yolda hayatını kaybetmiştir. Rejim tarafından fişlenen ailenin mal ve mülklerine el konulmuş, haklarında yakalama emri verilmiştir. Aile yanlarına birkaç parça bir şeyler alarak ülkeyi terk etmişlerdir. Saleh X' göre rejimin kendisine karşı olan hiçbir grubu ya da kanaat önderini umursamaması ülkede kaosun en büyük nedenlerinden biridir. Çünkü Esed, toplumsal hiçbir uzlaşmayı kabul etmemekte ve halkının tamamını inanç, mezhep ve çıkar merkezinde politikleştirerek kaosa neden olmasındır (Kor, 2023, s. 432-345). Rejim ve ona destek veren dış ülkeler 2015 yılında muhaliflere dönen zafer rüzgârını tekrardan rejime çevirmiş ve Esed birlikleri ağır silahlar, varil bombaları, kimyasallar kullanarak muhaliflere ağır zararlar vermişlerdir.

Otuz Beşinci Röportaj: 1938 yılında Kayseri’de doğmuş aslen Halepli Zeliha Nine ile yapılmıştır. Zeliha Nine’nin babası Abdurrahman, Fransızların Suriye’yi işgal ettiği yıllarda Halep’te üç Fransız askerini öldürmesi nedeniyle Türkiye’ye kaçmak, göç etmek zorunda kalmıştır. Abdurrahman Bey, Türkiye’ye geldikten sonra bir süre Hatay ve Adana’da kalmıştır, hakkında tutuklama ve öldürülme kararı olduğu için Suriye’ye dönememiş ve Kayseri’ye geçerek kendisine bir hayat kurmuştur. 2011 yılında Suriye’de başlayan toplumsal protestolar ve sonrasında ki rejimin katliamlarından kaçan halk Mısır, Lübnan, Irak ve Türkiye’ye sığınmıştır. Zeliha Nine de bu dönemde Türkiye’ye sığınan yakınlarına yardım ederek onlara kalacak yer ve beslenecek gıda konusunda yardımcı olmuştur. Ayrıca yakınlarına iş bularak onların hem işlerini kazanmaları için yardımcı olmuş hem de ülke ekonomisine katılmalarını sağlamıştır (Kor, 2023, s. 442-444).

Sonuç

Zahide Tuba Kor, *Tuz ve Taş Üstünde Suriye’de Rejim, Savaş ve Göç* adlı kitabında yapmış olduğu 34 röportajdan hareketle Suriye’de rejim ve halk arasındaki savaşın çeşitli yönlerini ortaya koymuştur. 2011 yılında Suriye’de başlayan barışçıl protestoların temel amacı; insani hak ve hürriyete kavuşmaktır. Fakat 1970 yılında Hafız Esed’in, 2000 yılından sonra ise Beşşer Esed’in devletin tamamını elinde tutma arzusu

ve iktidarını kaybetme korkusu toplumsal kaosa ve savaşa neden olmuştur. Esed ve ona bağlı kuvvetler, toplumsal hayatta demokrasi yerine baskı ve şiddeti koymuştur, toplumun refahı değil g¼c¼ elinde tutanların menfaatinin ön planda olduğu bir yönetim tazi benimsenmiştir. Esed rejimi, yönetimde ve orduda kendisine yakın olan akrabalarını ve kendisinin de bağlı olduğu Alevileri göreve getirerek halktan kopuk, ayrımcı bir devlet teşkilatlanması oluşturmuştur. 2011 yılında başlayan barışçıl hareketler b¼t¼n¼yle rejimin bu tutum ve davranışlarına karşı ortaya çıkmıştır, fakat ¼lkeyi yönetenler ellerindeki g¼c¼ paylaşmak yerine karşılarında görd¼kleri insanları terörist ilan etmiş ve her türlü şiddeti, saldırıyı, ölüml¼ onlara reva görm¼řtür.

Suriye'de demokratik bir değişim ya da dönüş¼m olması oldukça mümkündür, ama rejimin saldırgan tutumu ve muhalefetin lider çıkaramaması toplumsal hareketlerin amacını değiştirmiştir. Çeşitli ¼lkelerin de bu savaşa doğrudan ve dolaylı olarak müdahil olması işlerin yolundan çıkmasına neden olmuştur. Barışçıl protestolar rejim g¼çleri müdahalesiyle silahlı çatışmaya dönüş¼m¼řtür. Bu savaş ve çatışmalarda rejim kimyasal silahlarını, varil bombalarını kullanarak kendi halkını adeta katletmiştir. 500.000 insanın öld¼đ¼ en az 250.000 insanın cezaevlerinde tutulduğu, işkence ve şiddete maruz kalarak hayatlarını kaybettiği bilinmektedir.

Ayrıca devrimin başarıya ulaşamaması, rejimin ağır şiddet ve saldırıları, yaklaşık 5 milyon Suriyelinin farklı ülkelere göç etmesine neden olmuştur. Bu durum dünyada mültecilik kavramının da tartışılmaya açılmasını sağlamıştır.

Kaynakça

- Aleksiyeviç, S. (2019). Çinko Çocuklar, (çev. Farma & Serdar Arıkan), İstanbul: Epsilon Yayınevi.
- Arendt, H. (2019). Kötülüğün Sıradanlığı, Adolf Eichman Kudüs'te, İstanbul: Metis Yayınları.
- Benek, S. (2016). "Türkiye-Suriye İlişkilerinin Sosyal Coğrafya Açısından Tarihsel Arka Planı", Gaziantep University Journal of Social Sciences, 15 (1), 171-192.
- Canyurt, D. (2018). "Kazanarı Olmayan Savaş "Suriye İç Savaşı": Neden Bitmedi, Barış Nasıl Gelebilir?", Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 4, 1103-1120.
- Dalkılıç, M. M. (2020). Ruhat Yaşar, Suriye'den Türkiye'ye Gerçek Mülteci Hikâyeleri, (Tanıtım yazısı), Ortadoğu ve Göç Dergisi, 10 (20), 429-437.
- Danış, M. F. (2021). "1976-1982 Kalkışması ve 2011 Suriye Olaylarına Yol Açan İçsel Dinamiklerin Karşılaştırılması". Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Dergisi, 1(1), 28-45.
- Doni, E. & Valentini, C. (1994). Etnik Tecavüz, Bosnalı Kadınların Dramı, İstanbul: Real Yayıncılık.
- Güçlü, M. (2022). Suriye İç Savaşı'nın Çözüm Sürecinde Türkiye'nin Rolü, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi: Konya
- Hepkul, A. (2002). "Bir Sosyal Bilim Araştırma Yöntemi Olarak İçerik Analizi". Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 18 (1), 1-12.

- Holsti, O. R. (1969). *Content Analysis for the Social Sciences and Humanities*, Addison-Wesley Publishing, USA.
- Kor, Z. T. (2023). *Tuz ve Taş Üstünde Suriye’de Rejim, Savaş ve Göç*, İstanbul: Küre Yayınları.
- Mechling, J. E. (1975) “Advice to Historians on Advice to Mothers”, *Journal of Social History*, 9, 44-63.
- Muhittin, A. (2012). “Suriye’de İktidar Mücadelesi: Baas Rejimi, Toplumsal Talepler ve Uluslararası Toplum”, *SETA Raporu*, 6, 4-58.
- Özdemir, Ç. (2016). “Suriye’de İç Savaşın Nedenleri: Otokratik Yönetim mi, Bölgesel ve Küresel Güçler mi?”. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 81-102.
- Polat, D. Ş. (2016). “Arap Baharı ve Suriye Savaşı”, *Uluslararası Politikada Suriye Krizi*, İstanbul: Beta Basım.
- Sandıklı, A. & Semir, A. (2012). “Bütün Boyutlarıyla Suriye Krizi ve Türkiye”, *Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi*, Sayı 52, İstanbul: BİLGESAM Yayınları.
- Yaşar, R. (2020). *Suriye’den Türkiye’ye Gerçek Mülteci Hikâyeleri*, Kilis: Kilis 7 Aralık Üniversitesi Yayınları.

19. YÜZYILDA BÖLGESEL HAKİMİYET MÜCADELELERİNİN ULUSLARARASI SİSTEME ETKİSİ

Serdar ÇUKUR

Doktora Öğrencisi

Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

serdarcuku5@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-13940934>

DOI: 10.31834/ortadoguvegoc.1431582

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 6 Şubat / 6 February 2024

Kabul Tarihi / Accepted: 29 Mayıs / 29 May 2024

Yayın Tarihi / Published: 30 Haziran / June 2024

Yayın Sezonu / Pub Season: Haziran / June

Atıf / Cite: Çukur, S. (2024). 19. Yüzyılda Bölgesel Hakimiyet Mücadelelerinin Uluslararası Sisteme Etkisi. Ortadoğu ve Göç, 14(1). ss. 95-123.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and checked via a plagiarism detector.

Öz

Bu çalışmanın amacı, 19.yüzyılda devletlerin Ortadoğu'da nüfuz edinme girişimlerinin uluslararası sistemi nasıl etkilediği üzerinde durmaktadır. Bu çalışmanın temel savı, 19.yüzyılın büyük güçleri olarak adlandırılan İngiltere, Fransa ve Rus Çarlığı gibi devletlerin dış politikalarında Ortadoğu bölgesi önemli bir yer tutmuş olmasıdır. Bu perspektif temelinde bilimsel çalışmaların bir araya getirilmesiyle oluşturulan bu çalışmada bazı sonuçlara ulaşılmıştır: 1. Uluslararası sistemin doğuşu, 17.yüzyılda gerçekleşmiştir. 2. 19.yüzyılda devletler arasında yaşanan rekabette Ortadoğu'da hâkimiyet elde etme mücadelesi etkili olmuştur ve bu rekabet aynı zamanda, uluslararası sisteminde etkilenmesine de sebep olmuştur. Tüm bu sonuçlar özelinde çalışma iki bölüm üzerine inşa edilmiştir. Birinci bölümde, modern uluslararası sistemin doğmasına ve gelişmesi üzerinden açıklamalara yer verilecektir. Son bölümde ise 19.yüzyılda devletlerin dış politikalarında yapmış oldukları Ortadoğu özelinde adımların uluslararası sistemdeki yerine değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Bölgesel Çatışmalar, Ortadoğu, Siyasi Tarih, Uluslararası Sistem.

THE EFFECT OF REGIONAL DOMINATION STRUGGLES ON THE INTERNATIONAL SYSTEM IN THE 19TH CENTURY

Abstract

This study analyzes how states' attempts to gain influence in the Middle East in the 19th century affected the international system. The main argument of this study is that the Middle East region had an essential place in the foreign policies of states such as Britain, France, and the Russian Tsardom, the great powers of the 19th century. Based on this perspective, some conclusions have been reached in this study, created by bringing together scientific studies: 1. The birth of the international system took place in the 17th century. 2. The struggle for dominance in the Middle East influenced the competition between states in the 19th century, which also affected the international system. In the light of all these results, the study is built on two parts. The first part will explain the birth and development of the modern international system. In the last part, the place of the Middle East-specific steps taken by the states in their foreign policies in the 19th century in the international system will be discussed.

Keywords: Regional Conflicts, Middle East, Political History, International System.

Giriş

Geniş anlamda Ortadoğu, batıda Fas, Tunus, Cezayir, Libya, Somali, Etiyopya, Sudan ve Mısır'dan başlayarak doğuda Umman Körfezi'ne kadar uzanan ve Irak, Kuveyt, Bahreyn, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Umman'ı içine alan, kuzeyde Türkiye, Kafkasya ve Orta Asya Türk Cumhuriyetlerini kapsayan, ayrıca, İran, Afganistan, Pakistan'ın da dâhil edildiği, güneyde ise Suudi Arabistan'dan Yemen'e uzanan ve Arap Yarımadasını çevreleyen ve ortada Suriye, Lübnan, Ürdün, İsrail ve Filistin gibi devletleri çevreleyen bir alandır. Dar anlamda Ortadoğu ise batıda Mısır, kuzeyde Türkiye ve İran'ın yer aldığı, doğuda Umman Körfezi'ne, güneyde Aden Körfezi ve Yemen'i içine alan bir alandır. Bu tanımlamaların ortak noktası ise Ortadoğu denildiği vakit daha çok Müslümanların ve Türk, Fars ve Arap gibi etnik grupların yoğun olarak yaşadığı bölgeler tarif edilmesidir. Ayrıca bu bölgede Musevilik ve Hıristiyanlık gibi dinlerin ve de Kürt ve Yahudi gibi etnik grupların olduğunu belirtmek gerekmektedir (Arı, 2012, s.21).

Çok eski çağlardan beri Ortadoğu bölgesi dünyanın önemli bölgelerinden bir tanesi olarak görülmüştür. Bölge birçok medeniyetin doğuşuna ev sahipliği yapmıştır. Öyle ki, bulunduğu konum itibariyle dünyanın kalbi olarak tanımlayabileceğimiz bölge, stratejik, ekonomik ve dini gibi unsurlar özelinde önem taşımaktadır. Ayrıca bölgenin sahibi

olduğu bu unsurlar düşünöldüğünde geçmişten günümüze kadar ekonomik, siyasi, birçok devletin egemen olma mücadelesine tanıklık ettiği görölmüştür. Özellikle 19.yüzyılın sonlarına doğru petrolün ve beraberinde doğal gazın önem kazanması ile bölgede ham madde noktasında önemli kaynakların bulunması devletlerin bölgeye ilişkin egemen olma arzularını daha da artırmıştır (Yılmaz, 2016).

Bu çalışma iki bölüm halinde kurgulanmıştır: “Uluslararası Sistemin Doğuşu” ve “19.Yüzyılda Uluslararası Sistem ve Ortadoğu”. “Uluslararası Sistemin Doğuşu” adlı birinci bölüm, sistem kavramının tanımı, kaç çeşit sistem olduğu ve modern uluslararası sistemin ortaya çıkmasına ve gelişmesine etki eden olaylara şeklinde sıralanan bir anlayış üzerinden değerlendirmelere yer verilecektir. “19.Yüzyılda Uluslararası Sistem ve Ortadoğu” başlıklı ikinci veya son bölümde ise 19.yüzyılda devletlerin dış politikalarında yapmış oldukları Ortadoğu özelinde adımların uluslararası sistemdeki yerine değinilecektir.

Uluslararası Sistemin Doğuşu

Sistem teriminin açıklanması konusunda çeşitli tanımlar yapılmaktadır. Bunlardan birincisi, Türk Dil Kurumu tarafından sistem, i) düzen, ii) bir sonuç elde etmeye yarayan yöntemler düzeni, iii) yol, yöntem, iv) bir aracı oluşturan düzen, düzenek,

tertibat, v) model, tip ve vi) dizge şeklinde tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, tarih yok). İkincisi, Morton A. Kaplan'a göre sistem, *“kendilerine özgü tanımlanabilen davranışsal düzenlilikler ile dış çerçeveden ayrılan ve aralarında ilişkiler bulunan değişkenler dizi”* açıklaması üzerinden ifade edilmiştir (Kaplan, 1957, s.4). Üçüncüsü ise sistem, *“her bir parçası bütün özelliklerini az çok yansıtan ve parçalar arasında ortak özellikleri bulunan bir yapıdır”* şeklinde tanımlanmıştır (Young, 1995, s.197). Sonuncusu sistem, genel olarak, *“çeşitli şekillerde birbiriyle doğrudan ya da dolaylı kurulmuş ilişkiler ağı içerisinde bulunan parçaların oluşturduğu bir bütündür”* (Buckley,1998).

Sistem kavramının açıklanması noktasında yapılan çeşitli açıklamaların yanı sıra, üzerinde durulması gereken bir diğer konu ise modern uluslararası sistemin tarihsel gelişimidir. Modern uluslararası sistem, 17.yüzyıldan sonra ortaya çıkmış ve çeşitli evreler neticesinde gelişim göstermiştir. Bu gelişim sürecinde büyük güçleri olarak tabir edilen devletlerin pozisyonları etkili olmuştur. Bu gelişim süreci ise beraberinde, güç dengesi sistemi, çok kutuplu sistem, iki kutuplu sistem ve tek kutuplu sistem şeklinde sıralanabilen çeşitli sistemlerin ortaya çıkmasına imkân tanımıştır (Ateş, 2014, ss. 285-293).

Tarihsel olarak irdelendiğinde, Avrupalı devletlerin yükselişi 16.yüzyılda başlamıştır. Bu dönemde, Avrupalı devletler arasında din savaşlarının yaşandığı gözlenmiştir. Ayrıca bu

dönemde, Portekiz'in ve İspanya'nın okyanuslara açılmaları, denizlerde üstün konuma ulaşmalarına fırsat sağlamıştır. Öte yandan bu sahada iki devletin kurmuş olduğu üstünlüğün etkisinin karalarda da yaşandığı görülmüştür. Bu etki beraberinde, iki devletin Aden, Hürmüz Boğazı ve Doğu Afrika gibi çeşitli bölgelerde sömürge alanları oluşturmalarına olanak sağlamıştır. İki devletin kurmuş olduğu bu hâkimiyet 17.yüzyıla kadar sürmüştür. 17.yüzyılda ise bu devletlerin kurmuş oldukları üstünlük Hollanda, İngiltere ve Fransa gibi devletler tarafından ele geçirilmiştir (Sander, 2003, ss. 88-93). Bu dönemin en önemli kırılma anı ise 1618-1648 yılları arasında Avrupa'da yaşanmış olan Otuz Yıl Savaşlarıdır. Savaş sonrasında günümüzde de modern devletlerin ortaya çıkışını resmeden ve içerisinde birçok antlaşmayı barındıran 1648Westphalia Barış Antlaşmaları imzalanmıştır. Bu dönemden sonra dönemin Avrupalı devletleri arasında İspanya Veraset savaşları gibi Avrupa'da ve Amerika'da bağımsızlık mücadelesi noktasında İngiltere ve Fransa gibi büyük sömürge devletleri arasında çatışmaların yaşandığı görülmüştür. Özetle, 16.yüzyılın ikinci yarısında, yani 1555 Augusburg Barışı'ndan 1648 Westphalia Barışına, Karlofça Antlaşmasından Amerikan Bağımsızlık Savaşı'na kadarki gelişmelerin mevcut uluslararası sistemi etkileyecek 1789 tarihli Fransız Devrimi'nin yaşanmasına temel oluşturmuştur. Avrupa'nın en güçlü

monarşilerinden birisi olan Fransa monarşisinin yıkılması kıta Avrupası'ndaki diğer devletlerin de Fransa'ya karşı harekete geçmesine neden olmuştur. Bu gelişme, sonrasında Fransa'nın kendi içerisinde yaşamış olduğu sorunları bir kenara bırakıp, ülkeye karşı diğer devletlerin saldırılarında birlik olmayı ve hatta bazılarına göre bu rejim ihracına dönüşecektir (Özdal, 2018, ss. 283-340, 341-383).

Sonuç olarak, sistem kavramının açıklanması hususunda çeşitli tanımlar yapılmıştır. Bu tanımların ortaya çıkmasına imkân sağlayan tarihsel gelişim sürecinin ise 17.yüzyıla kadar uzandığı gözlenmiştir: Modern Uluslararası sistem. Bu sistemin gelişim serüveninde ise özellikle 16.yüzyıldan Fransız İhtilaline kadarki dönem içerisindeki olayları uluslararası sistemini etkileyen gelişmelerdir. Sonraki bölümde ise 19.yüzyılda Ortadoğu'nun uluslararası sisteme üzerinde etkisi ele alınacaktır.

19.Yüzyılda Uluslararası Sistem ve Ortadoğu

1796'da Napolyon komutanlığındaki küçük ordusu ise İtalya'nın Kuzey ve Orta bölgelerini ele geçirmiştir. Sonrasında da zaferlerine yenisini ekleyen Napolyon'un, Viyana'ya doğru ilerlediği gözlenmiştir. Bu ilerleme sonucunda, 18 Ekim 1797'de Fransa ile Avusturya arasında Campo Formio Antlaşması imzalanmıştır (Grossman, tarih yok, The Treaty of Campo Formio). Bu antlaşma ile Kuzey İtalya, Yedi Ada ve Dalmaçya

kıyılarında toprak ele geçirmeyi başaran Fransa'nın Osmanlı Devleti arasında kara bağlantısı üzerinden komşu olma fırsatı elde etmiştir (Uçarol, 1995, s.75). Ayrıca bu antlaşma, Napolyon'un Fransa'daki askeri ve siyasi itibarını da olumlu etki etmiştir (Özdal, 2018, s. 361). Bu etki, Napolyon'un yönünü İngiltere'ye doğru çevirmesine neden olacaktır. Çünkü Napolyon, İngiltere'yi yenebilmenin denizlerde üstünlük kurmakla mümkün olacağı fikrine sahipti. Bu temelde, Napolyon'a göre bunun sağlanması için de İngiltere'nin can damarı olarak tarif edilen Hindistan ticaret yolunun ele geçirilmesi gerekmektedir (Durant, 1975, s.108-114). Bu noktada ise Napolyon'a göre Osmanlı Devleti toprağı olan Mısır'ın çok önemli bir yeri vardı. Öyle ki, Mısır'ın denetim altına tutulması İngiltere'nin ekonomisine büyük bir darbe indirilmesine manasına geliyordu. Bu manada Napolyon, düşüncesini hayata geçirmek adına sırasıyla Malta'yı, sonra 2 Temmuz 1798'de İskenderiye'yi (Ateş, 2007, s.134) ve 21 Temmuz 1798'de ise Memlûkleri Ehramlar Savaşı'nda yenerek Kahire'ye girmiştir (Armaoğlu, 1997, s.56). Napolyon'un bu işgali sonrasında, dış politikada denge politikası izlemekte olan Osmanlı Devleti'nin 1798'de İngiltere ile 1799'da da Rus Çarlığı ile ittifak yapmasına imkân sağlamıştır. Bu ittifak ile iki devletin Osmanlı Devleti'ne sağlamış olduğu destek ve Cezzar Ahmet Paşa'nın Akka'da yapmış olduğu başarılı savunma sonrasında,

25 Mayıs 1799’da Napolyon ilk yenilgisini almıştır (Özdal, 2018, s.361).

Mısır yenilgisi sonrasında Fransa’ya dönen Napolyon, Fransa’daki yönetime yapmış olduğu darbe sonrasında yönetimi ele geçirmiştir. Napolyon’un 4 Ağustos 1802’de yaşam boyu konsül olarak seçildiği ve sonrasında ise bunun ile yetinmeyen Napolyon’un 1804’te Fransa’da imparator olarak ilan ettiği görölmüştür (Mark, 2023).

1805’te Avusturya’yı ve 1806’da ise Prusya’yı saf dışı bırakan Napolyon’un yeni hedefinde ise iki devlet vardı: İngiltere ve Rus Çarlığı. Trafalgar’da donanmasını yitiren Napolyon (Britannica, 2024), 21 Aralık 1806 tarihinde İngiliz ticareti baltalamak için “Kıta Ablukası” ilan etmiştir. Bu abluka ile Napolyon, Fransız limanlarına giren İngiliz mallarının Avrupa’ya girişinin yasaklanmasının yanında, gerektiğinde İngiliz gemilerine el konulmasını da planlamaktaydı. Ayrıca, 1807’de Rus Çarlığı ile Fransa arasında imzalanan Tilsit Antlaşması Rus Çarlığının Fransa tarafından ilan edilen ablukaya dâhil olduğunu göstermekteydi (Britannica, tarih yok, Treaties of Tilsit). Sonrasında ise bu iki devlet arasında imzalanan Erfurt Antlaşması ile İngiltere “ortak düşman ve kıta’nın düşmanı” ilan edilmiştir (Napoleon-series.org, tarih yok, The Erfurt Convention). İngiltere, Napolyon önderliğindeki Fransa’nın uyguladığı kıta ablukasına karşılık 1807’de deniz ablukasını

uygulamıştır. Bu abluka ile İngiltere, Fransızların ve müttefiklerinin mallarına ve gemilerine el koymayı planlanmıştır. Bu sayede İngiltere, Fransa'yı Avrupa'ya hapsedmek istemiştir. Ayrıca İngiltere, Rusların sıcak denizlere inme politikasının iki yolu olan “i) İstanbul ve Türk Boğazlarını ele geçirmek ve ii) Orta Asya'yı ele geçirerek Hindistan'a” ulaşma girişimine (Uçarol, 1995, ss.25-27) karşılık 1809'da İran ve Afganistan ile bazı antlaşmalar imzalayarak kuzeyden Hindistan'ın karşılaşılabileceği Rus tehlikesinin önüne geçmeye çalışmıştır (Özdal, 2018, s. 393).

İngiltere ile İran arasında 1809'da imzalanan antlaşmadan sonra, Rus Çarlığı ile İran arasında savaş patlak vermiştir. Ancak bu savaşta İngiltere, İran'a vermiş olduğu destek ile İran'ın askeri birliklerinin savaşta başarılı olmasını sağlamış olmasına rağmen, savaşın İran lehine sonuçlanmadığı görülmüştür. Bu gelişme sonrasında 1812'de İngiltere ile Rus Çarlığı arasında yapılan anlaşma ile iki tarafın da subaylarını çekmesi ve 1813'te İngiltere'nin arabuluculuk yapması sonrasında Rus Çarlığı ile İran arasında Gülistan Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma ile Rus Çarlığı'nın sağladığı avantajlar sonrasında (Doğan ve Erdoğan,2017, ss.843-844) İngiltere ile Rus Çarlığı arasında 1907 yılına kadar sürecek olan Büyük Oyun diye tanımlanan emperyalist bir mücadele başlamıştır (Karaca,2018, s.392). İngiltere, bunun önüne geçilmesi adına 1814'te İran ile “Dostluk

ve İşbirliği Antlaşması” imzalamıştır. Bu antlaşmaya göre; kendi toprakları üzerinden herhangi bir Avrupa Ordusunun, bazı yardımlar karşılığında, Hindistan’a karşı sefer yapılmasına İran tarafından müsaade edilmeyeceği hükmü ile Hindistan üzerindeki Rus tehdidi engellenmeye çalışılmıştır. İngiltere’nin Rusların Hindistan’a ulaşmasını engellenmek adına önemsediği diğer bir bölge ise Afganistan’dır. Çünkü Afganistan, İngiltere (kast edilen Hindistan) ile Rus Çarlığı arasında tampon bölge olma özelliğine sahiptir (Şeyhanlıoğlu, 2008, ss.64-65).

1814’te Napolyon önderliğindeki Fransa’nın yeniden kıta Avrupası’nda ve denizaşırı topraklarda fetihlere girişmesi, Fransa’ya karşı Avrupa’nın güçlü monarşilerinin, yani İngiltere, Rus Çarlığı, Avusturya ve Prusya gibi devletlerin *müttefik cephesini* oluşturmalarını sağlamıştır. Bu devletler, 1 Mart 1814’te günümüzde Fransa toprakları içerisinde olan Chaoumount’ta bir antlaşma imzalamışlardır: Chaoumount Antlaşması. Bu antlaşma ile Avrupa uyumunun başlaması noktasında adım atıldiğı görülmüştür (Napoleon.org, tarih yok). Bu adımın somut örneği ise Ekim 1815’te İngiltere, Rus Çarlığı, Prusya, Avusturya, İspanya, Portekiz, İsveç ve diğer yedi devlet ve otuz altı Alman Prensliğinin de devletler katıldiğı Viyana Kongresidir. Viyana Kongresi veya Avrupa Uyumunu şeklinde adlandırılacak olan bu girişimin temel gayesi, Avrupa’da tek bir egemen gücün hakim olmasının veya

Avrupa'da herhangi bir devletin aşırı güçlenmesinin önüne geçebilmektedir Karaca, 2018, ss. 383-387). Bu temelde, 9 Haziran 1815'te ise bu devletler tarafından "Viyana Kongresi Kararları" imzalanmıştır (Uçarol, 1995, ss.37-38):

- i) *Fransa'nın, ele geçirmiş olduğu yerlerin hepsi elinden geri alınacaktı.*
- ii) *Saksonya Krallığı, topraklarının bir kısmını Varşova Büyük Dukalığına verecekti.*
- iii) *İngiltere; Malta'yı, İyon Adalarını, Hollanda'ya ait Cape Coloni'yi, Seylân Adasını, Honduras, Güyan ve Trinidat adalarını ayrıca, Danimarka'dan Heligoland'ı alacaktı.*
- iv) *Rusya; İsveç'den almış olduğu Finlandiya ile, Osmanlı İmparatorluğu'ndan aldığı Basarabya'yı koruyacaktı. Ayrıca Varşova Büyük Dukalığı'nın önemli bir kısmını alacaktı.*
- v) *Avusturya; Doğu Galiçya'yı, Lombardiya ve Venedik'i alacaktı,*
- vi) *Prusya; Varşova Büyük Dukalığı'na daha önce vermiş olduğu Pozen bölgesini, Saksonya'nın ve Ren nehrinin batı kıyılarından Vestefalya'nın bir kısmını, topraklarına katacaktı. Belçika ve Hollanda birleştirilecek ve Nederland devleti kurulacaktı.*

vii) *Almanya'da; Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu devletlerinin birçoğu ve Napolyon'un 1806'da kurmuş olduğu Ren Konfederasyonu kaldırılacak; yerine 38 devletten meydana gelen Germen Konfederasyonu kurulacaktı. Konfederasyon'un merkezi Frankfurt'ta bulunacak ve bir Diyet Meclisi tarafından yönetilecekti. Meclisin başkanlığını da Avusturya temsilcisi yapacaktı.*

viii) *İtalya'da; Napoli'de eski haneden (İspanyol Bourbon) tekrar başa geçecek ve Sicilya'yı alacaktı. Nice, Savoie, Cenova, Piemonte Krallığına verilecekti. Ayrıca Modena, Toskana, Parma dukalıklarının başına, Avusturya hanedanına mensup kişiler getirilecekti. Papalık devleti yeniden kurulacaktı.*

ix) *İsveç; Rusya'ya verdiği Finlandiya'ya karşılık, Danimarka'dan Norveç'i alacaktı.*

x) *İsviçre; 22 kantondan meydana gelen bağımsız ve sürekli tarafsız bir devlet haline getirilecekti.*

xi) *Esir ticareti kaldırılacak ve bunun izlenmesi, öneri sahibi olan İngiltere'ye verilecekti.*

xii) *Kongreye katılan devletlerin ülkeleri arasında sınır teşkil eden veya bu ülkeleri boydan boya aşan, yani uluslararası nitelikteki nehirler de, ticaret amacı ile yapılacak ulaşım serbest olacaktı.*

Avrupa'nın monarşilerinin Viyana Kongresi ile başarı sağlaması eski rejime dönüş resmi olmuştur. Başka bir ifadeyle, 1815 Viyana Kongresi ile Avrupa diplomasisinde hanedanlar yeniden belirleyici olmuştur. Viyana Kongresi ile ortaya çıkan düzen İngiltere ile Rus Çarlığı arasında 20.yüzyılın başlarına kadar yaşanacak olan Büyük Oyun temelinde zayıflamıştır. Ancak, Viyana Kongresi ile 17. ve 18.yüzyıllarda yalnızca savaşan taraflar arasında yaşanan barış süreçlerinin aksine barışın kalıcılığı amaçlanmıştır. Ayrıca bu Kongre ile uluslararası sistemin yeniden Avrupa merkezli olması ve güç dengesi sisteminin etkinliğinin ne kadar tesirli olduğu görülmüştür (Özdal ve Jane, 2014, s. 230). Tüm bunların yanında, Viyana Kongresi'nin zayıf yanlarından bir tanesi ise Doğu Sorunu veya Şark Meselesidir. Şark Meselesi, Osmanlı İmparatorluğunun uluslararası sistemdeki büyük güçler tarafından var olan güç dengesinin bozulmamasını önceleyen i) *Osmanlı İmparatorluğunun ilerlemesini durdurmak*, ii) *Osmanlı İmparatorluğunun Avrupa'daki topraklarını paylaşmak* ve iii) *Osmanlı İmparatorluğunun tüm topraklarının paylaşılması* gibi maddeleri içeren bir meseledir (Karaca,2018, s.393).

1815 Avrupa Uyumunun 1830 Devrimlerinden etkilendiği görülmüştür. 1760-1830 yılları arasında yaşanan Birinci Sanayi Devriminin İngiltere'de yaşandığı görülmüştür. Bu devrimin İngiltere'de yaşanmasının temelinde i) ülkede zengin yer altı

kaynaklarına sahip olması, ii) serbest ticaret ve iii) donanma gücü sayesinde kurmuş olduğu sömürge imparatorluğudur. İkinci Sanayi Devrimi ise Fransa, ABD, Rus Çarlığı ve Japonya gibi ülkelerde gerçekleşmiştir. Bu gelişmeleri, aynı zamanda, sanayileşen ülkelerde emperyalist güç mücadelesinin başlamasına neden olmuştur. Ayrıca, Fransa, İngiltere ve Belçika gibi devletlerde başarılı olan bu devrim ile bu ülkelerde liberalizmin ve burjuvanın güçlendiği görülmüştür. Bu gelişme, ayrıca Viyana Düzeni'nin tam olarak işe yaramadığını da ortaya çıkarmıştır (Özdal,2018, ss.419-425). Bu devrimlerden bir yıl sonra, yani 1831'deOsmanlı Devleti toprağı olan Mısır'da isyan çıkmıştır. Mehmet Ali Paşa önderliğindeki kuvvetlerin başlatmış olduğu bu isyan, hızla yayılmıştır. İsyân'ın sona ermesi ise 1833'te Osmanlı Devleti ile Mehmet Ali Paşa arasında imzalanan Kütahya Antlaşması olmuştur. Aynı yıl, Osmanlı Devleti ile Rus Çarlığı arasında Hünkâr İskelesi Antlaşması imzalanmıştır (Matthew, 2002, s.37). Bu antlaşma ile Rusların kazanmış olduğu ayrıcalıklar ile Rusların sıcak denizlere inme politikasının gerçekleşme ihtimali İngiltere ve Fransa'yı endişeye sevk etmiştir. Sekiz yıllık geçerlilik süresi olan bu antlaşmasının bitmesine yakın bir zamanda, 1839'da dönemin Osmanlı Hükümdarı tarafından 1833'te Mehmet Ali Paşa'ya verilen imtiyazları geri almak adına Osmanlı ordusu Mehmet Ali Paşa'nın girişimini Nizip'te başarısızlığa uğratmıştır. Bu girişim

sonrasında İngiltere gibi büyük güçler Osmanlı Devleti'ne destek vermiştir (Sander,2003,ss.300-303) ve Rusların, Hünkâr İskeleyi Antlaşmasıyla Türk Boğazlarında kazandığı ayrıcalıkların devam etmesini istemeyen İngiltere, Fransa, Avusturya ve Prusya gibi Avrupalı güçler tarafından Osmanlı Devleti'nin de katılacağı bir konferans düzenlenmiştir.1841'de Londra'da düzenlenen bu konferans sonrasında imzalanan Londra Boğazlar Sözleşmesi ile *Türk Boğazları uluslararası bir statü kazanmıştır* (Armaoğlu , 1997, ss. 216-217).

19.yüzyıldaki uluslararası sistemi etkileyen gelişmelerden bir tanesi de 1848 Devrimleri'dir. Bu devrimlerde milliyetçilik ve sosyalizm öne çıkan kavramlar olmuştur. Öyle ki devletler arasındaki doğal müttefik ya da doğal düşman yerini çikara bırakmıştır (Özdal, 2018, ss.450-451).

1833'te Osmanlı Devleti ile Rus Çarlığı arasında imzalanan Hünkâr İskeleyi antlaşmasının Ruslara sağlamış olduğu fırsat 1841'de Londra Boğazlar Sözleşmesi'nin imzalanması ile kısa sürmüştür. Bu gelişme ile birlikte Rus Çarlığı'nın Osmanlı Devletine ilişkin politikalarını Osmanlı Devleti'ni parçalama şeklinde değiştirdiği görmüştür (Armaoğlu, 1997, s.228). Bu politika değişikliğini 1853'te Osmanlı Devleti ile yapmış olduğu Kırım Savaşı'nda görmek mümkündür. 28 Şubat 1853 tarihinde Rus Çarlığı'nın Osmanlı Devleti üzerindeki siyasal etkinliğini (siyasal) kurmak adına Prens Mençikof'u İstanbul'a

gönderilmiştir. i) *Prens'in Kutsal Yerler Sorunun Ortodoks Kilisesi lehine çözülmesi gerektiğinin ve bunun için ferman çıkarılması*, ii) *Ortodoks Kilisesi'nin ayrıcalıklarının bir senetle belirlenmesi ve iii) Rus Çarlığı'nın Ormanlı İmparatorluğu'nun sınırları içerisinde yaşayan Yunan Ortodoksların korucusu olduğunu öngören bir antlaşmanın imzalanması* gibi şartlar sunmuştur. Osmanlı Devleti'nin bu istekleri İngiltere ve Fransa'nın görüşlerini alarak reddetmesi sonrasında, 23 Eylül 1853 tarihinde Osmanlı Devleti ile Rus Çarlığı arasında yaşanacak olan savaşın adımları atılmış olmuştur. 30 Kasım 1853'te Osman Paşa komutasındaki Osmanlı Devleti'ne ait 12 geminin yok edilmesi sonrasında, İstanbul ve Boğazları Rus tehdidine açık hale gelmiştir. Bu gelişme sonrasında İngiltere ve Fransa tarafından Ruslara karşı Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün korunacağına ilişkin bir nota yayınlamıştır. Sonrasında ise 12 Mart 1854'te Osmanlı Devleti, İngiltere ve Fransa arasında Karadeniz'de donanma ve kara ordusu bulundurulmasına dair İstanbul Muahedesi (İttifak Anlaşması) imzalamıştır. 4 Haziran 1854 tarihinde Viyana Konferansı'nın dağılması sonrasında bu üç devlet tarafından Sivastopol kuşatması devam ettirilmiştir. Bu kuşatmaya daha fazla dayanamayan Rus Çarı 2. Aleksandr, 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Ruslara tek zaferi olan 30 Mart 1856'da imzalan Paris Barış Antlaşmasını imzalamıştır. İmzalanan bu

antlaşmanın hükümlerinde ise i) Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak ve bağımsızlığı tüm imzacı devletler tarafından kefil olarak sağlanmış oldu, ii) 1841 Londra Antlaşması yükümleri ile birlikte aynı kalacak ve iii) Karadeniz savaş gemilerine sürekli kapalı kalacak şeklinde özetlemek mümkündür. Ayrıca diplomatik anlamda da Avrupa'da Fransa'nın itibar kazandığı fakat başat güç olamadığı, Rusların gücü azalmasına rağmen etkisinin kırılmadığı ve İtalya ve Almanya'nın siyasi birliklerinin sağlanması yönünde temeller atılmıştır (Karaca, 2018, ss. 459-468).

Rus Çarlığı'nın 1870'li yıllarla birlikte Osmanlı Devleti'nin hâkim olduğu Balkanlarda yaşayan tüm Slavların kışkırtılması esas alan Panslavizm politikası 1875'te Bosna Hersek ve 1876'de Bulgaristan'da ayaklanmanın çıkmasına neden olmuş, ancak bu ayaklanmalar başarısız olmuştur. Bir sene sonra, 1877'de Rus Çarlığı ile Avusturya- Macaristan arasında imzalanan Peşte Antlaşması ile Bosna Hersek Avusturya Macaristan'a, Balkanların geriye kalan kısmı ise Rus Çarlığı'nın etki alanı içerisinde serbestçe hareket etmesi için bırakılmıştır. Bu antlaşma sonrasında 24 Nisan 1877'de Osmanlı Devleti ile Rus Çarlığı arasında savaş başlamış ve Rusların Yeşilköy'e kadar gelmeleri neticesinde Osmanlı Devleti yenilgiyi kabul etmiş ve İngilizlerin baskısı sonrasında iki taraf arasında 31 Ocak 1878 tarihinde Edirne'de yapılan mütareke sonrasında savaşa son

verilmiştir. 3 Mart 1878’de Osmanlı Devleti ile Rus Çarlığı arasında Ayastefanos Barış Antlaşması / Yeşilköy Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma ile Osmanlı’nın Rusların son derece ağır şartlarını kabul etmesi İngiltere ve Avusturya-Macaristan önderliğindeki devletlerin tepki göstermesine neden olmuştur. Rus Çarlığı’nın olası bir durumda İngiltere ile savaşı göze alamaması üzerine Berlin’de yapılacak olan konferansı kabul etmiştir. 13 Haziran- 13 Temmuz 1878 arasında toplam 20 oturumda gerçekleştirilen, İngiltere, Rus Çarlığı, Avusturya-Macaristan, Fransa, İtalya ve Osmanlı Devleti’nin katıldığı ve Almanya’nın da ev sahipliği yaptığı bir Berlin Konferansı yapılmıştır. Bu konferansta yapılan antlaşma sonrasında, yani 1878 Berlin Antlaşması’nda Osmanlı Devleti’nin toprak bütünlüğünün vurgusunun yapılmadığı görülmekle birlikte, Sırbistan, Romanya, Karadağ gibi yeni devletler ortaya çıkmıştır (Özlem, 2018, ss.604-610).

İngiltere, 1878 yılına kadar Osmanlı Devleti’nin toprak bütünlüğünü savunurken, bu tarihten sonra tam tersi bir politika izlemiştir. 4 Haziran 1878 tarihinde Kıbrıs’a yerleşen İngiltere (Armaoğlu, 1997, s.356) ve 1882’de Mısır’ı işgal etmiştir. Özellikle, Mısır’ın sahip olduğu jeopolitik konumu ile İngiltere Doğu Akdeniz’de önemli bir avantaj elde etmiştir. Mısır’daki yerini sağlamlaştırmak adına İngiltere’nin İtalya’ya yanaştığı ve İtalya’nın da Afrika bölgesinde sömürge elde

etmek adına İngiltere'yle yakınlaştığı görülmüştür (Armaoğlu, 1997, ss.367-368). İleriki dönemlerde ise İngiltere'nin 1882-1885 arasında Sudan'ı işgal etme girişimi başarısız olmuş, ancak 1898'de İngiltere'nin Sudan girişimi başarıya ulaşmıştır. Sudan, bulunduğu konum nedeniyle Kızıldeniz'den yapılacak olan ticaretin güvenliğinin sağlanması temelinde önemli bir konumda yer almaktadır. İngiltere, buradaki hâkimiyeti 1956 yılına kadar sürmüştür (Özdağ, 2017).

1880'lerde ise Fransa başka bir Osmanlı toprağı olan Tunus'u işgal etmiştir (Yeşilmen, 2017, s.2). İngiltere ve Fransa'nın sömürgecilik girişimlerinin yaşandığı bu dönemlerde 1884-1885 tarihinde Almanya'nın Berlin şehrinde Batı Afrika Konferansı düzenlenmiştir. Portekiz'in talebi doğrultusunda yapılan bu konferansa İngiltere, Fransa, Avusturya, İtalya, Almanya, Portekiz, İspanya, Rus Çarlığı, Amerika Birleşik Devletleri (ABD), İsveç, Norveç, Danimarka ve Belçika ve Osmanlı Devleti şeklinde sıralanan on dört devlet katılmıştır. Konferansın toplanmasının temelinde ise Belçika, Portekiz, Fransa, Almanya; İngiltere gibi devletlerin yeni sömürge elde etmek ve eski sömürgelerini korumak niyetleri yatmaktadır. Bu konferans, sömürgeci devletler tarafından *Fiili İşgal* ilkesi temelinde Afrika'nın işgal sürecini hızlandırılmasının önü açılmıştır (Güney, 2018, s. 640).

1880'li yıllarda yaşanan önemli gelişmelerden bir tanesi de 1887'de İngiltere ile İtalya ve Avusturya Macaristan arasında Akdeniz ile alakalı olarak bir dizi anlaşmalar olmuştur. Bu tarihlerde de İtalya'da Francesco Crispi'nin Başbakan olduğu görülmüştür. Crispi'nin en büyük amacı İtalya'yı Avrupa'nın büyük devletleri arasına sokma ve İtalya'nın Avrupa diplomasisinde büyük rol oynamaktır. Ayrıca Crispi, Osmanlı Devleti'nin yakında yıkıl-acağını öngörmüş ve bu mirastan pay alma niyeti bulunmaktaydı. Bu temelde, İtalya'nın hedefinde Arnavutluk vardı. Öyle ki, Rusların Bulgaristan'a yerleşip sıcak denizlere inme siyaseti izlemesi İtalya'nın Akdeniz politikası açısından bir tehlike yaratmaktaydı. İtalya, bu temel üzerinden Avusturya Macaristan'a siyasi iş birliği yapma noktasında teklif götürmesine rağmen, Avusturya tarafından bu talep kabul görmemiştir. Tam tersine Avusturya Balkanlarda Ruslara karşılık İtalya yerine İngiltere ile iş birliği yapma niyetindeydi. Sonrasında, 12 Aralık 1887'de üç devlet arasında anlaşma yapılmıştır. Bu anlaşma ile Rusların Osmanlı toprakları üzerinden sıcak denizlere inmesinin önlenmesi hedeflenmiştir. Çünkü anlaşma içerisinde bu üç devlet gerekli gördüğü vakit işgal girişiminin de yapılabileceği ifade edilmektedir (Armaoğlu, 1997, ss.378-380).

1888'de I. Wilhelm'in yaşamını yitirmesi sonrasında yerine kısa süre sonra III. Frederick geçmiştir. Sonrasında ise iktidarı ele

geçiren II. Wilhelm, Prusya Kralı ve Almanya İmparatoru olmuştur. Ülkeyi tek elden yönetmek isteyen II. Wilhelm'in, Bismarck ile arası açılmış ve Bismarck'ın istifa etmesini sağlamıştır. Bismarck tarafından sömürgecilikten uzak durma politikasının II. Wilhelm döneminde terk edildiği görölmüştür. Ayrıca II. Wilhelm Almanya'nın geride kalmasının nedenlerine ilişkin yaptığı araştırmada üç şey görmüştür: 1) *Sömürgeciliğe öteki Avrupalı devletlerden geç başlaması*; 2) *Donanmanın yeteri kadar iyi olmayışı* ve 3) *Rusya'ya verilen önem*. Özellikle, büyük devlet olmanın sömürgecilikten geçtiğine inanan II. Wilhelm bu hususta İngiltere ile rekabete tutuşmuştur. Öyle ki, II. Wilhelm döneminde Almanya'nın izlemiş olduğu dış politika anlayışı 1887'de Ruslarla imzalanan Güvence Antlaşmasının yenilenmemesi üzerine gün yüzüne çıkmıştır. Rusları endişeye sevk eden bu girişim aynı zamanda, Rus Çarlığı ile Fransa'nın anlaşma yoluna girmesini de sağlamıştır. Bu sayede Üçlü Anlaşmaların ilk ayağı olan girişim 1894 yılında Rus Çarlığı ile Fransa arasında Almanya İmparatorluğu, İtalya ve Avusturya'nın saldırı girişimleri karşısında destek verileceği temelinde anlaşma yapılmıştır (Sander, 2003, ss. 254-256).

Sonuç olarak, 19.yüzyılda yaşanan olaylar özelinde bakıldığından İngiltere, Rus Çarlığı ve Fransa gibi devletlerin etki alanlarını genişletme noktasında Osmanlı Devleti, İran ve Afganistan gibi bölgelerde çeşitli mücadelelere giriştiği

görülmüştür. Bu mücadele, coğrafi açıdan genel olarak Ortadoğu'nun devletlerin dış politikalarını etkileyecek bir bölge olduğu görülmektedir.

Sonuç

Sistem teriminin açıklanmasında çeşitli tanımlamaların kullanıldığı görülmüştür. Bu tanımlar terimin muhtevasında gizli olan ve özelde uluslararası sistem ile alakalı olarak çok eski dönemlere kadar uzanan derin tarihi ile yakından ilişkilidir. Öyle ki uluslararası sistemin tarihsel derinliği içinde de çeşitli sistemlerin ortaya çıktığı görülmüştür.

Avrupalı devletlerin yükselişini 16.yüzyılda başlamıştır. Bu dönemde, bu devletler arasında din savaşları hâkim olmasına rağmen, denizlere açılan İspanya ve Portekiz'in özelde Ortadoğu bölgesinde genelde dünyanın çeşitli bölgelerinde sömürge alanları oluşturdukları görülmüştür. Sonrasında ise bu devletlerin kurmuş olduğu düzen içerisinde İngiltere, Hollanda ve İngiltere gibi devletlerin etkin bir pozisyona geldikleri gözlenmiştir. Özellikle 17.yüzyılda, 1648 yılı hem modern manada devletin ortaya çıkmasına hem de uluslararası sistemin oluşmasına imkân sağlayan bir dönemi resmetmektedir. Bu dönemden sonra, emperyalist bir dış politika anlayışına sahip olan devletlerin Ortadoğu bölgesinde geniş bir hakimiyet alanına sahip olan Osmanlı Devleti ile ilişki

kurarak uluslararası sistemi etkileyecek girişimlerde buldukları gözlenmiştir.

Uluslararası sisteminin Ortadoğu üzerinden etkilenmesine sebep olan gelişmelerin 19.yüzyılda da devam ettiği görölmüştür. 1795-1814 yılları arası ele alındından Fransa ile İngiltere ve İngiltere ile Rus Çarlığı arasında Mısır, İran ve Afganistan bölgeleri özelinde rekabetler yaşanmıştır. Bu rekabetin temelinde ise Fransa'nın ve Rus Çarlığı'nın İngiltere'nin denizlerdeki üstünlüğünü ele geçirmek yatmaktadır. Öyle ki bunun gerçekleştirilmesi nazarından ise iki devletin Ortadoğu bölgesine dair hakimiyet elde etme girişimlerine karşılık İngiltere'nin de bölgedeki çıkarlarını korumak adına adımlarda bulunduğu görölmüştür. 1815'te düzenlenen Viyana Kongresi'nin oluşturmuş olduğu sistemin Ortadoğu bölgesi üzerinden etkilendiği görölmüştür. Kurulan sistemin zayıf karnı ise Osmanlı Devleti'nin topraklarıdır. 1830'da sonra Ortadoğu'nun uluslararası sistemi etkisi altına alan gelişmeler yaşanmıştır. 1831-41 yılları arasında Osmanlı Devleti içerisinde yaşanan Mısır İsyanı temelinde yaşananlar Fransa, İngiltere ve Rus Çarlığı arasında bu bölge nazarından rekabeti de açıkça resmetmektedir. Bu rekabetin önemli sonucu ise 1841'de imzalanan Londra Boğazlar Sözleşmesi'dir. 1841 sonrasında da Rus Çarlığı'nın Osmanlı Devleti'nin topraklarını ele geçirme siyasetini sürdürdüğu görölmüştür.

Buna karşılık ise de Fransa'nın ve İngiltere Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü korumak adına politikalarını devam etmişlerdir. Ancak, 1878 yılından sonra İngiltere Kıbrıs'ı ve Mısır'ı ve Fransa Tunus'u işgal etmiştir. Bunun haricinde, İngiltere, Fransa ve Rus Çarlığı gibi emperyalist dış politika izleyen devletlerin arasına İtalya ve Almanya katılmıştır. Tüm bu devletlerin uygulamış olduğu dış politikada Ortadoğu bölgesinde etkinlik kurarak uluslararası sistemi yönlendirmeye çalıştıkları görülmüştür.

Kaynakça

- Arı, T. (2012). Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi (Cilt 1). Bursa: MKM Yayınları.
- Armaoğlu, F. (1997). 19.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Ateş, D. (2014). Uluslararası Sistem. Uluslararası İlişkilere Giriş: Tarih, Teori, Kavram ve Konular içinde (ss.285-292). Ankara: Küre Yayınları.
- Ateş, T. (2007). Siyasi Tarih. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Britannica (2024). "Battle of Austerlitz". <https://www.britannica.com/event/Battle-of-Austerlitz> adresinden 28.02.2024 tarihinde erişildi
- Britannica (tarih yok). "Treaties of Tilsit". <https://www.britannica.com/topic/Treaties-of-Tilsit> adresinden 26.02.2024 tarihinde erişildi.
- Buckley, W. (1998). Society- A Complex Adaptive System. Amsterdam: Gordon ve Breach Publishers.
- Doğan, O. ve Erdoğan, A. (2017). "XIX. Yüzyılda İngiliz Sömürgecilğinde Hindistan'ın Yeri ve Önemi".

- Gaziantep University Journal of Social Sciences, 16 (3), 839-847.
- Durant W. ve Durant A. (1975). The Story of Civilization, XI, The Age of Napoleon, New York: Simon and Schuster.
- Grossman, I. (tarih yok). "The Treaty of Campo Formio". <https://l24.im/HcgrT> adresinden 26.02.2024 tarihinde erişildi.
- Güneş, B. (2018). Afrika'nın Paylaşılması ve Berlin Batı Afrika Konferansı. Diplomasi Tarihi-1 içinde (ss.634-641). Bursa: Dora Yayıncılık.
- Kaplan, M.A. (1957). System and Process in International Politics. New York: Wiley and Sons.
- Mark, H. W. (2023). "Napoleon Bonaparte". <https://l24.im/TU72RHh> adresinden 26.02.2024 tarihinde erişildi.
- Matthew, R. (2002). "Restraint or Self-Restraint of Russia: Nicholas I, the Treaty of Unkiar Skelessi, and the Vienna System, 1832-1841". The International History Review, 24(1): 37-63.
- Napoleon.org (tarih yok). "200 Years Ago: 1814: The French Campaign, Step by Step". <https://www.napoleon.org/en/history-of-the-two-empires/articles/200-years-ago-1814-the-french-campaign-step-by-step/> adresinden 26.02.2024 tarihinde erişildi.
- Napoleon-series.org (tarih yok). "The Erfurt Convention". <https://l24.im/Xiam65R> adresinden 26.04.2024 tarihinde erişildi.
- Ongun, Y. (2018). "19.yüzyılda Orta Asya'da Rus Çarlığı ve İngiltere Arasındaki Rekabetin Diplomasinin Gelişimine Etkileri". Diplomasi Tarihi-1 içinde (ss. 571-588). Bursa: Dora Yayıncılık.
- Özdağ, A. (2017). "Doğu Afrika'da İngiliz Emperyalizmi: İngiltere'nin Sudan'ı İşgali (1896-1898)". OTAM, (42), 117-147.

- Özdal, B. (2018). 19. Yüzyılın Devrimlerinin Diplomasinin Gelişimine Etkileri. Diploması Tarihi-1 içinde (ss. 415-455). Bursa: Dora Yayıncılık.
- _____ (2018). Büyük Fransız Devrimi ve Koalisyon Savaşları'nın Diplomasinin Gelişimine Etkileri. Diploması Tarihi-1 içinde (ss.341-380). Bursa: Dora Yayıncılık.
- _____ (2018). Modern Diplomasinin Gelişiminde Etkili Olan Unsurlar. Diploması Tarihi-1 içinde (ss.285-345). Bursa: Dora Yayıncılık.
- _____ (2018). Viyana Sisteminin Zayıf Noktaları. Diploması Tarihi-1 içinde (ss.392-395). Bursa: Dora Yayıncılık.
- Özdal, B. ve Jane, M. (2014). "La Der DesDers"ın Uluslararası Sistemin Yapısına Etkileri", Gazi Akademik Bakış, 7 (14), 215-246.
- Özlem, K. (2018). 19.Yüzyılda Balkanlar'da Yaşanan Bazı Önemli Olayların Diplomasinin Gelişimine Etkileri. Diploması Tarihi-1 içinde (ss. 589-624). Bursa: Dora Yayıncılık.
- Sander, O. (2003). Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e (Cilt 1). Ankara: İmge Kitabevi.
- Şeyhanlıoğlu, H. (2008). "18.Yüzyıldan Günümüze Kadar Afganistan'ın Jeostratejik Önemi". Avrasya Etüdüleri, (34), 61-82.
- Türk Dil Kurumu (tarih yok). Sistem. <https://sozluk.gov.tr/?kelime=MEKAN%C4%B0ZMA> adresinden 16.12.2019 tarihinde erişildi.
- Uçarol, R. (1995). Siyasi Tarih (1789- 1994). İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Yeşilmen, G. (2017). 19. Yüzyıl Osmanlı-Fas İlişkilerine Dair 1850 ve 1859 Tarihli İki Layiha. Medeniyet ve Toplum, 1(2), 105-128.
- Yılmaz, H.İ. (2016). "Ortadoğu'nun Jeo-Ekonomik Önemi ve ABD'nin Ortadoğu Politikasının Ekonomik Nedenleri". TESAM, (3), 99-128.
- Young, O. R. (1995). "System and Society in World Affairs: Implications for International Organizations". International Social Science Journal, 17 (2), ss. 187-212.

TÜRKİYE'DE GÖÇ EDEN YABANCILARA UYGULANAN SOSYAL UYUM VE YAŞAM EĞİTİMİ PROGRAMI'NIN EĞİTİCİ GÖRÜŞLERİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ: KÜTAHYA İLİ ÖRNEĞİ

Ali ÜNLÜ

Bilim Uzmanı

aunlu2526@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-4354-6284>

OĞuzhan YILDIZ

Bilim Uzmanı

ogzhany@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0004-7301-7628>

DOI: 10.31834/ortadoguvegoc.1385949

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 3 Kasım/ 3 November 2024

Kabul Tarihi / Accepted: 29 Mayıs / 29 May 2024

Yayın Tarihi / Published: 30 Haziran / June 2024

Yayın Sezonu / Pub Season: Haziran / June

Atıf / Cite: Ünlü, A. ve Yıldız, O. (2024). Türkiye'de Göç Eden Yabancılara Uygulanan Sosyal Uyum ve Yaşam EĞitimi Programı'nın EĞitici Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi: Kütahya İli Örneği. Ortadoğu ve Göç, 14(1). ss. 124-180.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and checked via a plagiarism detector.

Öz

Türkiye, yaklaşık 3 milyon 136 bin 353'ü kayıtlı Suriye uyruklu olmak üzere 320.000 kadarı da diğer uyruklardan oluşan toplamda üç buçuk milyona yakın yabancıya ev sahipliği yapmaktadır. Bu yabancıların Türkiye'nin sosyal, ekonomik ve kültürel hayat koşullarına olumlu bir şekilde uyum sağlamaları ve Türk kültürüyle bütünleşmeleri, potansiyeli yüksek sağlıklı bir ülke geleceğini inşa etme açısından önemlidir. Bu noktada İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü arasındaki iş birliği protokolü kapsamında 27 Ekim 2019 tarihinden itibaren halk eğitim merkezlerinde tercümanların da katılımı ile "Sosyal Uyum ve Yaşam Eğitimi (SUYE) Programı" Türkiye'de yaşayan 17-65 yaş arasındaki yerleşik yabancılara yönelik olarak uygulamaya konulmuştur. Bu araştırmayla, mevcut SUYE Programı'nın uygulayıcısı olarak yabancılara eğitim veren eğiticilerin görüşleri alınarak uygulama sürecinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. 2022 Ocak SUYE Eğitici Eğitimi'ne katılarak eğitici unvanını alan ve usta öğretici kimliğiyle eğitim veren 6 SUYE Programı eğitici araştırmacının çalışma grubunu oluşturmuştur. Veriler Kütahya ili merkezinde ve Gediz, Simav, Tavşanlı ilçelerinde bulunan Halk Eğitim Merkezi ve Akşam Sanat Okulu'nda eğitim veren eğiticilerin katılımıyla gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formuna verdikleri cevaplara göre elde edilmiştir. Araştırma sonucunda SUYE Programı'nın sığınmacıların yaşamlarını kolaylaştırdığı, Türkiye'de yaşama dair bilgi seviyelerini arttırdığı, programın uyum ve tek başına iş yapabilme konusunda faydalı olduğu ve programın çeşitli etkinlikler ve olası paydaşların aktif katılımı ile daha yaygın ve etkin bir biçimde uygulanması gerektiği ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Uyum, Türkiye'deki Sığınmacıların Eğitimi, Sosyal Uyum ve Yaşam Eğitimi Programı, Program Değerlendirme, Eğitici.

EVALUATION OF SOCIAL COHESION AND LIFE EDUCATION PROGRAM ACCORDING TO TRAINERS' VIEWS: THE CASE OF KUTAHYA PROVINCE

Abstract

Turkey hosts a total of nearly three and a half million foreigners, of whom approximately 3 million 136 thousand 353 are registered Syrian nationals and about 320,000 are of other nationalities. It is important for these foreigners to adapt positively to Turkey's social, economic and cultural living conditions and integrate with Turkish culture in terms of building a healthy country future with high potential. At this point, within the scope of the cooperation protocol between the Ministry of Internal Affairs Immigration Management Directorate and the General Directorate of Lifelong Learning of the Ministry of National Education, the "Social Adaptation and Life Education (SUYE) Program" has been implemented for 17 people living in Turkey, with the participation of interpreters, in public education centers as of October 27, 2019. It has been put into practice for resident foreigners between the ages of -65. This research aimed to evaluate the implementation process by taking the opinions of trainers who provide training to foreigners as implementers of the current SUYE Program. 6 SUYE Program trainers who participated in the January 2022 SUYE Trainer Training and received the title of trainer and gave training as master trainers formed the study group of the research. The data was obtained according to the answers given to the semi-structured interview form conducted with the participation of the educators teaching at the Public Education Center and Evening Art School located in the center of Kütahya and Gediz, Simav, Tavşanlı districts. As a result of the research, it was revealed that the SUYE Program facilitates the lives of refugees, increases their level of knowledge about life in Turkey, the program is useful in terms of adaptation and doing

business alone, and that the program should be implemented more widely and effectively with various activities and the active participation of possible stakeholders.

Keywords: Social Cohesion, Education of Refugees in Turkey, Social Cohesion and Life Education Program, Program Evaluation, Trainer.

Giriş

Tarih boyunca yaşanan kitlesel göç dalgası akınlarına bakıldığında ev sahibi yerli halk ile mülteciler arasında ortaya bir “sosyal uyum” sorunu çıkması ise kaçınılmaz bir gerçek olmuştur (Hopkins, 2010, s. 40; Hainmueller ve Hopkins 2014, s. 530). Göç ile birlikte değişen demografik profiller, şehir merkezlerine artan mülteci göçleri ve değişen ekonomiler önemli zorluklar ortaya çıkarmıştır (Moustakas, 2023, s. 1). Bu zorluklar sonucunda politika yapıcılar, bütüncül kalkınma yaklaşımlarına duyulan ihtiyacın farkına varmış ve bu sorunların üstesinden gelmek için sosyal uyum çalışmalarını giderek daha fazla teşvik etmeye yönelmişlerdir (OECD 2011, s. 60; Ünlü, 2019; Mac Fadden vd., 2022, s. 3).

Böylelikle “sosyal uyum” terimi, hükümet ve uluslararası kuruluşlar tarafından, ev sahibi topluluk üyeleri ve mülteciler arasındaki iletişimi kavramsallaştırmak ve teşvik etmek amacıyla popüler hale getirilmiş ve “sosyal uyum” kavramının önemi artmıştır (Seyidov, 2021, s. 122). Sosyal uyum, sosyal bilimlerde en çok çalışılan konulardan biridir. Bununla birlikte, konuyla ilgili ciltler dolusu literatüre rağmen, sosyal uyumun tutarlı bir tanımı yoktur. Disiplin, bağlam veya konulara göre değişen çok sayıda tanım nedeniyle, “sosyal uyum” yarı kavram olarak tanımlanmıştır (Green vd., 2009, s. 5).

Sosyal uyum; paylaşılan değerler, sivil katılım, karşılıklı yardım, başkalarına güven, kurumlara güven, adalet algısı, sosyal ilişkiler, sosyal düzen, çeşitliliğin kabulü, refah, eşitlik ve sosyal hareketlilik sağlanması açısından ayrılmaz parçalar olarak kabul edilmiştir (Forrest ve Kearns, 2001, s. 2127; Fonseca vd., 2019, 232; Moustakas 2023, s. 3). “Sosyal uyum” kavramı ilk kez Le Bon’un 1897 yılında yayınlanan “Kalabalık: Popüler Aklın İncelenmesi” adlı çalışmasında sosyal çatışmanın olmaması - zenginlik, cinsiyet, ırk veya etnik köken - yanı sıra toplumun üyeleri arasında güçlü sosyal bağların varlığı” şeklinde yer almıştır. Daha sonraki çalışmalarda bilim insanları, toplum üyeleri arasındaki iş birliği, grupla bir yakınlığı bireylerin ortak arzusu veya toplumun farklı üyelerinin arkadaşlık ağlarında bir örtüşmeyi sürdürmek anlamında tanımlanmıştır (Fonseca vd., 2019, s. 233). Sosyal uyum; sosyal normlara bağlı kalma (Albarosa ve Elsner, 2022, s. 9), etkileşim kurmada yapıştırıcı (Boytsun vd., 2011, s. 53), ev sahipliği yapan ülke toplumu ile mülteci bireyler arasındaki karşılıklı güven (Van der Meer ve Tolsma, 2014, s. 6), birbirleriyle etkileşime girme ve iş birliği yapma (Kim vd., 2020, s. 5), iş birliği ve dayanışma yapma (Babajanian, 2012, s. 8), ortak bir aidiyet duygusunun yaratılması (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü/OECD 2012, s. 52) olarak da tanımlanmaktadır.

Sosyal uyumun alt boyutları çeşitli araştırmalarda farklı şekillerde ele alınmıştır. Örneğin OECD (2012, s. 51), sosyal uyumu; sosyal içerme, sosyal sermaye ve sosyal hareketlilik olmak üzere üç boyutta ele almıştır. Fonseca vd.’ne göre (2019, s. 232), sosyal uyum; beş ana boyuttan oluşmaktadır: dayanışma, paylaşılan değerler, aidiyet duygusu, kişiler arası güven, eşitsizliklerin azaltılması olmak üzere toplam beş boyutta değerlendirmiştir. Green vd.’ne göre ise (2009, s. 8), “bireylere ve sosyal bağlılığa güven, kişisel eylemsellik, çeşitliliği kabul eden tutumlar, ayrımcılığa maruz kalmama, kurumlara güven, sosyal katılım” olmak üzere altı boyutu vardır.

Literatürdeki kimi mevcut çalışmalar ele alındığında sosyal uyum kavramı ile sosyal bütünleşme kavramının birbirine karıştırıldığı görülmüştür (Seyidov, 2021, s. 114). Fakat bu iki kavram ağırlıklı olarak benzer olsalar da “sosyal uyum”, bireysel özgürlük ile toplumsal düzen arasındaki gerilim içinde toplumsal birliğin önemine işaret ederken, “sosyal bütünleşme” terimi yüz yüze etkileşimlerin düzenli doğasını ele alır ve toplumsal düzen için kurumların yeniden üretilmesine dayanır. Öte yandan, her ikisi de bir toplumdaki sosyal düzenin oluşumu ile ilgilidir (Jansen vd., 2006, s. 193).

Sosyal uyumun tamamlayıcısı konumda olan bir diğer kavram ise yaşam eğitimi kavramıdır. Sosyal Uyum ve Yaşam Eğitimi

Programı'nda yaşam eğitime yönelik konuların; göç eden yabancıların yaşamlarını kolaylaştırmayı, Türkiye'de yaşama dair bilgi seviyelerini arttırmayı, uyum ve tek başına iş yapabilme konusunda fayda sağlamayı içerdiği görülmektedir. Yaşam eğitiminin farklı bir uygulaması yine Yaşam Eğitimi adı ile Avustralya Eğitim Araştırmaları Konseyi (ACER) tarafından Haziran 2021'den itibaren Avustralya çapındaki ilkokullarda uygulanmaktadır. Bu uygulamada yaşam eğitimi; günlük yaşama yönelik bilgi ve beceri geliştirme, fiziksel, sosyal ve duygusal sağlığa zarar veren problem davranışların azaltılması, çocuk mahremiyeti hakkına bilgi sahibi olmak, ev sahibi toplum ile iletişim kurmak, sosyal hayata aktif olarak katılım ile bağlantılı bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Dix vd., 2021, s. 5). Bu noktada Sosyal Uyum ve Yaşam Eğitimi (SUYE) Programı içerisindeki tüm ilgili konuların yaşam eğitimi çerçevesinde ele alındığını söylemek mümkündür.

Sosyal uyum programları; kurumların kalitesi ve büyüme yanlısı politikaların uygulanması üzerindeki etkisiyle ekonomik ve kalkınma sonuçlarının desteklenmesinde kilit bir rol oynar (Easterly vd., 2006, s. 2), toplumsal barışın inşası ve ev sahibi halk ile yabancı statüsündekiler arasında çıkabilecek olası bir çatışmayı önleyici bir işlev görür (King vd., 2010, s. 366). Sosyal uyum programı ile eğitime ve diğer sosyal grup etkinliklerine katılım, karşılıklı dayanışma, destek ve gelişmiş saygınlık

duyguları yaratma potansiyeline artar (Pavanello vd., 2016, s. 1152). Buna ek olarak karşılıklı toplumsal güven, iş birliği ve sosyal ekonomik performansının artması sağlanır (Glaeser vd., 2000, s. 830).

İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü arasındaki iş birliği protokolü kapsamında 27 Ekim 2019'dan itibaren halk eğitim merkezlerinde “Sosyal Uyum ve Yaşam Eğitimi (SUYE) Programı” uygulanmaktadır. Yabancı statüsündekilere faydalı olması açısından ve Türk toplumu ile birlikte yaşam kültürünün oluşturulabilmesine katkı sağlamak amacıyla hazırlanan bu program çerçevesinde, Türkiye’de yaşayan yerleşik yabancılara, ülkedeki sosyal, ekonomik ve kültürel hayata uyumlarının kolaylaştırılması amacıyla 8 saatlik kurslar verilmektedir. Her ders saati 40 dakika üzerinden olup eğitim süresi toplam 320 dakikadır (Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü Kişisel Gelişim ve Eğitim Alanı Sosyal Uyum ve Yaşam Kurs Programı, 2019, s. 5). Programın eğitim dili Türkçe olup başta Arapça ve Farsça olmak üzere ihtiyaç duyulan tüm dillerde tercüman eşliğinde çeviri yapılarak dersler verilmektedir. Tercümanlar İl Göç İdaresi Müdürlüğü’nde göç uzmanı veya göç uzman yardımcısı olarak görev alan memurlardan ve bazı mülteci vakıflarındaki gönüllülerden oluşmaktadır.

Tablo 1’de görüleceği üzere sekiz konu başlığı arasında en yoğun içeriğe sahip konular Türkiye’nin tarihi, kültürel ve coğrafi yapısı, gelenek ve göreneklere, yabancıların hak ve ykmllklere, sosyal hayata ilişkin bilgilendirme olmuştur. Bu derece yoğun içeriğin 8 ders saati olan 320 dakikada verilmesi durumu söz konusudur. Sosyal Uyum ve Yaşam Eğitimi Programı Eğitici Rehberi kapsamında 8 saatlik kursun her dersi için Tablo 1’de yer alan konu başlıkları işlenmektedir (Göç İdaresi Başkanlığı, 2021):

Tablo 1. SUYE Programı Konu ve Alt Başlıkları

1. Türkiye'nin Tarihi, Kültürel ve Coğrafi Yapısı, Gelenek ve Göreneklere	
Türkiye'nin Tarihi ve Coğrafi Yapısı	Türkiye'nin Tarihi, Türkiye'nin Coğrafi Yapısı, Türkiye'nin İklimi ve Bitki Örtüsü, Türkiye'nin Coğrafi Bölgeleri, Coğrafi Bölgelerin Beşerî ve Ekonomik Özellikleri, Türkiye'de Nüfus, Türkiye'nin Sınır Komşuları
Türkiye'nin Kültürel Yapısı, Gelenek ve Görenekler	Türk Dili ve Özellikleri, Din ve İnanç Yapısı, Türk Aile Yapısı, Gelenek ve Görenek, Doğumla ilgili gelenekler, Evlenme ile ilgili gelenekler, Askerlikle ilgili gelenekler, Ölümle ilgili gelenekler, Komşuluk ile ilgili gelenekler, Misafir ağırlama, Tatil Günleri, Resmi ve Dini Bayramlar, Bayramlarla ilgili gelenekler, Sünnetle ilgili Gelenekler, Halk Dansları ve Müziği, Halk Dansları, Türkiye'de Bölgelere Göre Halk Dans Türleri, Yemek Kültürü
Genel Ahlak ve Toplumsal Yaşam Kuralları	Günlük Yaşam Kuralları, Genel Nezaket Kuralları, Telefon Konuşmalarında Uyulması Gereken Kurallar, İnternet Kullanımında Dikkat Edilmesi Gereken Kurallar, Resmi Kurumlarda Uyulması Gereken Kurallar, Toplu Yaşam Alanlarında Uyulması Gereken Kurallar, Sigara, Alkol ve Uyuşturucu Kullanımı, Alışverişte Dikkat Edilecek Hususlar, Sosyal Yaşam, Türklere Özgü Davranış ve Uygulamalar
2. Yabancıların Hak ve Yükümlülükleri	Türkiye'de Yabancıların Statüleri, Hakları ve Yükümlülükleri, Sık Sorulan Sorular, İkamet İznine İlişkin Sorular, Geçici Koruma, Çalışma İznine İlişkin Sorular, Uluslararası Koruma, Vize, İnsan Ticareti Mağdurlarını Koruma
3. Sosyal Hayata İlişkin Bilgilendirme	Barınma ve Alt Yapı Hizmetleri, Türkiye'de Konut, Kiralama ve Mülk Edinme, Abonelik İşlemleri, Şehirlerarası ve Şehir İçi Ulaşım, Yurt İçi ve Yurt Dışına Seyahat, Genel Trafik Bilgileri, Turistik Bölgeler, Toplu Ulaşım Araçları, Araç Satın Alma, Araç Kiralama, Ehliyet Alma, Seyahatlerde Dikkat Edilecek Hususlar, Acil Numaralar, Güvenlik Güçleri, Dini Hizmetler, İbadet Yerleri, Cenaze Hizmetleri, Ölüm ve Defin İzin Belgesi Alma, Cenazenin Define Hazırlanması, Cenaze Nakli, Cenaze Defni, Ölümün Nüfus Müdürlüğüne Bildirilmesi, Sosyal-Sportif Olanaklar, Sanat ve Etkinlikler, Müze ve Sergiler-Museum Pass, Sahne Gösterileri, Konser, Sinema, Spor, Cumhurbaşkanlığı Bisiklet Turu, Asya'dan Avrupa'ya Uzanan "İstanbul Maratonu", Banka İşlemleri, Banka Hesabı Açma, Kredi Kartı, Para Transferi, Atm (Automated Teller Machine) Kullanımı, Elektronik Bankacılık ve Dikkat Edilecek Hususlar, İnternet Bankacılığı, Telefon Bankacılığı

4. Eğitim ve Sağlık Olanakları	Türk Eğitim Sisteminin Temel İlkeleri, Türk Eğitim Sistemi, Örgün Eğitim, Kreşler Ve Gündüz Bakımevi, Okul Öncesi Eğitim, İlköğretim, Ortaöğretim, Yükseköğretim, Ön Lisans, Lisans, Yüksek Lisans, Doktora, Açık Yükseköğretim Ve Uzaktan Eğitim, Yabancıların Türk Okullarına Kayıt Kabul Koşulları, Öğrenim Durumunu Gösterir Belgesi Ol Anlar İçin Gerekli Koşullar, Öğrenim Durumunu Gösterir Belgesi Olmayanlar İçin Koşullar, Yükseköğrenime Giriş, Yaygın Eğitim, Açık Öğretim, Halk Eğitimi Merkezleri Ve Olgunlaşma Enstitüleri, Genel, Mesleki V E Teknik Kurslar
Sağlık Sistemi	Türk Sağlık Sistemi, Acil Sağlık Hizmetleri, Birinci Basamak Sağlık Hizmetleri, İkinci Basamak Sağlık Hizmetleri, Üçüncü Basamak Sağlık Hizmetleri, Koruyucu Sağlık Hizmetleri, Hastane Randevusu Alma, Sağlık Sigortası, Anne ve Çocuk Sağlığı, Aile Planlaması, Eczaneler ve İlaç Satın Alma
5. Medeni Kanun	İdare Hukuku – İdari İşlemler, Evlilik ve Boşanma İşlemleri, Evlilik Yaşı ve Usulleri,
6. Hukuki Konular	Noter işlemleri, Kadına Destek Uygulamaları, Çocuklarda Mahremiyet Eğitimi
7. Geçim Kaynaklarına Erişim	Çalışma Hakkı v e Çalışma İzni Başvurusu, Çalışma İznine İlişkin Önemli Bilgiler
8. Faydalı Bilgiler	Yabancıları Bekleyen Riskler, İnsan Ticareti, Zorla Çalıştırma, Kadın Ticareti, Vücut Organlarının Alınması, Çocuk Ticareti, Göçmen Kaçakçılığı, Dolandırıcılık, Aile İçi Şiddet, Hırsızlık ve Gasp, Yaralama ve Ölüm Risklere Karşı Başvurulacak Yerler, Aile İçi Şiddet Durumunda Başvurulacak Yerler ve Telefon Numarası, Çocukların Korunması İçin Başvurulacak Yerler

Türkiye’de yabancı statüsündekilerle ilgili çalışmaların çoğu göç eden Suriyeliler üzerinde yapılmıştır. Bu çalışmalarda; göç eden Suriyelilerin Türklere karşı tutumlarını (Erdoğan, 2014; Apak, 2015; Karasu, 2016; Kağnıcı, 2017) ve medyada göç eden Suriyelilerin temsil edilme şekilleri (Efe, 2015; Pandır vd., 2015; Şen, 2017; Boztepe, 2017; Çebi, 2017), sosyal uyumla ilgili din veya yasal sorunlar gibi diğer sosyal faktörler (Dinçer vd., 2013; Özden, 2013; İçduygu, 2015; Lazarev ve Sharma, 2017; Baban

vd., 2017), ülkemize göç eden yabancıların ekonomik kaynaklara sahip olmalarının ev sahibi topluluk üyeleriyle entegrasyon sürecine etkisi (Şimşek, 2018), Türkiye'deki Suriyelilerin sosyal uyum sürecinde eğitimi (Aydın, vd. 2019) ve Türkçe öğrenimi bağlamında analizi (Ekşi, 20002; Eyüp vd., 2017; Duğan ve Gürbüz, 2018; Öztürk, 2018; Köse ve Özsoy, 2019; Duman, 2019; Koçan ve Kırılıoğlu, 2020), Suriyelilerin Türkiye'deki sosyal uyumu (Bayrak, 2018; Erdoğan, 2020; Tamer, 2021; Cete, 2021; Çağış, 2022; Köse, 2022; Bostancı, 2022; Unutulmaz, 2022), Türkler açısından sosyal uyumun nasıl anlaşıldığı (Seyidov, 2021), SUYE Programı'nın Türkiye'ye göç eden Suriyeliler tarafından değerlendirilmesi (Çalışkan-Sarı vd., 2021) konularının ele alındığı görülmektedir.

Yapılan tüm bu çalışmalara bakıldığında SUYE Programı'nın eğitici görüşlerine göre değerlendirilmesine yönelik herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. SUYE Programı'ndan hedeflenen amaçların yakalanması, alanda karşılaşılan sorunların belirlenmesine ve belirlenen sorunların giderilmesi noktasında programda belirtilen amaçların etkili bir şekilde gerçekleştirilmesinde programın uygulayıcısı olan eğiticilerin büyük bir rolü vardır. Bu sebeple, eğiticilerin karşılaştıkları sorunların ortaya konulması önem taşımaktadır. Çalışmanın eğitici görüşleri üzerinden gerçek öğretim ortamında yapılması ise çalışmanın geçerliğine katkıda bulunacaktır. Bu açıdan

yapılacak olan çalışmanın Türkiye’de bir ilk olması yönü ile önemli olduğu, alandaki mevcut boşluğu dolduracağı ve gelecekteki SUYE program değerlendirme araştırmalarına kaynak olması açısından da önem arz edeceği düşünülmektedir.

Bu araştırmada, Türkiye’de yabancılara uygulanan Sosyal Uyum ve Yaşam Eğitimi Programı’nın eğitici görüşlerine göre değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Türkiye’de 2022 yılında uygulanan, SUYE Programı ile ilgili eğiticilerin görüşlerini belirleyerek programla ilgili değerlendirmelerde bulunmak, programın uygulamadaki görünümünü belirlemek, programın uygulanması sürecinde karşılaşılan sorunları ortaya çıkarmak ve onları aşmak için zm nerileri geliştirmek, programın gelişimine katkı sağlamak alt amaçlar olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda araştırmada aşağıdaki sorular yanıtlanmak istenmiştir:

1. Eğiticilerin sosyal uyum ve yaşam eğitimi kavramlarına yönelik algıları nelerdir?
2. SUYE Programı içeriğine yönelik eğiticilerin görüşleri nelerdir?
3. SUYE Programı yapısına yönelik eğiticilerin görüşleri nelerdir?

4. SUYE Programı'nın uygulanması sürecinde karşılaşılan sorunlar nelerdir?
5. SUYE Programı'nın uygulanması sürecinde karşılaşılan sorunların çözümüne yönelik eğitimcilerin önerileri nelerdir?
6. SUYE Programı'nın uygulanmasına yönelik eğitimcilerin öz değerlendirmeleri nasıldır?

Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama aracı, veri toplama süreci ve verilerin analizine yer verilmiştir.

Araştırmanın Modeli

Araştırmada SUYE eğitimcilerinin SUYE Programı'na yönelik görüşlerini belirleyebilmek için nitel araştırma yaklaşımı kullanılmıştır. Nitel araştırmada; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konulmasına yönelik nitel bir süreç izlenir (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 79). Nitel araştırma yöntemlerinden ise çalışma için özel durum çalışması yöntemi tercih edilmiştir. Özel durum çalışması, güncel bir olgunun gerçek yaşam koşulları içerisinde derinliğine ve sistemli bir yaklaşım içerisinde araştırılmasıdır (Yin, 2003, s.3).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, Kütahya il merkezi ve ilçelerinde bulunan Halk Eğitim Merkezi ve Akşam Sanat Okulu (HEM ve ASO) kurumlarında 2022 yılı içerisinde eğitim veren 6 SUYE eğiticisi oluşturmuştur. Bu 6 eğiticilerden 3'ü Kütahya il merkezinde, 3'ü ilçelerde görev almıştır. Katılımcılarının belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemi türlerinden tipik durum örnekleme kullanılmıştır. Tipik durum örnekleme, yeni bir uygulamanın araştırmacı tarafından tanıtılmak istendiği durumlarda kullanılmaktadır (Patton, 1987).

Tablo 2'de görüleceği gibi görüşme yapılan eğiticilerin 5'i kadın, 1'i de erkektir. Eğiticilerden 30 yaşın altında sadece 1 kişi varken eğiticilerin 3'ü 30-40 yaş arasında iken 2'si 50 yaş ve üzerindedir. Yine bu eğiticilerde 10 yıl üzeri tecrübeye sahip 1 kişi, 20 yıl üstü tecrübeye sahip 1 kişi, 30 yıl üstü tecrübeye sahip 1 kişi varken 2 kişi 6 yıllık tecrübeye sahiptir ve sadece 1 kişi 5 yıllık mesleki tecrübenin altındadır. Eğiticilerin 4'ü lisans düzeyinde iken eğiticilerden 2'si ise lisansüstü eğitim (Sosyal Bilimler Enstitüsü/Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans, Eğitim Bilimleri Enstitüsü/ Sınıf Eğitimi Bilim Dalı Yüksek Lisans) mezunudur.

Tablo 2. Görüşmeye Katılan Eğitimcilerin Özellikleri

No	Kod Ad	Cinsiyet	Yaş	Meslek Yılı	Mezuniyet Durumu	Görev Yaptığı Kurum
1.	E1	Kadın	28	6	Yüksek Lisans	Kütahya HEM ve ASO
2.	E2	Kadın	31	6	Lisans	Kütahya HEM ve ASO
3.	E3	Kadın	33	3	Lisans	Kütahya HEM ve ASO
4.	E4	Kadın	38	15	Yüksek Lisans	Gediz HEM ve ASO
5.	E5	Erkek	59	37	Lisans	Simav HEM ve ASO
6.	E6	Kadın	50	26	Lisans	Tavşanlı HEM ve ASO

Veri Toplama Aracı

Bu araştırmada *yarı yapılandırılmış görüşme* yönteminden yararlanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmede, görüşmenin bazı kısımları yapılandırılmamış ve bireyin serbest tepki vermesine olanak sağlayan sorulardan meydana gelmektedir (Erkuş, 2005). Eğitimcilerin SUYE Programı'na yönelik görüşlerinin belirlenebilmesi için araştırmacılar tarafından açık uçlu sorulardan oluşan 6 adet soru hazırlanmıştır. Hazırlanan bu sorular, alan eğitimcisi iki uzmanın görüşüne sunulmuştur. Uzmanlardan alınan dönütler doğrultusunda görüşme formu yeniden gözden geçirilip ve gerekli düzeltmeler yapılarak

hazırlanan görüşme formuna son hali verilmiştir. Sonrasında bir eğitici ile ön görüşme yapılmıştır. Bu uygulama ile soruların doğru anlaşılıp anlaşılmadığını, gereksiz veya tekrar eden soruların var olup olmadığını belirlemek ve araştırmacının görüşme yapmaya dönük yeterliklerini geliştirmek amaçlanmıştır.

Verilerin Toplanması Süreci

Eğiticilerle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler 01-31 Aralık 2022 tarihleri arasında yapılmıştır. Bu kapsamda görüşmeler Kütahya il merkezinde bulunan Kütahya Merkez Halk Eğitimi Merkezi ve Akşam Sanat Okulu'nda gerçekleştirilmiştir. Görüşme öncesinde araştırmacının kapsamı anlatılmış ve görüşme formunu okumaları sağlanmıştır. Yazılı izin belgesinin imzalanmasının ardından görüşmelere başlanmıştır. Araştırmacının katılımcıları olan eğiticiler ile yüz yüze gerçekleştirilen görüşmeler, araştırmacı tarafından hazırlanan Yarı yapılandırılmış Görüşme Forumu'na bağlı kalınarak gerçekleştirilmiş ve sözel olarak katılımcıların onayı alınmıştır.

Verilerin Analizi

Verilerinin analizinde, betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Araştırma bulguları, görüşme soruları temele alınarak toplamda 6 temanın olduğu kabul edilmiştir. Tematik sınıflandırma, nitel araştırmalarda temaları belirlemek, analiz

etmek ve raporlamak için etkili bir araçtır (Castleberry ve Nolen, 2018, s. 3).

Çalışma Alanı

Sosyal uyumu iyileştirmek amacı ile bütün bir ülkeyi hedef alan müdahaleler tasarlamak neredeyse imkânsızdır; bu yüzden müdahale ancak yerel düzeydeki çalışmalar ile mümkündür (Avdeenko ve Gilligan, 2015, s. 430; Molina vd., 2017, s. 467). Türkiye’ye göç eden yabancılara yönelik yapılan çalışmalarda bir motto olarak “sosyal uyum” adı Türk hükümetince sıkça kullanılmış ve yapılan çalışmalar UNICEF gibi uluslararası kuruluşlar tarafından desteklenmiştir. Yürütülen programlardan biri de Türkiye’de 2019 yılından itibaren uygulamaya konulan SUYE Programı’dır.

Bu doğrultuda SUYE Programı kapsamında, 2022 yılında 1 milyon 549 bin 680 kişiye bu eğitim verilmiştir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2023). Kütahya’da ise, il merkezi ve ilçelerdeki Halk Eğitim Merkezleri’nde 18-65 yaş aralığındaki yabansı statüsündeki kişilere SUYE Programı kapsamında bu eğitim verilmiştir. Kütahya’da yaşayan yabancı sayısı; 13 bin 302 kişidir. Kütahya’daki yabancılar arasında; 2 bin 843 kişi ile en çok Afganistan uyruklular mevcut iken onları 2 bin 25 sayı ile Irak uyruklular, 15013 ile Suriye uyruklular ve geri kalan 6 bin 851’i ise diğer uyruklular takip etmektedir (Kütahya Göç İdaresi

Genel Müdürlüğü, 2023). SUYE Programı kapsamında 2022 yılında Kütahya ili kapsamında halk eğitim merkezlerinde (HEM) toplamda 117 kurs açılmış ve 9 bin 288 mülteci bu kursa kursiyer olarak kaydedilmiştir. Kaydedilen kursiyerlerin 5 bin 713'ü erkek, 3 bin 575'i ise kadındır. Katılıp sertifika almaya hak kazanan kursiyer sayısı ise 3 bin 972 kişi olmuştur. Sertifika almaya hak kazanan kursiyerlerin 2 bin 446'sı erkek iken; 1506'i kadındır (Kütahya HEM, 2023). Kütahya nüfusunun 2022 yılında 580 bin 701 kişi olduğu (Türkiye İstatistik Kurumu, 2024) göz önüne alındığında il nüfusunun %2.29'unu yabancıların oluşturduğu görülmektedir.

Bulgular

Eğiticilerin Sosyal Uyum ile Yaşam Eğitimine Yönelik Kavram Algıları

Eğiticilerin sosyal uyuma yönelik kavram algılarının daha çok kurallara uyuma (n3) ve etkileşimde bulunma (n3) şeklinde olduğu belirlenmiştir. Bu iki algı dışında ait hissetme, değerli hissetme, sivil katılım ve iş birliğinde bulunma da birer kez tanımlar içerisinde geçmiştir. Eğiticilerin sosyal uyuma yönelik kavram algılarına ilişkin bazı örnekler şunlardır:

“Bireyin içinde bulunduğu çevreyle ortak amaç ve güven duygusu bağlamında ilişki kurması, toplumsal iş birliği yapmaya istekli olması, toplum içerisinde kendisini güvende ve değerli

hissetmesi, yaşadığı toplumda uyum içerisinde olmasını ifade ediyor.” (E1) “Farklılıklarını kabul eden tutuma sahip olmak, ayrımcılık yapmamak, birbirini anlamak ve tanımak, olumlu tutum geliştirmek, hukuki hak ve yükümlülüklerinin farkında olmak ve sivil katılımında bulunmaktır.” (E2) “Sosyokültürel bütünleşmenin ve sosyal düzenin sağlanması, toplumu geniş çapta etkileyebilecek bir çatışmanın olmaması, kendi kültürü ve sosyal toplumu dışında başka bir kültüre, topluma ve kolektif eylem normlarına uyum sağlamaktır.” (E3)

Eğiticilerin yaşam eğitime yönelik kavram algıları daha çok uyumlu yaşama (n4), tek başına bir iş yapabilme becerisi (n1) ve sosyal hizmetlerden yararlanma (n1) ile ilişkilendirildiği belirlenmiştir. Eğiticilerin yaşam eğitime yönelik kavram algılarına ilişkin bazı örnekler şunlardır:

“Yabancıların sosyal hayata uyum sağlamalarını kolaylaştırmak amacıyla verilen bir eğitimidir.” (E2) “Sosyal çevreye, topluma, ülkeye, örf ve adetlere, davranış biçimlerine uyum sağlayabilmesi için verilen eğitimidir.”(E6) “Gündelik yaşamda kendini daha net ifade edebilme, yerel toplum ile yapıcı iletişim kurabilme, eğitim, sağlık, barınma, hukuki hizmet, medeni kanun, güvenlik ve sağlanan destekler konusunda bilgi sahibi olmasını sağlamaktır.”(E5) “Eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanabilmesi, hukukî haklarını bilmeleri, iş bulma ve işçi hakları hakkında bilgilendirmeler yapılması, Türk toplumunun

beklentisine uygun olarak hayat sürmesini sağlayan programdır.” (E4)

Eğiticilerin SUYE Program İçeriğine Yönelik Değerlendirmeleri

Eğiticilerin, SUYE program içeriğine yönelik değerlendirmelerini belirleyebilmek amacı ile bir eğitim programında bulunması gereken temel özellikler ölçüt alınarak sorular yöneltilmiştir. Bu sorular “konu başlıkları-içerik bütünlüğü, işlevsellik, kullanılabilirlik, esneklik, bilimsellik, uygulanabilirlik, amaca/ kazanıma yönelik olma, değerlendirilebilirlik” olmak üzere toplamda sekiz alt başlıkta sunulmuştur.

Program içeriği, konu başlıkları-içerik bütünlüğü açısından eğiticilerin neredeyse tamamı tarafından (n5) uyumlu bulunmuştur. Örneğin E5 “*SUYE Programı Eğitici Rehberi ve Türkiye’de Yaşam Rehberi adlı kitaplarda yer alan konu başlıkları ile Türkçe SUYE Sunumu’nu karşılaştırdığımda tam anlamı ile konu başlıkları-içerik bütünlüğü uyumu olduğunu görmekteyiz.*” şeklindeki ifadeleri ile konu başlıkları-içerik bütünlüğünü örtüşür nitelikte gördüğünü belirtmiştir. Konu başlıkları-içerik bütünlüğü açısından uyumlu görmeyen E3 “*Hayatilik açısından; yabancılar için özellikle ev sahiplerinden kendi depozitolarını hak edişleri konusu buna örnek olarak gösterilebilir.*” şeklindeki

görüşleri ile örnek sayısının niteliksel ve niceliksel açıdan arttırılmasına dikkat çekmiştir.

İşlevsellik özelliği bakımından ise olumsuz görüşler ile olumlu görüşler eşit olması göze çarpmaktadır. Örneğin, E6 “*Günlük yaşamda ihtiyaç duyulabilecek konular var eğitim bu anlamda işlevsel.*” şeklinde görüşlerini ifade ederken, zamanlamaya dikkat çekerek programı işlevsellik açısından zayıf gördüğü belirten E2, görüşlerini şu sözleriyle dile getirmiştir:

“İşlevselliği öğretilenlerin hayata transfer edilmesi ise; geç kalınmış bir eğitim olması nedeniyle SUYE Programı’nın işlevsellik açısından zayıf kaldığını düşünüyorum. Çünkü ev sahibi toplum olan Türk halkı ile göç yoluyla gelen yabancıların uyumu herhangi bir ön bilgilendirme veya hazırlık olmaksızın ön yargılar ve sıkıntıların başını çektiği sancılı bir süreçten geçilerek, gerçek hayat deneyimlerini deneyip yanılarak iki taraf arasında gerçekleşti. Uyumdan çok bir kendi içlerine çekilerek çok sayıda yaşayan mülteci fildişi kuleleri oluştu. 2011’de Suriyelilerin ilk göçü başladı ama Türkiye’de SUYE ilk 2019 yılında uygulandı. Kütahya’da ise bu program göçten 11 yıl sonra verildi. İçerik yeni gelenlere hitap ediyor. Özellikle 8-10 yıldır ülkemizde olan yabancılar için bu eğitim süreci; sıkıcı, verimsiz, vakit kaybı, zorla gelinen yer olarak görülüyor. Çoğu yurt dışına gönderilmekten veya Geçici Geri Gönderme

Merkezi'nde misafir edilmekten korktuğu için geliyor ve dinliyor.”

SUYE Programı, eğiticilerin çoğu tarafından (n4) kullanışlılık özelliği düşük olarak değerlendirilmiştir. Örneğin E6, “Eğitim süresi için 8 saatlik ders yetersiz. Bankamatik ve kredi kartı kullanımı gibi bazı konu içerikleri benim gözlemlediğime göre göçmenler (kast edilmek istenen yabancı kavramı) tarafından daha az dikkat çekti. Çünkü bunlar bütün dünyada aynı şekilde kullanıldığı için zaten katılımcılar bunları biliyorlar.” şeklindeki ifadeleri ile nitelikte olduğunu belirtmiştir. Programı kullanışlı bulan eğiticilerden E5 ise; “Türkiye'nin sosyal yaşam kuralları, siyasi yapısı, dili, hukuki sistemi, kültürü ve tarihi ile hak ve yükümlülüklerinin temel düzeyde anlatıldığı kurslar ile bilgilendirilmeye ilişkin yürütülen çalışmalar kullanışlılık açısından çok uygundur.” şeklinde görüşünü söylemiştir.

Esneklik özelliği açısından eğiticilerin tamamına yakını (n5) programı güçlü kılan bir yön olarak görmüşlerdir. Örneğin E1 “Yabancıların günlük hayatta karşılaştıkları ama slaytta olmayan konulardan soru geldiğinde, bu uzmanların konuya yönelik olarak resmi bir açıklamada bulunması süreç-konu bağlamında esnek bir tavır sergileme imkânı sağlıyor.” şeklindeki ifadeleri esnek bir yapıya sahip olduğunu belirtmiştir. E2 ise görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir: “Ana başlıkların özünden sapmadan; SUYE Programı'na Yönelik Yanlış Anlaşılmalar,

Verilecek Olan SUYE Eğitimi ve Sertifikanın Katkısı Nedir?, Seyahat İzin Belgesi Hangi Durumlarda Verilebilir?’ gibi yeni konu başlıklarını ve konular ile ilgili bilgilendirici eğitici videolar ekleyebildim.”. Programın, sadece Geçici Koruma statüsünde olan Suriye uyruklu yabancılara göre hazırlanmış olmasının esneklik açısından sınırlılık getirdiğini belirten E3 ise görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir: “Oysaki biz eğitim sürecinde Uluslararası Koruma statüsündeki Iraklı, İranlı, Afganistanlı ve diğer uyruktan yabancılara da eğitim verdik. Bu durum esneklik açısından sınırlılık getirdiği bir gerçektir.”

Program içeriği, eğitimcilerin büyük çoğunluğu (n4) tarafından bilimsellik özelliklerini taşıy nitelikte olarak değerlendirilmiştir. Örneğin E1, “Yetişkinlere yönelik verilen bu eğitim programının; konu içerikleri ve eğitim metotlarını, ders araç ve gereçleri, günümüzün bilimsel ve teknolojik gelişmelerine uygun olduğunu düşünüyorum.” şeklindeki ifadeleri ile programın bilimsel nitelikte olduğunu belirtmiştir. Program çerçeve sunusu içerisindeki konuların akademik açıdan referans belirtmemesini zayıf bir yön olarak gören E5 ise “Slaytta yer alan istatistiksel bilgilerin veya kamu kurumlarına yönelik konuların tıpkı bir makale veya akademik çalışmada olduğu gibi kaynaklarının belirtilerek verilmesi bilimsellik anlamında daha etkili olabilirdi.” şeklindeki sözleri ile görüşlerini ifade etmiştir.

SUYE Programı, eğiticiler tarafından (n4) uygulanabilirlik özeliğine sahip olarak değerlendirilmiştir. Örneğin E5, “İçerik ve süre gayet uygun. Bilimsel, ekonomik, toplumsal yapı ile çelişmeyen nitelikte ve öğretmenlere rehberlik edecek şekilde açık ve anlaşılır yapısı nedeniyle SUYE Programı uygulanabilir bir yapıya sahiptir. Günlük hayatta yaşadıkça, zamanla kazanılacak bilgi ve davranışları içermesi açısından uygulanabilir niteliktedir.” şeklindeki ifadeleri görüşünü belirtmiştir. Programı uygulanabilir bulmayan eğiticilerden E2 ise; “Uygulanabilirlik; işlevsellik ile esneklik özelliklerinin bir sonucudur. Bu doğrultuda işlevselliğini düşük bulmuş olmam ile bağlantılı olarak; İnternet kullanımını bilmeyen, bilgisayarı olmayan hatta KADES uygulamasını destekleyecek akıllı telefonlara bile sahip olmayan katılımcıların olması bu eğitimin uygulanabilirlik ilkesinden yoksun olduğunu gösterir.” şeklindeki sözleri ile katılımcıların sahip olduğu imkânlarla dikkat çekmiştir.

Program içeriği, eğiticilerin büyük çoğunluğu (n4) tarafından amaca/kazanıma yönelik olarak görülmüştür. E3, “Programın sosyal uyum becerilerinin gelişimine yönelik olması ve yaşam eğitimi babında gerçek yaşam kazanımlarını içermesi yönüyle amaca uygun olma özelliğini gösterir niteliktedir.” şeklindeki görüşünü belirtirken; E5 de “Kurs programına katılan bireylerde, olumsuz davranışların ortadan kaldırılması, iyi

ilişkiler geliştirmesi ve güzel alışkanlıklar kazandırılması amaçlanmaktadır.” şeklindeki sözleri ile katılımcıların uyuma yönelik davranışlara teşvik dilmesini vurgulamıştır.

Değerlendirilebilirlik özelliği açısından eğitimciler (n4) programı olumlu olarak görmüşlerdir. Örneğin E3 SUYE Programı'nın 3 boyutlu bir değerlendirme özelliğe sahip olmasını artı bir yön olduğunu belirtmiş ve görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir:

“Hedeflere ne düzeyde ulaşılabildiğini belirlemek için “katılımcıların değerlendirmeleri, eğitimcinin kendini değerlendirmesi ve programın değerlendirilmesi” şeklinde 3 boyutlu bütünsel olarak sistemli bir şekilde değerlendirme vardır. Katılımcıların sadece 8 ders saati içerisinde dakika olan 1 ders saati devamsızlığı aşmamasını kriter olarak değerlendiriyoruz. Türkçe okuma yazma bilen katılımcılardan; programa, eğitim sürecine, paydaşlara, tercümanlara ve eğitimcilerle yönelik istek, öneri ve görüşlerini yazılı formlar aracılığı ile alıyor ve bunları bir program geliştirme çıktısı olarak değerlendiriyoruz. Eğitimciler ise kendilerini ve süreci “Sosyal Uyum ve Yaşam Eğitimi Programı Değerlendirme Raporu” ile değerlendiriyorlar.”

E1 ise bu 3 boyutlu değerlendirmenin verimliliği olumsuz etkilediğini “*Değerlendirme başlıklarının ayrı ayrı olması sonucunda ölçme değerlendirmenin zorlaşmaktadır. Ölçme*

değerlendirme açısından yaşanan zorluk oluşturmakta ve değerlendirme sürecinin zaman kaybı yaratmaktadır. Ayrıca çok boyutlu olarak yapılan bu ayrıntılı değerlendirmeler, eğitim süresi-konu sayısı bağlamında amaca hizmet bakımından verimli olmamaktadır.” şeklindeki sözleri ile dile getirmiştir. Sınav odaklı bir değerlendirme olmamasının eksiklik olduğunu belirten E6 *“Eğitimin hemen bitiminde İngiltere’de yapılanın bir benzeri olarak vatandaşlık ve dil yeterlik sınavına yönelik bir test yapılarak kişinin ilgili konudaki edindiği bilgiyi veya deneyimi ölçmek faydalı olacaktır.”* şeklindeki sözleri ile görüşlerini ifade etmiştir.

Eğiticilerin SUYE Programı Öğrenme-Öğretme Süreci Yapısına Yönelik Değerlendirmeleri

Eğiticilerin SUYE programı öğrenme-öğretme süreci yapısına yönelik değerlendirmelerini belirleyebilmek amacıyla bir eğitim programında bulunması gereken temel özellikler ölçüt alınarak sorular yöneltmiştir. Bu sorular “zaman, konu-amaç uygunluğu, seçilen yöntem-teknik, bilgi ve deneyimlerinizi aktarmaya fırsat sunma” olmak üzere toplamda sekiz alt başlıkta sunulmuştur.

Programın öğrenme-öğretme süreci yapısına yönelik olarak zaman açısından eğiticiler (n4) yeterli görmüştür. E3; *“Çoğu katılımcı uzun süredir Türkiye’de yaşadığı için konuların büyük*

bir kısmına zaten bilgi sahibiler. Bu nedenle eğitimin süresi 2 veya 3 saat olsa daha verimli olur.” şeklindeki sözleri ile eğitim sürecinin uzun süreliği olduğuna dikkat çekmiştir. E2 ise eğitim sürecinin kısa olduğunu belirtmiş ve *“İçerik yönünden yoğun olan bütün konuların bir günde anlatılması biraz sıkıntılar yaratmaktadır. Parça parça günlere yayılmış ya da birkaç haftada bir toplanıp paylaşım yapılabilen bir program hazırlanabilir.”* şeklindeki sözleri ile görüşlerini ifade etmiştir.

Eğiticilerin tamamı tarafından konu-amaç uygunluğunun olduğundan bahsetmiştir. Bu eğiticilerden biri olan E5 *“Bu program; mültecilerin ülke ekonomisine katkılarının sağlanması, olumsuz davranışların ortadan kaldırılması, topluma müspet yönde katkıda bulunmaları yönüyle uygundur.”* şeklindeki görüşünü belirtmiştir. Benzer şekilde E6 da *“Uyruksal farklılıklar göz önüne alınarak gruplar eğitime alınırsa daha faydalı olacaktır.”* şeklindeki sözleri ile katılımcıların bireysel farklılıklarına dikkat edilmesini vurgulamıştır.

Eğiticilerin süreç içerisinde kullandıkları öğrenme-öğretme yöntem-tekniğin *“düz anlatım-sunum tekniği, soru-cevap, örnek olay gösterme, rol oynama, drama, doğaçlama”* olmak üzere toplamda altı adet olduğu görülmüştür. E1 *“Katılımcıların ilgi duyduğu konularda sunum tekniği, soru-cevap, örnek olay gösterme vb. kullanıyoruz. Drama gibi etkinlikler yapamıyoruz çünkü dil sorunu buna engel oluyor.”* şeklindeki görüşüyle daha

kalıcı izli öğrenmelerin yapılmasına vurguda bulunmuştur. E2 ise mevcut durumda kullanabileceği yöntem ve teknikleri olarak düz anlatımı sık kullandığını belirtmiş ve “Konuların sayısının çok, belli bir kısmı bilgi ve kavrama düzeyinde olduğu, katılımcıların sayısının fazla, zamanın ise kısıtlı olduğu bu gibi şartlarda özellikle düz anlatım yöntemi doğru bir yöntem olmuştur.” şeklinde görüşünü ifade etmiştir.

Program sürecinde bilgi ve deneyimlerinizi aktarmaya fırsat sunulması konusunda eğiticilerin yarısı olumlu görüşe sahip iken diğer yarısı olumsuz görüş bildirmişlerdir. E1 “SUYE programı, alanım olan din ve ahlak kültürü unsurlarını kullanarak, bu özellikleri göçmenlere birleştirci unsur olarak sunmama fırsat sunuyor.” şeklinde görüşünü ifade etmiştir. Benzer şekilde E3 ise “Özellikle; Yabancıların Hak ve Yükümlülükleri, Geçim Kaynaklarına Erişim konu başlıklarında bu fırsatı sıkça elde ediyoruz. Örneğin; çalışma izni konusunda, mülteciler Türk Medeni Kanunu hakkında çok bilgi sahibi olmadıkları için işverenlerin isteksiz olduklarını veya kendilerini yanlış bilgilendirdiklerini fark ediyorlar.” şeklindeki sözleri ile doğru bilgiye ulaşmaya vurgu yapmıştır.

Eğiticilerin SUYE Süreci/Sonrası Yaşanan Sorunlara Yönelik Değerlendirmeleri

Araştırmanın problemleri kapsamında eğiticilerin SUYE süreci/sonrasında yaşanan sorunları *“katılımcılar ile ilgili sorunlar, program ile ilgili sorunlar, ortamın fiziki şartları ile ilgili sorunlar, diğer sorunlar”* olmak üzere dört başlıkta değerlendirmeleri istenmiştir. Eğiticilerin tamamı eğitim sürecinde yaşanan katılımcılar ile ilgili sorunlara ilişkin görüşlerinde özellikle Türkçe konuşma veya Türkçe okuma-yazma bilmeme konusunu belirtmişlerdir. Bu sorunun ardından ise sırasıyla Türkiye’deki sosyal ve hukuki hayata uyum, eğitime zamanında katılım göstermeme, öz bakım becerilerindeki eksiklikler, sosyal hayattaki görgü kuralları yeterince uyulmaması gelmiştir.

Türkçe konuşma veya Türkçe okuma-yazma bilmeme konusunu belirten eğiticilerden E3, *“Büyük çoğunluğu uzun zamandır Türkiye’de olmasına rağmen Türkçe konuşmayı ve okuma-yazmayı bilmiyor. Bazısı ise Türkçe öğrenmeyi gereksiz görüyor. Bu durumda göçmenin programa katılımı ve ilgisi eksik kalabiliyor.”* şeklinde görüşünü ifade etmiştir. Katılımcıların eğitime olması gereken önemi vermediklerini belirten E5 ise *“Maslow’a göre bakılırsa katılımcıların temel fiziksel ihtiyaçlarını karşılayamadıklarını görüyoruz. Bu SUYE veya başka bir eğitimi, seyahat, eğlence, sosyal aktivitede bulunma ve kişisel gelişimi*

lüks olarak görüyorlar.” şeklindeki sözleri ile sosyoekonomik yeterliğe vurguda bulunmuştur. E6 ise, “*Evde çocuklarına bakacak kimse olmadığından, ücretli kreş gündüz bakım evlerine çocuklarını vermeyecekleri için çocukların gürültü yapması eğitimin bütünlüğünü bozuyor.”* şeklinde görüşünü dile getirmiştir.

Türkiye’deki sosyal ve hukuki hayata uyum konusunda sorun yaşanmasına değinen E3, “*Hâlâ ülkelerindeki giyim ve kuşamlarına göre yaşıyorlar. Şalvar, puşi gibi yerel kıyafetler giyen, birden fazla evlilik yapmayı normal olarak düşünenler var. Bina içi veya dışındaki kurallara uyulmuyor, sigarayı içme yerinin dışında içiyorlar.”* şeklindeki ifadeleri görüşünü belirtmiştir. Sosyal hayatta kadınların daha geri planda kalmayı tercih ettiklerini belirten E1, “*Kadın mülteciler, erkek eğitici ve tercümandan; erkekler ise kadın eğitici ve tercümandan çekinme davranışı sergilemişlerdi. Kadın ve erkeklerin yan yana oturmaması ve karşı cinslerin birbiriyle etkileşime geçmekten çekinmesi vardı.”* şeklinde görüşünü dile getirmiştir. Hukuk dışı yollara yönelim sezdiğini belirten E4, “*Kendi ülkelerindeki gibi devlet memuruna rüşvetle iş görüşeceğini düşünmeleri ise ilginç bir durumdu.”* şeklindeki sözleri ile görüşünü dile getirmiştir. Benzer şekilde E3, “*Aile ferdi, yakını veya tanıdığı yerine katılma isteğinde bulunanlar, eğitime kimliksiz, kimliğin fotokopisi, çalışma izin belgesi, öğrenci belgesi ile gelenler ve bu şekilde*

işlem yapmamızı isteyenler oldu.” şeklinde ifadede bulunmuştur.

Eğitime zamanında katılım gösterme konusunda sorun yaşadığını belirten E1, *“İlçe ve uzak mahallelerden gelenler, işten izin alamayanlar, öğrenciler veya maddi iyi durumu olmayan katılımcılar eğitime geç katılıyor.”* şeklinde görüşünü dile getirmiştir. Benzer şekilde E2, *“Mesaj ve arama yoluyla kendilerine eğitim süresinin 8 ders saati olduğu ve 1 ders saati devamsızlık hakkı olduğu bildirilmesine rağmen kimileri kısa sürede gitmek, kendi isteklerine göre 1-2 saat kalıp gitmek veya son dakika gelip imza atıp gitmek istiyorlar.”* şeklindeki ifadeleriyle görüşünü belirtmiştir.

Eğiticiler tarafından katılımcılara yönelik belirtilen bir diğer önemli sorun da öz bakım becerilerindeki eksiklikler olmuştur. Bu konuda E4, *“Tırnaklar ve dişlerinin temizliğine özen gösterilmemesi, temiz giyinmede eksiklik, daha güzel kokular verebilecek olan parfüm gibi kişisel bakım eşyalarını kullanmama var. Oksijenin azaldığı anlarda camları veya klimayı açıyor sağlık açısından gerekirse oda parfümü kullanıyoruz.”* şeklindeki ifadeleriyle görüşünü belirtmiştir.

Sosyal hayatta uyulması gereken görgü kuralları da eğiticiler tarafından görülen bir sorun olmuştur. Bu konuda E5, *“Âdâbı muaşeret kurallarına uyma hususunda zorluk yaşanıyor. Bacak*

bacak üstüne atma, anlatılanı dinlememe, izin almadan konuşma, birbirinin sözünü kesmek, uzun süre söz hakkını kullanmak buna misal verilebilir.” şeklinde görüşünü dile getirmiştir. E3 de *“İşlemler için sıraya girememek, merdiven ve kapı gibi geçiş yerlerine oturma, buralarda kalabalık ve geniş yayılma durumu, yüksek sesle ve gırtlaktan kaba ve rahatsız edici şekilde konuşmak, rica etmek yerine emir kipi ile konuşmak ve kibar konuşmada eksiklik vardı.”* şeklindeki ifadeleriyle görüşünü belirtmiştir.

Eğiticilerin çoğuna göre (n4) bir başka sorun kaynağı program kaynaklı sorunlar olmuştur. Program ile ilgili sorunlar arasında güncel bilgilerin bulunmaması (n2) ve sürenin yetersizliği (n2) yer almıştır. E3, *“Esneklik açısından konuların 2022 yılındaki halleri ile güncellenebilir özellikte sunulması ve Uluslararası Koruma statüsündeki yabancılara yönelik de konular yer alması noktasında sorun olduğunu söyleyebilirim.”* derken E2, *“Program süre bakımından sadece yetersiz ve tek bir güne sığdırılması sorun yaratıyor.”* şeklindeki ifadeleriyle görüşünü belirtmiştir.

Eğiticilerin çoğunluğu (n4) eğitimin verildiği ortamın fiziki şartları ile ilgili ve başka sorunlar yaşadıklarını belirtmişlerdir. E6, *“Eğitimin verildiği salonun kişi sayısına göre dar ve yetersiz olması, ses sisteminin bozukluğu, bina yalıtımının düşük kalitede olmasından mütevellit eko yapması, ses görüntü aparatlarının*

arızalanması, klima ve havalandırmadaki sorunlar var.” şeklindeki ifadeleri ile eğitim için ortamın kalite eksikliğine dikkati çekmiştir. E2, “Resmi belge olan yoklama listesini karalayabiliyor, renkli kalemle yazabiliyor, bazen kendi yaşamsal deneyimlerini detaylıca anlatabiliyor, çevirmesi uzun bir konuyu kısa kesebiliyor.” şeklinde ifadelerde bulunurken E3, “Halk eğitim merkezlerinde bir güvenlik personelini olmaması ve eğitmeden önce katılımcıların ön kontrolden geçirilmemesini söyleyebilirim.” şeklinde görüşünü dile getirmiştir.

Eğiticilerin Karşılaştıkları Sorunların Çözümüne Yönelik Önerileri

Eğiticilerin tamamı; SUYE Programı sürecinde karşılaşılan sorunların çözümü için yapılması gerekenlere yönelik bazı önerilerde bulunmuşlardır. Bu önerilerin, “programa dönük öneriler, katılımcılara dönük öneriler, ortamı fiziki şartlarına dönük öneriler, uygulamaya dönük öneriler, olası paydaşlara dönük öneriler” şeklinde beş adet şeklinde sıralandığı görülmüştür.

Eğiticilerin neredeyse tamamı (n5) program konu içeriğinin güncellenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu kapsamda görüş bildiren eğiticilerden E3, “Daha fazla karşılıklı konuşma ve tartışma boyutu olmalı; bu konuda zaman sıkıntısı olmasa da bazı konuların sürekli tekrarı uygun düşmüyor. Esneklik

açısından konuların 2022 yılındaki halleriyle güncellenmeli ve Uluslararası Koruma statüsündeki yabancılara yönelik de konular yer almalıdır.” şeklindeki sözleriyle içeriğin geliştirip yenilenerek verimli bir eğitim süreci yaşanmasına destek olabileceğini ifade etmiştir. E2 ise *“Programın konu yoğunluğunu düşündüğümde sadece 8 saatlik bir zaman diliminde değil de daha uzun bir eğitim şeklinde verilmesi gerektiğini düşünüyorum.”* şeklindeki ifadeleriyle eğitim süresinin uzatılmasını belirtmiştir.

Araştırmaya katılan eğitimcilerin tamamına yakını (n5) katılımcılara yönelik önerilerinde Türkçe okuma-yazma ve konuşma dil becerisine sahip olmalarının önemini ifade etmiştir. Örneğin E1, *“Katılımcılar ikâmet edecekleri şehirlere gelir gelmez bu eğitimi almalı ve HEM bünyesinde zorunlu Türkçe kurslarına kaydolma şartı koyulmalı. Dil öğrenmeyen göçmen tüm bu bilgileri kullanamıyor, unutuyor, bir başkasının yardımına muhtaç kalıyor.”* şeklindeki ifadeleriyle sosyal uyum ve yaşam eğitiminde Türkçeyi bilmenin önemini vurgulamıştır. Benzer şekilde E4, *“Türkçe hemen ayak bastıkları ilk süreçte öğretilmeli. Bu olmazsa dinlemede isteksizlik veya dinlediğini anlayamama gibi istenmeyen sonuçlara yol açabiliyor.”* şeklindeki ifadeleriyle görüşünü belirtmiştir. E6 ise *“Katılımcılar farklı eğitim ve sosyoekonomik düzeylerde olabiliyor. Bu da bir şekilde ilgi ve dikkatin toplanmasına artı ve*

eksi yönde etki ediyor.” şeklindeki sözleri ile öz bakım becerilerindeki eksikliklerin giderilmesini önermiştir.

Eğitimin verildiği ortamın fiziki şartları ile ilgili önerilerde bulunan eğitimcilerden olan E3, *“Katılımcıların sayıları azaltılarak eğitim verilmeli veya eğitimin verildiği ortam için daha geniş bir yer seçilmelidir. Böylelikle daha ferah bir ortamda verimlilik artar, katılımcılar ile daha etkili bir iletişim kurulabilir.”* şeklindeki sözleri ile fiziki ortamın eğitim açısından önemini vurgulamıştır. E4 ise *“Eğitim ortamında sunum yaparak, anlatım yöntemiyle değil de ortam değiştirerek, belediye, hastane, okul, market, iş sahaları ve çevresel gezi yapılarak yaşadıkları ortamı tanımalarını sağlanabilir.”* şeklindeki ifadeleriyle eğitim ortamı dışındaki etkinliklerin yapılmasına dikkat çekmiştir.

Eğiticilerin çoğu (n4) uygulamaya dönük önerilerde bulunmuşlardır. Bu önerilerin tercümanlara ve eğitim uygulama sürecine yönelik olduğu görülmüştür. Örneğin E2, *“Tercümanlar Arapça ve Farsça ek Rusça, İngilizce ve Fransızca da bilmeliler. Tercümanlar ile yaşanan ve yaşanabilecek anlaşmazlıkların önüne geçebilmek adına İl Göç İdareleri'nde tercümanlara bir SUYE Programı'ndaki statü, konum ve konularına yönelik olarak hizmet içi eğitim verilebilir.”* şeklinde görüşlerini belirtmiştir. E6 ise *“Eğitimin hemen bitiminde kapsam ve yapı geçerliği yüksek olan İngiltere'de yapılanın bir*

benzeri olarak vatandaşlık ve dil yeterlik sınavına yönelik bir test yapılabilir. Böylelikle ilgili konulardaki bilgi-deneyim ölçülebilir, kavram yanılgılarının belirlenebilir.” şeklindeki ifadeleriyle eğitimin niteliği arttırılmasına dikkat çekmiştir.

Eğiticilerin tamamı etkili bir SUYE verilmesi sürecinde olası paydaşlara ilişkin çeşitli öneriler geliştirmiştir. Özellikle Türkiye’ye göç eden yabancılara yönelik olarak psiko-sosyal destek verilmesi neredeyse tüm eğiticiler tarafından (n5) önerilmiştir. Örneğin E1, *“Sağlık güvencesi olmayanlara ücretsiz sağlık hizmeti veya ekonomik destek verilmesini, savaştan dolayı ruh sağlığı bozulanlara kurum veya ev temelli profesyonel psikolojik destek verilmesini önerebilirim.”* şeklindeki ifadeleriyle görüşünü belirtmiştir. E6 ise; *“Özellikle belediyelerin o günkü eğitim süresi boyunca mültecilerin küçük yaştaki çocuklarını ücretsiz misafir edebilirler. Halk eğitim merkezlerinde, çocuklar için gerekli fiziki şartları olan oyun-eğlence alanları sağlamalı ve çocuklarla varsa kurum bünyesindeki okul öncesi öğretmenleri ücretsiz olarak çeşitli oyun etkinlikleri yapmalıdırlar.”* şeklindeki sözleriyle resmi kurumların rolünün önemini vurgulamıştır. E3 ise *“Uluslararası bir paydaş kuruluş olarak UNICEF, ülkemize göç yoluyla gelen yabancılara insani ve gelişimsel hizmetler sunabilir, psikolojik destek sağlayabilir, hukuki danışmanlık ve hukuksal destek hizmeti verebilir, ekonomik yardımda bulunabilir.”* şeklindeki

sözleriyle uluslararası kuruluşlara önemli rol düştüğünü belirtmiştir. E1, “*Yatalak, görme, duyma ve konuşma engellilere evde eğitim sunulmalı, slaytın Braille alfabesi ile yazılmış bir versiyonu olmalı, eğiticiye bu engel alanlarında işaret dili eğitimi almış bir yardımcı verilmeli.*” şeklinde görüşleri ile insan odaklı ilave hizmetler sunulabileceğini belirtmiştir. E2 ise “*Varsayalım ki; tartışma yaşanan katılımcının üzerinde herhangi bir delici, kesici bir alet veya ateşli silah olabilir ve bizlere karşı kullanılması durumu olabilir. Halk eğitim merkezlerinde mutlaka bir güvenlik personelini olmalı ve eğitimden önce katılımcılar ön kontrolden geçirilmeli.*” şeklindeki sözleriyle güvenlik tedbirlerinin önemine dikkat çekmiştir. E6, “*İşin içine uyumun diğer muhatabı olan Türkler de dâhil edilmelidir, biz Türklere yönelik olarak da bu yabancıların kültür ve yaşayışlarını içeren kısa bir SUYE verilebilir. Böylelikle onlara karşı olumsuz ön yargılar giderilebilir ve aşağılayıcı, dışlayıcı tavırlar bitebilir.*” şeklinde sözleri ile SUYE Programı’nın sadece mültecilere verilen tek yönlü bir program olmaktan çıkarılması gerektiğini vurgulamıştır.

Eğiticilerin SUYE Programı’nın Uygulanmasına Yönelik Öz Değerlendirmeleri

Eğiticilerin SUYE Programı’nın uygulanmasına yönelik öz değerlendirmelerinin; yeterli, kısmen yeterli ve yetersiz olmak üzere üç alt temada toplandığı belirlenmiştir. Buna yönelik öz

değerlendirmeler ve görüş belirten öğretmenler Tablo 3'te özetlenmiştir.

Tablo 3. Eğiticilerin SUYE Programı'nın Uygulanmasına Yönelik Öz Değerlendirme Görüşleri

Eğiticilerin SUYE Programı'nın Uygulanmasına Yönelik Öz Değerlendirmeleri			
Alan Bilgisi Açısından		Mesleki Yeterlik Açısından	
Tamamen Yeterli	E2, E3	Tamamen Yeterli	E1, E3, E5
Kısmen Yeterli	E5	Kısmen Yeterli	E2
Yetersiz	E1	Yetersiz	E6
Tamamen Yetersiz	E4, E6	Tamamen Yetersiz	E4

Tablo 3'te de görüldüğü üzere eğiticilerin yarısı (n3) SUYE Programı'nın uygulanmasına yönelik alan bilgisi açısından kendilerini tamamen yeterli olarak ifade etmemiştir. Mesleki yeterlik açısından ise eğiticilerin büyük çoğunluğu (n4) kendilerini yetersiz görmemişlerdir.

SUYE Programı'nın uygulanmasına yönelik alan bilgisi açısından kendini tamamen yeterli gören eğiticilerden olan E3,

“Kendimi çok yeterli hissediyorum. Çünkü sığınmacılara Türkçe öğretimi alanında da daha önce bir mesleki tecrübeye sahip olduğum için SUYE konularındaki birçok içeriğe de (Türk vatandaşlığına geçiş, ikâmet izin belgesi, çalışma izni, seyahat izni gibi) detaylı şekilde hâkim olmuştum.” şeklindeki sözleriyle kendini yeterli görmesini önceki mesleki deneyiminin ortak yönlerine dayandığını ifade etmiştir. Kendini kısmen yeterli gördüğünü ifade eden E5 ise “DİKAB öğretmenim olduğum için büyük çoğunluğu Müslüman olan bu mülteci sığınmacı grupların kültürel ve tarihi yapılarına lisans eğitimindeki İslam tarihi ve medeniyetini içeren derslerden aşınayım. Fakat Türk vatandaşlığına geçiş ve çalışma izni gibi hukuki konularda sunum dışında bilgi sahibi değilim.” şeklindeki sözleriyle kendini ifade etmiştir. Benzer görüşlere sahip E6 ise “SUYE Eğitici Eğitimi’ni almama rağmen benim alanım olan el sanatları bölümü olmasından ön bilgimin eksikliği, sosyal uyuma ve yaşam eğitimine dair konular detay derecede anayasa, hukuk, vatandaşlık ve tarih branşları anlamında belli bir birikime sahip olmayı gerektiriyor.” şeklindeki sözleriyle kendini tamamen yetersiz görmesini alanı dışındaki bilgilerin var olmasına dayandığını ifade etmiştir.

SUYE Programı’nın uygulanmasına yönelik mesleki yeterlik açısından kendini tamamen yeterli gören eğitimcilerden olan E3, “Öğretmenlik mesleği ile usta öğreticilik mesleği aslında aynı

kimliğe sahip. Pedagojik açıdan formasyon bilgilerim, gerekli ön bilgi ve becerileri sahip olmam ve Yabancılara Türkçe Öğretimi alanındaki önceki tecrübelerim bu eğitim programını aktarmamda büyük bir kolaylık sağladı.” şeklindeki sözleriyle önceki benzer deneyimleri nedeniyle gerekli donanıma sahip olduğunu ifade etmiştir. Kendini tamamen yetersiz gördüğünü belirten E4 ise *“Mesleki bilgiler konusunda alanımdan tamamen bağımsız olduğu için yetersiz olduğumu düşünüyorum. Çünkü daha önce yetişkin yaş grubuna yönelik bir eğitim tecrübem olmadı. Yetişkinlere karşı çocuklara veya ergenlere sergilediğimiz tavır ve yaklaşımları sergileyemiyoruz.”* şeklindeki sözleriyle deneyim eksikliğini vurgulamıştır.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

İkinci milenyumun başlarından itibaren özellikle iç karışıklıklar ve çeşitli nedenler ile Suriye başta olmak üzere Müslüman ülkelerden Türkiye’ye bir kitlesel göç dalgası yaşanmıştır. Yaşanan bu dalga, Türkiye’nin sosyal, kültürel ve politik ekosistemi üzerinde bir değiştirici etki yaratmıştır.

Eğiticilerin sosyal uyum kavramına yönelik algılarının daha çok kurallara uyuma ve etkileşimde bulunma şeklinde olduğu belirlenmiştir. Bu iki algıyı ise kendini ait hissetme, kendini değerli hissetme, sivil katılım ve ev sahibi toplum ile iş birliğinde bulunma takip etmiştir. Sosyal uyum kavramına

yönelik alanyazında yer alan kimi araştırmalarda da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Örneğin Van der Meer ve Tolsma (2014) çalışmasında sosyal uyumu, sivil organizasyonlara katılım; Schiefer ve van der Noll (2017), aidiyet duygusu; Fonseca ve diğerleri (2019), kendini değerli hissetme; Kim ve diğerleri (2020); etkileşime girme ve işbirliği yapma, Moustakas (2022) ise, karşılıklı iş birliği yapma şeklinde tanımlamıştır. Alanyazındaki bu tanımlamalar ile araştırmadaki SUYE eğitici görüşlerinin yer aldığı bulgular benzerlikler göstermektedir. Yaşam eğitimi kavramına yönelik algılarının; uyumlu yaşama, tek başına bir iş yapabilme becerisi ve sosyal hizmetlerden yararlanma şeklinde olduğu belirlenmiştir. Bu algılarına benzer olarak Dix vd. (2021, s. 5) “günlük yaşama yönelik bilgi ve beceri geliştirme” olarak tanımlamıştır. Fakat eğitimcilerin de tıpkı alanyazındaki bazı çalışmalarda da olduğu gibi “göçmen”, “mülteci”, “sığınmacı” ve “yabancı” terimlerini birbirine karıştırıldığı görülmüştür.

Araştırmada eğitimcilerin SUYE program içeriğine yönelik değerlendirmelerine dair elde edilen sonuçlarda, program geliştirmede içerik ile ilgili çeşitli akademik çalışmalarda da (Karacaoğlu, 2011; Demirel, 2012, s. 43; Aydın, 2016; Gültekin, 2017) eğitim yer alan programlarında bulunması gereken özellikler ile paralel bir özellik taşıdığı görülmüştür. Buradaki özelliklerden “*konu başlıkları-içerik bütünlüğü, işlevsellik,*

kullanışlılık, esneklik, bilimsellik, uygulanabilirlik, amaca/kazanıma yönelik olma, değerlendirilebilirlik” bu çalışmada yer almıştır. Eğitim programları; içerik yönünden ihtiyaçlara cevap verebilir nitelikte olmalı, yerel, ulusal ve uluslararası özellikleri, yeterlik ve becerileri de taşımaktadır. Buna ek olarak teori ve uygulamayı da dengeleyecek şekilde olmalıdır (Saracaloğlu ve Küçükoğlu, 2015, s. 28). Bu ifadelerden ve eğitici görüşlerinden yola çıkılarak SUYE program içeriğinin iyi bir yapıda olduğunu söylemek mümkündür.

Araştırmada eğitimcilerin SUYE program öğrenme-öğretme süreci yapısına yönelik değerlendirmelerine dair elde edilen sonuçlarda, program geliştirmede yapı ile ilgili çalışmaları bulunan Kemertaş (2001, s. 66), Demirel (2004, s. 55), Gelen ve Beyazıt, (2007, s. 460), Kayabaşı'nın (2012, s. 62), Saracaloğlu ve Küçükoğlu'nun (2015, s. 29) da bahsettiği eğitim programlarında bulunması gereken yapısal özellikler ile paralel bir özellik taşıdığı görülmüştür. Buradaki özelliklerden “*zaman, konu-amaç uygunluğu, seçilen yöntem-teknik, bilgi ve deneyimlerinizi aktarmaya fırsat sunma*” bu çalışmada yer almıştır. Bu noktada SUYE'nin amaçları ve konu içeriğine bakıldığında konu-amaç uygunluğu vardır. Öğretim planlanırken ve öğrenme süreci gerçekleşirken çok sayıda ve doğru materyal işe koşulması, hedeflere/kazanımlara uygun öğretim yaklaşımları, yöntem ve teknikleri kullanılması

önemlidir (Saracaloğlu ve Küçükoğlu, 2015, s. 33). SUYE program öğrenme-öğretme sürecinde; zamanın yeterli olması, birden fazla duyuya hitap eden eğitici videoların olması ve katılımcıların aktif rol almasına imkân veren dram gibi etkinliklerin olmasından yola çıkılarak SUYE program öğrenme-öğretme süreci yapısının iyi düzeyde olduğunu söylemek mümkündür.

Eğiticiler, SUYE süreci/sonrası yaşanan sorunları “*katılımcılar ile ilgili sorunlar, program ile ilgili sorunlar, ortamın fiziki şartları ile ilgili sorunlar, diğer sorunlar*” olmak üzere dört konu halinde belirtmişlerdir. Kalabalık eğitim ortamları, yetersiz fiziki koşullar, ilgisiz aileler, zayıf ekonomik koşullar anlatılan konulara ilgisiz kalmaya, (Demirhan vd., 2014, s. 58; Alefsha ve Al-Jamal, 2019; Cete, 2021; Bostancı, 2022) dil sorunun ön plana çıkmasına neden olmuştur (Çağış, 2022). Ortak bir dilde konuşma sosyal hayatta ve özellikle eğitim-öğretim etkinlikleri içerisinde bireyin başka kişilerle ilişkilerinde belirleyici bir role sahiptir ve Türkçe okuma-yazma ve konuşma dil becerisine sahip olmak yani ortak bir iletişim sağlamak etkili iletişimin olmazsa olmazıdır (Rashid, 2017, s. 25).

Karşılaşılan sorunların çözümü için yapılaşması gerekenlere yönelik “*programa dönük öneriler, katılımcılara dönük öneriler, ortamı fiziki şartlarına dönük öneriler, uygulamaya dönük öneriler, olası paydaşlara dönük öneriler*” şeklinde önerilerde

bulunmuşlardır. Program konu içeriğinin güncel olması sürecin olumsuz yönde etkilenmemesi (Çınar, 2016, s. 137) ve hedeflenen verimin yeterince alınması için önemlidir (Sönmez, 20008, s.8; Özdemir, 2015, s. 62; Aydın, 2016, s. 25). Sosyal uyum içerikli programlar yalnızca vatandaş olmayan bir azınlık grubun yani sadece Türkiye'ye göç eden yabancılara yönelik olması; toplumsal gerilim (Valli vd., 2019, s. 131) ve çatışma döngülerine ve şiddete dayalı dönüşümlere (Bauer vd., 2021, s. 255) neden olabilecek bir potansiyele sahiptir.

Eğiticilerin alan bilgisi ve mesleki yeterlik açısından öz değerlendirmelerinde ise eğiticilerin yarısının kendileri özellikle alan bilgisi açısından yetersiz hissettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumun nedeni olarak ise mezun oldukları lisans alanlarında SUYE içeriğine yönelik bir eğitim almamış olmaları görülmektedir. Alanyazında pek çok araştırmacı ve kurum tarafından (Johnson ve Howell, 2005; Sarıbaş ve Babadağ, 2015; MEB 2017; Ünlü, 2019) eğitim veren kişinin önemi vurgulanmıştır. Örneğin MEB (2017, s. 8) yeterliği “Bir meslek alanına özgü görevlerin yapılabilmesi için gerekli olan mesleki bilgi, beceri ve tutumlara sahip olma durumu.” şeklinde tanımlamış ve öğretmenlik mesleğinin yeterliği noktasında özellikle “bilgi, beceri ve tutumlara” vurgu yapmıştır. Berman ve McLaughlin'in (1978, s. 34) de önemle

altını çizdiği şekilde alan dışından kişilerin eğitim sürecinde yer almaları verimliliğin düşmesine neden olabilmektedir.

Programın sonunda vatandaşlık ve dil yeterliğine yönelik çoktan seçmeli bir test sınavı yapılabilir. Böylelikle ilgili konulardaki bilgiyi-deneyimi ölçülebilir, kavram yanılgılarının belirlenebilir. Ev sahibi topluluk ile göç edenler gruplar arasında ortak bir alan oluşturulması yani sosyal uyum sağlanması ayrışma ve sosyal kopukluğun önlenmesi için son derece önemlidir. Ulusal düzeyde, Ünlü'nün de (2019, s. 199) belirttiği üzere göre de özellikle Türkiye'ye göç eden yabancıların ev sahibi toplum tarafından olumsuz tavırlara ve ırkçılığa maruz kalmaları; Halk Eğitim Merkezleri, sivil toplum kuruluşları, gönüllüler ve belediyeler gibi olası paydaşların sürece aktif olarak dâhil olması ile önlenebilir. Uluslararası noktada ise; Beets vd.'nin (2022, s. 34) belirttiği gibi Mültecilere İlişkin Küresel Mutabakat, Kapsamlı Mülteci Müdahale Çerçevesi (CRRF) ve Dünya Bankası'nın Yerinden Etme Etkilerine Karşı Kalkınma Müdahale Projesi (DRDIP) bağlamında müdahaleye dayalı çalışmalar, hem göç eden yabancıların hem de ev sahibi toplulukların katılımını içeren mevcut pilot uygulamalardan yararlanılabilir. Alanında yetkinliğe sahip eğiticilerin öğrenme ve öğretim sürecine dâhil edilmeleri ile eğitim için daha sağlıklı adımların atılması sağlanabilir (Sarıbaş ve Babadağ, 2015, s. 30).

Kaynakça

- Albarosa, E., & Elsner, B. (2023). Forced Migration and Social Cohesion: Evidence from the 2015/16 Mass Inflow in Germany. Retrived from <https://docs.iza.org/dp15850.pdf>.
- Alefesha, H., & Al-Jamal, D. (2019). Syrian refugees' challenges and problems of learning and teaching English as a foreign language (EFL): Jordan as an example. *Journal of Ethnic and Cultural Studies*, 6(1), 117-29.
- Allport, G. W., Clark, K., & Pettigrew, T. (1954). *The nature of prejudice*. Garden City: NY: Anchor.
- Apak, H. (2015). Suriyeli göçmenlerin gelecek beklentileri: Mardin örneği. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 125-142.
- Avdeenko, A., & Gilligan, M. J. (2015). International interventions to build social capital: evidence from a field experiment in Sudan. *American Political Science Review*, 109(3), 427-449.
- Aydın, H., Gündoğdu, M. & Akgül, A. (2019). Integration of Syrian refugees in Turkey: Understanding the educator's perception. *Journal of International Migration and Integration*, 1-12.
- Aydiner, N. (2016). Eğitim Programı ve Öğretim. *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. Ed: Saracaloğlu, A.S. ve Küçükoğlu, A. 2. Baskı. Pegem A Yayınları, Ankara.
- Babajanian, B. (2012). Social protection and its contribution to social cohesion and state building. Retrived from https://www.socialcohesion.info/fileadmin/user_upload/Social_Protection_and_its_Contribution_to_Social_Cohesion_GIZ.pdf.
- Baban, F., Ilcan, S. & Rygiel, K. (2017). Syrian refugees in Turkey: Pathways to precarity, differential inclusion and

- negotiated citizenship rights. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 43 (81), 41–57.
- Bauer, C. A., Boemelburg, R., & Walton, G. M. (2021). Resourceful actors, not weak victims: Reframing refugees' stigmatized identity enhances long-term academic engagement. *Psychological science*, 32(12), 1896-1906.
- Bayrak, H. C. (2018). *Suriyeli mültecilerin sosyal uyumunda sivil toplum kuruluşlarının rolü: İzmir örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Berman, P., & McLaughlin, M. W. (1978). Federal programs supporting. *Educational change*, 8, Implementing and sustaining innovations. Santa Monica, CA: Rand.
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği. (2022). Global trends. Forced displacement in 2018. UNHCR. Erişim adresi <https://www.unhcr.org/5do8d7ee7.pdf>. (Erş.Trh.:01.4.2023).
- Bostancı, P. (2022) *Yerel kapsayıcı politika ve uygulamaların Suriye kökenli göçmenlerin sosyal uyumu üzerindeki etkisi: Zeytinburnu örneği* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Boytsun, A., Deloof, M., & Matthyssens, P. (2011). Social norms, social cohesion, and corporate governance. *Corporate Governance: An International Review*, 19(1), 41-60.
- Boztepe, V. (2017). Televizyon haberlerinde Suriyeli mültecilerin temsili. *ILEF Journal*, 4 (1), 91–122.
- Castleberry, A., & Nolen, A. (2018). Thematic analysis of qualitative research data: Is it as easy as it sounds?. *Currents in pharmacy teaching and learning*, 10(6), 807-815.
- Cete, H. (2021). *Geçici koruma altındaki Suriyelilerin sosyal uyumunda Türk Kızılay'ın rolü: Ankara ve Mardin toplum*

merkezleri örneği (Yüksek Lisans Tezi). Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova.

- Çağış, P. (2022). *Geçici koruma altındaki Suriyeli çocukların sosyal uyumunda spor faktörünün incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Çalışkan-Sarı, A., Ok, G., Aksanyar, Y., Kadioğlu, A. K., ve Uylaş, T. (2021). Türkiye'ye göç eden yabancılara uygulanan sosyal uyum ve yaşam eğitimi programının geliştirilmesi ve etkililiğinin değerlendirilmesi. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 186-206.
- Çebi, E. (2017). Suriyelilerin uyum sürecinde Türk STK'larının rolü. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 1 87-107.
- Çınar, F. (2016). Ceza infaz kurumlarında din eğitimi. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15(29), 131-149.
- Demirel, Ö. (2004). *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme*. Pegem A Yayınları, Ankara.
- Demirel, Ö. (2012). *Eğitimde Program Geliştirme Kuramdan Uygulamaya*. Pegem Akademi Yayınları, Ankara.
- Demirhan, G., Bulca, Y., Saçlı, F., Ve Kangalgil, M. (2014). Beden eğitimi öğretmenlerinin uygulamada karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerileri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(29-2), 57-68.
- Dinçer, B, O., Federici, V., Ferris, E., Karaca, S., Kirişçi, K. and Çarmıklı, E.Ö. (2013). Turkey and Syrian refugees: The limits of hospitality. Washington: USAK: Brookings.
- Dix, K., Ahmed, S. K., Carslake, T. & Sniedze-Gregory, S. (2021). Evidence of impact underpinning Life Education Programs. Report for Life Education Australia. Australian Council for Educational Research.

- Duğan, Ö., ve Gürbüz, S. (2018). Suriyeli sığınmacıların sosyal entegrasyonuna yönelik bir araştırma. *Turkish Studies*, 13(26), 529-546. DOI: 10.7827.
- Duman, T. (2019). Toplumsal uyum için eğitimin önemi: Türkiye'deki Suriyeliler örneği. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (41), 343-368.
- Easterly, W., Ritzen, J., & Woolcock, M. (2006). Social cohesion, institutions, and growth. *Center for Global Development Working Paper*, (94).
- Efe, İ. (2015). *Türk Basınında Suriyeli Sığınmacılar*. SETA Yayınları. Turkuaz Haberleşme ve Yayıncılık, İstanbul.
- Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü/OECD.(2012). *Perspectives on Global Development 2012: Social Cohesion in a Shifting World*: OECD.
- Ekşi, A. (2002). Sığınmacı ve göçmelerde psikopatoloji. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 13(3), 215-221.
- Erdem, C. (2017). Sınıfında mülteci öğrenci bulunan sınıf öğretmenlerinin yaşadıkları öğretimsel sorunlar ve çözüme dair önerileri. *Medeniyet Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 26-42.
- Erdoğan, M. M.(2014). Türkiye'deki Suriyeliler: toplumsal kabul ve uyum araştırması. Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi, Ankara.
- Erdoğan, M. M. (2020). *Syrians barometer-2019: A framework for achieving social cohesion with Syrians in Turkey*. Ankara: Orion Kitabevi.
- Erkuş, A. (2005). *Bilimsel araştırma sarmalı*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Eyüp, B., Arslan, N., ve Cevher, T. Y. (2017). Mültecilere 'Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretilmesine Yönelik Uyum Kursu'na katılan öğretmenlerin kurs hakkındaki görüşleri ve hazırbulunuşluk durumları. *International*

Journal of Languages' Education and Teaching, 5(4), 174-200.

- Fonseca, X., Lukosch, S., & Brazier, F. (2019). Social cohesion revisited: a new definition and how to characterize it. *Innovation: The European journal of social science research*, 32(2), 231-253.
- Forrest, R., & Kearns, A. (2001). Social cohesion, social capital and the neighbourhood. *Urban studies*, 38(12), 2125-2143.
- Gelen, İ. ve Beyazıt, N. (2007). Eski ve yeni ilköğretim programları ile ilgili çeşitli görüşlerin karşılaştırılması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 51(51), 457-476.
- Glaeser, E. L., Laibson, D. I., Scheinkman, J. A., & Soutter, C. L. (2000). Measuring trust. *The quarterly journal of economics*, 115(3), 811-846.
- Göç İdaresi Başkanlığı. (2021): Sosyal Uyum ve Yaşam Eğitimi Programı Eğitici Rehberi. T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Uyum Ve İletişim Dairesi Başkanlığı.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2024). Geçici koruma, uluslararası koruma, düzensiz göç. Erişim adresi: <https://www.goc.gov.tr/goc-istatistikler>.
- Green, A., Janmaat, J. G., & Han, C. (2009). Regimes of social cohesion. London: Centre for Learning and Life Chances in Knowledge Economies and Societies. Institute of Education.
- Gültekin, M. (2017). *Program geliştirmeye ilişkin temel kavramlar*. Pegem Atıf İndeksi, 2-37.
- Hainmueller, J. & Hopkins D. J. (2014). Public attitudes toward immigration. *Annual review of political science* 17, 225–249.
- Hopkins, D. J. (2010). Politicized places: Explaining where and when immigrants provoke local opposition. *American political science review*, 40–60.

- İçduygu, A. (2015). *Syrian refugees in Turkey: The long road ahead*. Washington, DC: Migration Policy Institute.
- Jansen, T., Chioncel, N., & Dekkers, H. (2006). Social cohesion and integration: Learning active citizenship. *British journal of Sociology of education*, 27(02), 189-205.
- Johnson, G., & Howell, A. (2005). Attitude toward instructional technology following required versus optional WebCT usage. *Journal of Technology and Teacher Education*, 13(4), 643-654.
- Kağnıcı, D. Y. (2017). Suriyeli mülteci çocukların kültürel uyum sürecinde okul psikolojik danışmanlarına düşen rol ve sorumluluklar. *İlköğretim Online*, 16(4), 1768-1776.
- Karacaoğlu, Ö. C. (2011). *Online Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: İhtiyaç Yayıncılık.
- Karasu, M. A. (2016). Şanlıurfa'da yaşayan Suriyeli sığınmacıların kentle uyum sorunu. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21, 995-1014.
- Kayabaşı, Y. (2012). Öğretmenlerin öğretim sürecinde kullandıkları öğretim yöntem ve teknikleri ile bunları tercih etme nedenleri. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(27), 45-65.
- Kemertaş, İ. (2001). *Uygulamalı genel öğretim yöntemleri: Öğretimde planlama ve değerlendirme*. Birsen Yayınevi, İstanbul.
- Kim, J., Sheely, R., & Schmidt, C. (2020). *Social capital and social cohesion measurement toolkit for community-driven development operations*. Washington, DC: Mercy Corps and The World Bank Group.
- King, E., Samii, C. & Snilstveit, B. (2010). Interventions to promote social cohesion in sub-Saharan Africa. *Journal of Development Effectiveness* 2, 336-370.

- Koçan, A., ve Kırloğlu, M. (2020). Suriyeliler ve sosyal uyum: Scudder'in çerçevesinden bir değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(4), 1855-1885.
- Köse, D. ve Özsoy, D. (2019). Göçmenlere dil öğretimi Almanya Türkiye Örneği. *Uluslararası Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Dergisi*, 2(1), 112-125.
- Köse, S. (2022). *Geçici koruma statüsündeki Suriyeli kadınların sosyal uyumu "Gaziantep, Şanlıurfa ve Kilis örneği"* (Yüksek Lisans Tezi). Hasan Kalyoncu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Gaziantep.
- Kütahya Halk Eğitimi Merkezi ve Akşam Sanat Okulu. (2023). Sosyal Uyum ve Yaşam Eğitimi Kursu. Erişim adresi <https://kutahya.meb.gov.tr/www/kutahya-halk-egitim-merkezinde-devam-eden-kurslarimiz/icerik/3717>.
- Lazarev, E. & Sharma, K. (2017). Brother or burden: An experiment on reducing prejudice toward Syrian refugees in Turkey. *Political Science Research and Methods*, 5 (2), 201–219.
- Mac Fadden, I., Santana, M., Vázquez-Cano, E., & López-Meneses, E. (2022). A science mapping analysis of 'marginality, stigmatization and social cohesion'in WoS (1963–2019). *Quality & Quantity*, 55, 275-293.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB] (2017). Öğretmenlik mesleği genel yeterlikleri. Ankara: Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü. Erişim adresi https://oygm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_12/1111_5355_YYRETMENLYK_MESLEYY_GENEL_YETERLYKLER_Y.pdf.
- MEB (2019). Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü Kişisel Gelişim ve Eğitim Alanı Sosyal Uyum ve Yaşam Kurs Programı. Ankara. Erişim adresi <https://e-yaygin.meb.gov.tr/download.ashx?fileID=5204>.

- Molina, E., Carella, L., Pacheco, A., Cruces, G. and Gasparini, L. (2017). Community monitoring interventions to curb corruption and increase access and quality in service delivery: A systematic review. *Journal of Development Effectiveness* 9, pp.462–499.
- Moralı, G. (2018). Suriyeli mülteci çocuklara Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde karşılaşılan sorunlar. *OPUS International Journal of Society Researches*, 8(15), 1426-1449.
- Moustakas, L. (2023). From Evangelical to Structural: A Typology of European Sport for Social Cohesion Programs. *Journal of Global Sport Management*, 1-21.
- Özdemir, S. M. (2015). Eğitimde program geliştirme ve program geliştirme süreçlerinin unsurları. *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. Ocak, G. (Ed). 8. Baskı. Ankara: Pegem Akademi, 57-117.
- Özden, Ş. (2013). Syrian refugees in Turkey. MRC Research Report. Erişim adresi https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/29455/MP_C-RR-2013%2005.pdf, (Erişim 15 Nisan 2023).
- Öztürk, B. K. (2018). Evaluation of the grammar teaching process by using the methods used in Turkish language teaching as a foreign language: A case study. *Universal Journal of Educational Research*, 6(2), 278-288.
- Pandir, M., Efe, I. ve Paksoy, F.A. (2015). Türk basınında Suriyeli sığınmacı temsili üzerine bir içerik analizi. *Marmara İletişim Dergisi*, 24, 1-26.
- Patton, Q. M. (1987). *How to use qualitative methods in evaluation*. Newsbury Park, London, New Dehli: Sage Publications Inc.
- Pavanello, S., Watson, C., Onyango-Ouma, W., & Bukuluki, P. (2016). Effects of cash transfers on community

- interactions: Emerging evidence. *The Journal of Development Studies*, 52(8), 1147-1161.
- Rashid, A.W. (2017). *Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen Afgan öğrencilerin konuşma kaygılarının incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Saracaloğlu, A. S. ve Küçüköğlü, A. (2015). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Ankara: PegemA Yayınları.
- Sarıbaş, S. ve Babadağ, G. (2015). Temel Eğitimin Temel Sorunları. *AJELI-Anatolian Journal of Educational Leadership and Instruction*, 3(1), 18-34.
- Schiefer, D., & Van der Noll, J. (2017). The essentials of social cohesion: A literature review. *Social Indicators Research*, 132(2), 579-603.
- Seyidov, I. (2021). Understanding social cohesion from the perspective of the host community: Turkey example. *Journal of Economy Culture and Society*, 63, 111-125.
- Sönmez, V. (2008). Türk eğitim sisteminin felsefi temelleri. A. Boyacı, (Ed.) *Eğitim sosyolojisi ve felsefesi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- Şen, F. (2017). Bir 'öteki' olarak mülteciler: Suriyeli mültecilerin anaakım ve alternatif medyada temsili. *Atatürk İletişim Dergisi*, (12), 27-42.
- Şimşek, D. (2018) "Transnational Activities of Syrian Refugees in Turkey: Hindering or Supporting Integration", *International Migration*, basım öncesi çevirim içi yayınlanmış, 11 Temmuz 2018.
- Tamer, Y. (2021). *Zorunlu göç ve sosyal uyum: Türkiye'de geçici koruma kapsamındaki Suriyeliler için sosyal uyumu operasyonelleştirme girişimi* (Yüksek Lisans Tezi). TED Üniversitesi Lisansüstü Programlar Enstitüsü, Ankara.

- Türkiye İstatistik Kurumu. (2024). Temel istatistikler/nüfus ve demografi/nüfus istatistikleri/yıllara göre il nüfusları, tablo-1 illere göre il/ilçe merkezi belde/köy nüfusu ve yıllık nüfus artış hızı. Erişim adresi <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2022-49685>.
- Unutulmaz, K. O. (2022). Suriyelilerin uyumunda bugün ve yarın: Toplumsal algıların dönüşümü ve yönetimi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Türkiye'nin Göç Siyaseti Özel Sayısı*, 21(Özel Sayı), 01-23.
- Ünlü, A. (2019). *Sosyal bilgiler öğretmenlerinin küresel vatandaşlık algıları ve sosyal bilgiler dersinde küresel vatandaşlık eğitimine yönelik görüşleri* (Yüksek Lisans Tezi). Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kütahya.
- Valli, E., Peterman, A., & Hidrobo, M. (2019). Economic transfers and social cohesion in a refugee-hosting setting. *The Journal of Development Studies*, 55(sup1), 128-146.
- Van der Meer, T. & Tolsma, J. (2014). Ethnic Diversity and Its Effects on Social Cohesion. *Annual Review of Sociology* 40(1), 459–478, doi:10.1146/annurev-soc-071913-043309.
- Yıldırım A. ve Şimşek H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yin, R.B. (2003). *Case study research - design and methods*. California: Sage Publications.

**MEHMET ALİ KIRMAN VE İLBAY DÖLEK
(EDT.), GÖÇ VE KÜLTÜR: DİSİPLİNLERARASI
BİR YAKLAŞIM, ANKARA: NOBEL AKADEMİK
YAYINCILIK, 2024.**

Değerlendiren: Yusuf DOĞRU

Bilim Uzmanı

Mustafa Kemal Üniversitesi Göç Araştırmaları Ana Bilim Dalı
ydogru@mku.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-7369-5155>

Makale Türü / Article Types: Eser Değerlendirmesi / Book Review

Geliş Tarihi / Received: 23 Nisan / 23 April 2024

Kabul Tarihi / Accepted: 29 Mayıs / 29 May 2024

Yayın Tarihi / Published: 30 Haziran / June 2024

Yayın Sezonu / Pub Season: Haziran / June

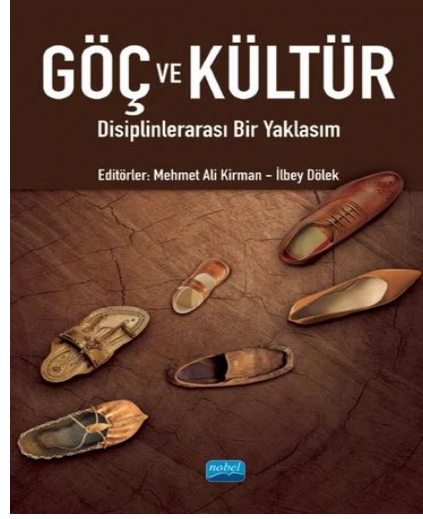
Atıf / Cite: Doğru, Y. (2024). Mehmet Ali Kirman ve İlbey Dölek (Edt.), Göç ve Kültür: Disiplinlerarası Bir Yaklaşım, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2024. Ortadoğu ve Göç, 14(1). ss. 181-190.

İntihal / Plagiarism: Bu makalenin intihal içermediği teyit edildi. / This article has been checked via a plagiarism detector.

Göç, insanlık tarihiyle aynı dönemlere dayanan bir olgu olarak düşünülebilir; ancak sadece mekânsal bir yer değişikliği olarak değil, birey ve toplum düzeyinde gelişen siyasal, ekonomik, sosyolojik ve kültürel yönleriyle de ele alınmalıdır. Toplumsal ve kültürel değişimi içeren göç, sadece bir yerden diğerine geçişi değil, bir toplumdaki başka bir topluma geçişi ifade eden bir nüfus hareketidir. Kültür kavramı da göç kavramıyla benzer bir kaderi paylaşır ve insanlık tarihiyle özdeş bir toplumsal olgudur. Göçler genellikle, mevcut durumun yetersiz olduğu düşüncesiyle daha iyi bir hayata ulaşma umuduyla gerçekleştirilir. Göçle birlikte, yerleşik olma durumu terk edilir ve ayrılma, terk etme gibi duygular günlük yaşamın merkezine yerleşir. Bu duygular, kültürün temel unsurlarını oluşturur. Göçün öznesi olan bireyler, farklı kimliklerle dünya genelinde kültürel desenlerin bir parçası olarak varlıklarını sürdürecektir.

Göç olgusu çok boyutlu ve karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu bağlamda göçü nedenleri ve sonuçlarıyla anlayabilmek için birden fazla disipline ihtiyaç duyulduğu açıktır. Göç araştırmaları sosyoloji, tarih, psikoloji, coğrafya, antropoloji ve daha birçok önemli alanı kapsayan disiplinlerarası bir çalışma alanını kapsamaktadır. Literatüre bakıldığında göç ve kültür ilişkisini tek boyutta ele alan çalışmalar bulunmakla birlikte göç ve kültür ilişkisini disiplinlerarası bir yaklaşımla ele alması bakımından bu eser alanda özgün bir yer edinmektedir. Kitabın

editörleri tarafından yazılan “Göç ve Din: Disiplinlerarası Bir Yaklaşım (2021)” ve “Göç ve Metodoloji: Disiplinlerarası Bir Yaklaşım (2024)” isimli diğer kitaplarla birlikte bir üçlemenin ikinci kitabı olarak da literatüre sağladığı katkı açısından değerlidir.

Prof. Dr. Mehmet Ali KİRMAN ve Doç. Dr. İlbey DÖLEK editörlüğünde hazırlanan “Göç ve Kültür: Disiplinlerarası Bir Yaklaşım” isimli bu kitap Nobel Akademik Yayıncılık tarafından basılmıştır. 232 sayfadan oluşan kitap, takdim ve önsöz hariç on bir bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler beş farklı grupta toplanmıştır. Bunlar A) Göç Çalışmaları ve Akademik Kültür, B) Göç, Diaspora ve Kalkınma, C) Göç Kültür Felsefesi ve Hukuk D) Göç, Sanat ve Mimari Kültür, E) Göç ve Müzik Kültürü şeklinde sıralanmıştır. Kitabın takdim yazısı Başkent Üniversitesi Göç Araştırma Merkezi başkanı Prof. Dr. Aytül Kasapoğlu tarafından kaleme alınmıştır.

Kitabın kapak tasarımında kullanılan görsel incelendiğinde farklı yaş, cinsiyet ve kültürlere ait ayakkabıların yer aldığı görülmektedir. Bu görsel bir yandan da Macaristan’ın başkenti Budapeşte’de Tuna Nehri kıyısında yer alan “Tuna Ayakkabıları” anıtını çağrıştırmaktadır. Kapak görseli aracılığıyla farklı kültürlere ait ayakkabılar üzerinden göç ve kültür ilişkisine ve artan göç hareketlerine dikkat çekildiği düşünülmektedir.

Kitabın Göç Çalışmaları ve Akademik Kültür isimli ilk bölümünde Prof. Dr. Mehmet Ali Kirman, *Göç ve Akademik Kültüre Etkisi: Yeni Bir Disiplin Olarak Göç Araştırmaları* başlıklı çalışmasında öncelikle küreselleşme sürecinde göçün farklı sosyal ve kültürel boyutlarının öne çıktığını ifade etmiştir. Göçün sadece fiziki bir yer değişikliği gibi tanımlandığı

indirgemeci yaklaşımlar yerine farklı dinamikleri de içeren bütüncül bir yaklaşımla anlaşılabilir bir olgu olduğuna vurgu yapılırken bu bağlamda göç ve kültür arasındaki güçlü ilişkiye de dikkat çekilmiştir. Göçün yerelden küresele doğru genişleme süreci örneklerle ifade edilirken aynı zamanda Türk ve Dünya tarihini etkileyen büyük göç dalgaları kronolojik olarak ele alınmıştır (s. 3-9). Göç ile ilgili bilimsel çalışmaların sayısının hızla artması ile göç çalışmalarının evrilme sürecinin önce Chicago Okulu'nun oluşturduğu "Göç Sosyolojisi" alt dalı ve sonrasında "Göç Araştırmaları" adı altında yeni bir disiplinin ortaya çıkışı ve gelişimi ile açıklandığı görülmektedir. Son olarak yazar göçün akademik kültüre etkisinin sadece entelektüel boyutla sınırlı kalmadığını resmi düzeyde oluşturulan yeni yapılanmalar ile organizasyonel boyutta da etkili olduğunu aktarmıştır (s. 10-18). Bölümün Dr. Alim Koray Cengiz tarafından hazırlanan *Sosyal ve Kültürel Antropoloji ve Göç Çalışmaları* başlıklı ikinci çalışmasında ilk olarak göçün sosyal ve kültürel bağlamda antropolojinin çalışma alanındaki yeri ve göç ve antropoloji ilişkisine değinilmiştir. Çalışmada, ulus devletin göçe etki eden en büyük dinamiklerden biri olduğu vurgulanarak küreselleşme ve ulus devletin göçü ve göç çalışmalarını hızlandırdığı ifade edilmiştir (s. 23-37). Çalışmanın sonraki bölümünde göç ile ilişkili kuramların gelişiminin ve evrilmesinin disiplinlerarası bir yaklaşımla ele alınması gerektiği vurgulanarak göç kuramları kronolojik olarak antropoloji disiplini çerçevesinde değerlendirilmiştir. Buradan hareketle göçün kent antropolojisinin oluşumundaki etkisi ele alınmıştır (s. 27-34). Son bölümde Türkiye'de cumhuriyet sonrası göç hareketleri bağlamında Türkiye'de göç ile ilgili çalışmalarda Antropoloji disiplininin daha çok yararlanılmasını sağlayacak girişimlerin artmasının önemli olduğu vurgulanmıştır.

Kitabın Göç, Diaspora ve Kalkınma adlı ikinci bölümünde Doç. Dr. Yücel Karadaş ve Nure Seylan'ın *Göç Sosyolojisi Bağlamında Kültür ve Kültürel Bellek* başlıklı çalışmasında, göç hareketlerinin küreselleşmesi, hızlanması ve farklılaşması gibi ortak eğilimlerin göç olgusunun sosyal bilimler için merkezi bir konu olarak algılanmaya başlamasına vesile olduğu ifade edilmiştir. Çalışmada, göç sosyolojisinin ortaya çıkışı ve gelişim aşamalarına öncülük eden kuramcılara ve çeşitli araştırmalara yer verilirken göç araştırmalarının gelişimine sundukları kavramsal ve kuramsal katkılara dikkat çekilmiştir (s. 45-54). Kültür ve kültürel bellek kavramları ile ilgili farklı perspektiflerden yapılan çeşitli tanımlamalar detaylı bir şekilde aktarılmıştır. Son olarak göçün, kültürün dinamik bir süreç haline gelmesinde önemli rol oynadığını ve kültürel öğelerin aktarılmasında kültürel belleğin işlevine vurgu yapılmıştır (s. 54-60). Bölümün Doç. Dr. İlbey Dölek tarafından kaleme alınan *Diaspora, Ulus Ötesi Göç ve Kültür* başlıklı ikinci çalışmasında ilk olarak diaspora kavramının tanımları aktarılırken bir yandan da bu kavramın tarihsel arka planına dikkat çekilmiştir. Diaspora kavramının uzun yıllardır tarihsel anlamda ana vatanları dışındaki Yahudiler için kullanıldığı ancak son yıllarda göç çalışmalarının artmasıyla birlikte kavramın kullanım alanlarının genişlediği ve farklı yönlerde esnediği vurgulanmıştır. Bu bağlamda son yıllarda diaspora kavramının ulus ötesi göçmenleri tanımlarken de kullanılmaya başlanmasına eleştiri getirilmiştir. Bölümde, diaspora kavramının kullanım alanlarına göre farklı tipolojileri anlatılarak çeşitli örneklerle okuyucuya aktarılmıştır (s. 63-71). Son kısımda ise Türkiye'de bu alanda çalışmalar ortaya koyan araştırma merkezlerine ve dergilere örnekler verilerek bu alanda çalışma yapacak araştırmacılara katkı sağlanması hedeflenmiştir (s. 71-80). Dr. Atik Aslan tarafından hazırlanan *Göç ve Kalkınma* adlı üçüncü çalışmanın

ilk kısmında küreselleşme kavramının tanımlarına yer verirken küreselleşme sürecinin batılı ölkelerin ekonomik güçlenmesine katkı sunarak gelişmişlik sürecinde ölkeler arasındaki adaletsizliğe zemin hazırladığına dikkat çekmiştir. Buradan hareketle küreselleşmeyle birlikte artan uluslararası göçmenlerin işsizlik, yoksulluk ve gelir eşitsizliğiyle mücadele ettikleri vurgulanmıştır (s. 83-89). Amartya Sen tarafından öne sürölen “kapasite-yapabilirlik” yaklaşımı çerçevesinde gelişmiş ölkelerde yaşayan göçmenlerin ve özellikle kadınların siyasal, sosyal ve ekonomik yaşama katılımının önündeki engellerin yoksulluk kaynaklı olduğuna dikkat çekilmiştir. Göç ve kalkınma ekseninde zorunlu göç ve yoksulluk ilişkisinin birlikte artan veya azalan bir dinamik olduğu ifade edilmiştir (s. 90-96).

Göç, Kültür Felsefesi ve Hukuk adlı üçüncü bölümünde Dr. Yalçın Çetin, *Göç ve Kültür Felsefesi* adlı çalışmasının ilk kısmında kültür ve felsefe ilişkisinin önemine dikkat çekerken göçmenlerin deneyimledikleri kültürel değişimleri kültür felsefesi bağlamında kültürlenme ve kültürlenme kavramlarıyla temellendirerek incelemiştir (s. 102-107). Kültür ve göç ilişkisi çerçevesinde kültürel etkileşimin olumlu ve olumsuz sonuçlarına kültürel zenginlik ve kültürel sorun olarak göç alt başlıklarıyla vurgu yaparak farklı boyutlarıyla okuyucuya aktarmıştır. Son kısımda ise kültür felsefesinin bilgisel imkanları ile göç öncesi, esnası ve sonrası şeklinde bütünsel bir yaklaşım ile farklı bağlantılar kurularak göç, kültür ve felsefe ilişkisi değerlendirilmiştir (s.113-117). Dr. Mustafa Çakıcı tarafından *Göç ve Hukuk: Osmanlı’dan Günümüze* başlığıyla hazırlanmış olan bölümün ikinci çalışmasının ilk kısmında tarihsel anlamda Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’nin kuruluş aşamalarını, yapısını ve görevlerini okuyuculara aktarmıştır. Yazar, Osmanlı Devleti döneminde

yaşanan göç hareketleri ve hukuk ilişkisine değinirken Osmanlı'da kurulan ilk muhacir komisyonu, görevleri ve yaptığı çalışmalar hakkında bilgiler vermiştir (s. 122-135). Son kısımda Türkiye Cumhuriyeti döneminde yaşanan kitlesel göçler ve Yunanistan ile imzalanan mübadele sözleşmesi ve sonrasında yürürlüğe giren İskân Kanunu hakkında detaylı bilgiler aktarılmıştır. 2013 yılında yayımlanan Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile Türkiye'deki yabancıların uluslararası koruma kapsamı ve mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma ve geçici koruma gibi kavramlarla ilgili tanımlar aktararak Türkiye'deki Suriyelilerin hukuki durumuna değinilmiştir.

Kitabın Göç, Sanat ve Mimari Kültür adlı dördüncü bölümünde Dr. Emre Kolay, *Göç ve Kültür Bağlamında Orta Çağ'dan Moderniteye Anadolu'da Sanatçı ve Mimar Hareketliliği* başlığını taşıyan çalışmasının ilk kısmında Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi Anadolu'sunda kültürel anlamda oldukça heterojen bir toplumun varlığının Anadolu'daki sanat ve mimarlık alanındaki üretimi etkilediğini ifade etmiştir. Anadolu dışından göç eden sanatkâr ve mimarların imar faaliyetlerine sağladıkları katkılar mimari örneklerle okuyucuya aktarılmıştır. Osmanlı döneminde Anadolu'da sanatçı ve mimar hareketliliği erken ve klasik dönem Osmanlı eserleri çerçevesinde değerlendirilirken Anadolu'ya göç eden mimarlar ve Avrupa'dan davet edilen sanatçılar ve eserleri hakkında bilgiler sunulmuştur (s. 148-155). Son kısımda Tanzimat Fermanı'nın ilanı sonrası mimarlık faaliyetlerinin yürütülmesindeki köklü değişimler ile Avrupa kökenli mimarların da 19.yüzyıl mimarisini şekillendiren aktörler olarak dikkat çektiği vurgulanarak yabancı ve levanten mimarlar ve projelerinden örnekler sunulmuştur (s. 155-159). Bölümün ikinci çalışmasında Dr. Ebru Bingöl, *Göç, Kolonyalizm ve Kültürel İnşa: 1918-1938 Arası Antakya* adlı çalışmasında ilk

olarak Fransızların Doğu Akdeniz’de izledikleri kolonyalizm politikası ile nasıl kültürel bir inşa süreci yürüttüklerini aktarmıştır. Antakya’nın modern anlamda şehircilik ve kentleşme sürecinde Fransız döneminde gerçekleştirilen faaliyetler hakkında tarihsel veriler çerçevesinde bilgiler sunulmuştur (s. 166-179). Son kısımda Antakya’da Fransız kolonyalizminin yarattığı kentsel ve kültürel etkilerin günümüzde etkisini hala devam ettirdiği ve yerel kültür üzerine etkilerinin araştırılmasının önemli olduğu vurgulanmıştır.

Kitabın Göç ve Müzik Kültürü isimli beşinci ve son bölümünde Doç. Dr. Erhan Tekin, *Uygulamalı Etnomüzikoloji Bağlamında Göç ve Müzik Olgusu* başlıklı çalışmasında ilk olarak literatürde akademik ve teorik yaklaşımlarla göç ve müzik konusunu ele alan çalışmalar ve yayınlardan örnekler sunmuştur. Müziğin göç olgusunda kültürel bir ürün olmanın yanı sıra toplumsal ve sosyal uyum ve entegrasyon açısından önemli bir işlevi olan güçlü bir kimlik belirleyicisi olduğuna dikkat çekilmiştir (s. 191-200). Etnomüzikoloji alanının göç ve müzik çalışmalarında temel bilimsel çalışma alanı olduğuna ifade edilirken uygulamalı etnomüzikolojinin de göç çalışmalarında önemli pratikler sağladığına vurgu yapılmıştır. Dr. Orhun Burak Sözen ve İlker Eroğlu tarafından hazırlanan *Almanya’da Türk İşçi Kültürü ve Türk Rap Grubu “CARTEL”* adlı ikinci çalışmanın ilk kısmında yüksek kültür ve popüler kültür kavramlarına ve bu kavramlarının özelliklerinin karşılaştırılmasına yer verilmiş olup John W. Berry’in kültürleşme modeli hakkında bilgi verilmiştir. Almanya’ya misafir işçi olarak giden Türklerin karşılaştıkları yabancı düşmanlığı ve ırkçı saldırılar nedeniyle kendi içlerine dönerek kültürlerini korumaya çalıştıkları ve bunun sonucunda bir tepki olarak ortaya çıkan Cartel isimli Alman-Türk rap grubunun büyük bir başarı sağladığına dikkat çekilmiştir (s. 211-

222). İkinci kuşak Türk Misafir işçilerin sosyokültürel sesi olan Cartel'in ve benzer rap gruplarının başarılı olmalarının misafir işçilerin kültürlere uyumlu göçmen kimliği geliştirdiklerinin göstergesi olduğu ifade edilmiştir. Son kısımda ise Berry'in modelinden hareketle Cartel rap grubunun şarkı sözlerinde zaman zaman olumsuz davranışlara örnek olabilecek etkenler olduğu ancak kültürel kimliğin devamlılığı ile Alman toplumuna entegre olma bağlamında Türk göçmenlere olumlu bir katkı sağladığı aktarılmıştır.

Yerli göç literatüründe göç ve kültür ilişkisini interdisipliner bakış açısıyla ele alan çalışmalar sınırlıdır. Farklı ana bilim dallarında çalışmalar yürüten akademisyenlerin kaleme aldığı çalışmalardan oluşan bu eser bu alandaki eksikliğin giderilmesine katkı sağlayabilecek niteliğe sahiptir. Önümüzdeki yıllarda göç ve kültür alanında yapılacak yeni çalışmalara ışık tutarak yol gösterici olması bakımından önemli bir eserdir. Çok bölümlü bir kitap olarak benzer çalışmaların gruplandırılarak kategorize edilmesi okuyuculara kolaylık sağlamaktadır. Kitapta yer alan bölümlerin son kısmında ileri okuma önerileri paylaşılmasının okuyucular için faydalı olduğu düşünülmektedir.

Genel olarak kitapta göç ve kültür ilişkisi bağlamında din, sanat, hukuk, müzik gibi farklı disiplinlere ait çalışmaların yer aldığı ancak edebiyat, sinema ve gastronomi gibi kitaba zenginlik katabilecek göç-kültür ilişkisini yansıtan çalışmaların olmaması dikkat çekmektedir. Kitapta, Türkiye'de sayısı milyonları bulan ve kültürel olarak göz ardı edilemeyecek etkiler yaratan Suriyeli göçmenler ile ilgili atıflara yer verilmiş olsa da doğrudan Suriyeli göçmenler bağlamında göç ve kültür

konulu çalışmaların yer almaması bir eksiklik olarak görölmektedir.

Kaynakça

Kirman, M. A. ve Dölek, İ. (Edt.). (2020). *Göç ve Din: Disiplinlerarası Bir Yaklaşım*. Ankara: Astana Yayınları.

Kirman, M. A. ve Dölek, İ. (Edt.). (2023). *Göç ve Metodoloji: Disiplinlerarası Bir Yaklaşım*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Kirman, M. A. ve Dölek, İ. (Edt.). (2024). *Göç ve Kültür: Disiplinlerarası Bir Yaklaşım*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.